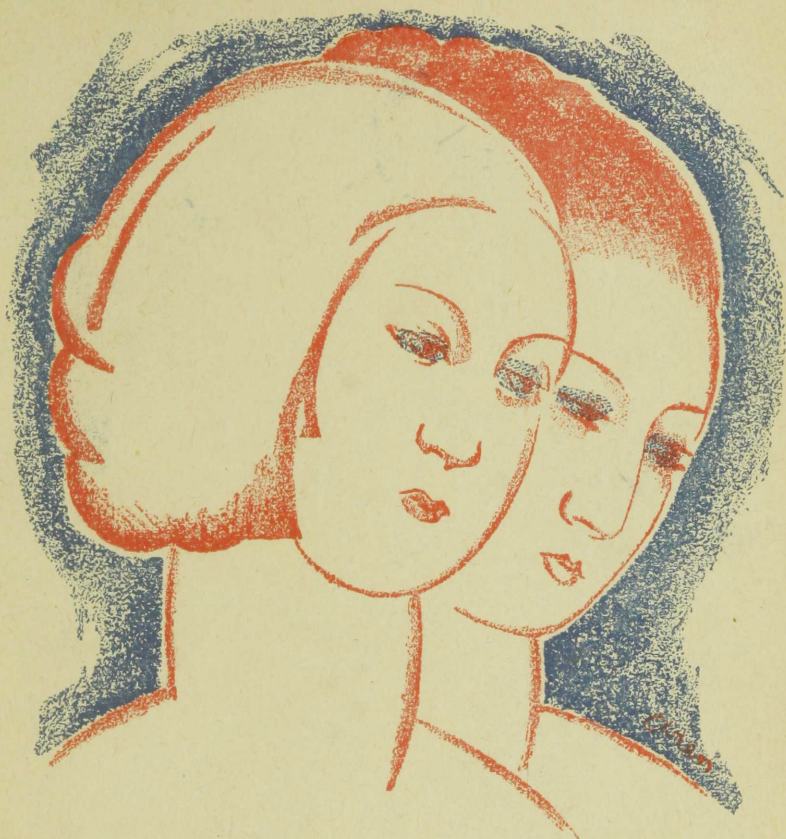

JAAN PERT

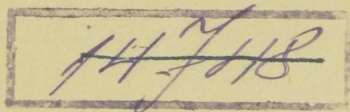
SIRP
OITES

SIRP ÕITES

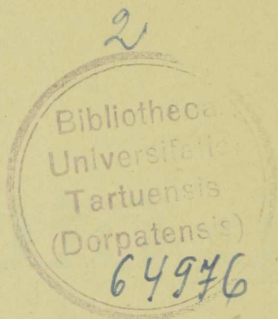
Jaan Pert

Sirp õites

Üliõpilaste seiklusi

Äratrükk „Wõru Teataja'st“

Kirjastus o.-ü. „Tähe“ trükk Wõrus, 1928.

A 6410. II

8 1577627x

Kui rumalad on meie aastad, need paar, kolm esimest aastat ülikoolis, mis mööduvad kõrgete ideaalide, unistuste ja sonimistega! Veel ei tunta elu. Veel idealiseeritakse kõike.

I

Sina, jumalik Tartu, noorte tütarlaste ja walmiwate noormeeste unedemaa! Helge linn, kuhu igatseb kord igaüks all madalal koolipingil nagu palwerännakule püha templisse.

Ja kes siin olnud oma õites aastate ilu eas, see mäletab sind, Tartu! Siin saadetakse mööda päewad, mil uned kõige suuremad ja walgemad, mil igatsused kõige hellemad ja mil lilli õitseb südamel. . .

Siin oodatakse oma igatsetut kewadööde ilus, kelle naer oleks palsam walu haawadele. Siin omab süda südame täiel õnnel ja elumured unustatakse hoopis. . .

Siin on armastuselaul õnnelik ja kaugele kostew, kuid samuti ka sügaw ja kurb. Siin armastab süda südant, mis ääreni täis on werd, nagu ääreni täis on weinikarikas tõstetud huultele.

Kerge, armas, kodune, wõltsimatu ja kallis, sa noorte Tartu, walgete unede ja südamelilledel aed. . .

Sina, imeline Tartu, sa oskad rõõmsalt naerda, kergelt tantsida, aga ka kanda suursuguselt walu. Su naer on südamlilik, su tants ilus ja kaasahaaraw ja su pisarad on rasked. Su õnn on nagu walge kewadpilwe hõljumine päikese säras. Kuid su õnnetus on südamewere tumm nuuksumine risti all.

Sina, jumaldatud Tartu, ka su heroism pole veel lõppenud! Sa armastad ja wõitled selle eest. Sa oskad olla õnnelik ja suudad kanda walu. Aga ka kunstidest kõige raskem kunst — naeratades minna surma — ka see pole sulle raske. Morituri te salutant. . .

Ja noored sõbrad oma lahkunud kaaslaste õites kirstude ees, lilledega täidetawate haudade ümber — laulawad wiimse jumalagajātu laulu. Ja ükski laul pole täis nii suurt leina. Ükski laul mujal ei pane wärisema kuulaja hinge sarnase kurbusega. . .

Sina, noorte Tartu, sa pole ori, waid oled isand! Sa hoiad ühes käes elu rõõmusid, teises nende mõõtu. Ja suuremaist raskustest suurema kannad sa naeratades... Sa kannad elu ja elu kannab sind. Sa tantsid kurbuse naeruks ja laulad nutu rõõmuks. . .

Weel pole lõppenud su heroism, suurte unede laul, kerge naer, weres tuikaw armastus. . .

Su sõprade truudus ja seltsimeeste ring on wan-kumatu tugi, millele najatada wõid, kui silmapilguks wäsid, kui leinad, wõi kui süda nutab. . .

Kes olnud siin oma õites aastate ilu eas, need armastawad sind ikka weel, ja mälestawad neid päewi sooja wärinaga rinde all, wõi pisara weeredes palgel, mil uned olid kõige suuremad, mil soowid kõige puhtamad ja mil õisi kaswas südamel. . . .

Ajab üles pilwi. Need ühinewad õhtus ja mäerünkadena õhus kiirustawad ida poole. Ikka uus ja jälle uus hall pilwelaine tõuseb ja algab rännakut.

Päike on wajunud õhtusse. Hõljuwad pilwerünkad warjutawad ta. Kuid silmapilgu järele helgib ta kollane kuma kiretu tulena linna ääremajade akendel.

Kõikjal sügisleigus, all maal ja ülal taewal, ees tänawal ja kaugusse lõppewal horitsondil.

Ajab üles uusi pilwi, Taewas tumeneb. Linn tõmbub ikka enam ja enam enesse. Teda ümbritsewad ringi lagendikud, sood ja metsad, mille taha ei kosta ükski hääl, hüüd ega karjatus. Lai tundmatus ja lähew widewik. . .

Päike wajub alla nüüd kiirelt. Weel ainult wärwiline õhetus palistab pilwerünkade ääri, wärwides need helekollaseiks, õrnalt wioletseiks ja siniseiks. Widewik langeb.

Suur sünge pilw liigub õhtust ida poole. Langeb madalale, läheneb aeglaselt Tartule ja peatub selle kohal. Pilw seisab nii madalas, et kirikutornid nagu ulatüksid temani.

Alt kostab muusika. Kirikus mängib orel. On pühapäewa õhtu. Kostab laul. Helid tõusewad palwe- ja ohwrisuitsuna pilwe alla ja rändawad siis ühes sellega ära laia maailma.

Täna wail aga algab nüüd elu. Särahtuwad kaupluste waateaknad, süttiwad täna walaternad, uulitsail haugatab wahetpidamata auto ja trotuaarid on täis jalutajaid.

Ainult Toom on waikne. Põlised esiisadeaegsed paksud hiiepuud katawad kinni all alleedel kõndijate jutu ja naeru. Arad kohtajad istuwad pinkidel, kõneldes waheaegade järele üksikuid sõnu. All särab juba tuledemeres linn. Nad ei näe seda, nad ei kuule midagi. Nende pilgud on kiindunud üle linna õhtu pimedusse, mil wäriseb teadmatuses süda.

Wilunud armuasjades sõbrutsejad, kes siin kohanud soowitawaga, laskuwad alla linna ootawatesse wooditesse wõi sala armumajadesse.

Paksude pärnade warjust kostab koolitüdruku kiljatus, — oma esimese suudluse andis ta siin. . .

Katedraali wared püsiwad kesk Toomet salapärase ja süngete mälestustena kaugest, muinasjutulisest ja kalgist minewikust. Siin Maarjamaa uhkeimas kirikus kuulutati kunagi läbipekstud orjadele Jumala armuõpetust, kes nõudwat neilt allawandumist oma isandaile. Ja nüüd seisatub selle aherwarte ees erutatud armastajapaar, kuulatades purunewate wõlwaluste wahelt nahkhiire tiibade lööke ja maa alt kõhisewat oigamist, nagu ei saaks sääl rahu piiskop, kes ammu, ammu maetud siin kiriku sammaste alla. . .

Raatuse kell lööb. Pikalt ja kõlawalt kostawad löögid üle linna. Teised kirikutornide kellad haarawad kinni sellest. Ka ülikoolist kajab helin. Minuteid paar

nende kõikide koos omapärane muusika täidab õhu, warjates muu kära.

Ja jälle on kõik wait.

Riomar lebab sohwal. Ta loeb. Ulatab paberossi-otsa lauale tuhatoosi, kohendab pää all patja ja pöörab raamatulehti. Uksele koputatakse.

„Sisse.“

Käharpäine noormees awab ukse ja lipsab sisse kiirel sammul. Tundes end siin täiesti kodusena ei pööragi ta esijoones tähelepanu sohwal lugejale, waid keertades käes keppe ja oma ette tasa wilistades asub waatama seintel pilte, mida ta aga juba kümneid kordi waremini näinud. Jõudes seinte äärt mööda kõndides lähtekohta tagasi, istub ta nüüd klaweri taha, ja sellel end kuidagi saates paari sõrmega, ümiseb laulu:

Kui on jõudnud sügise,
Kolletawad lehed,
Salawõim siis wägisi
Tartu kannab mehed...

— — — — —

Alles nüüd Riomar tõstab silmad raamatult ja küsib:

„On ehk aeg minna?“

„Peaaegu. Ehk teeme jaamas enne weel wäikesed õlled...“ Ka Riomar tõuseb sohwalt, et riietuda wäljaminekuks.

„Ehk tood ette auto... Hugowillile saab korraldatud täna wastuwõtt...“

Sagar silmapilkselt tõuseb klaweri tagant ja on minekuwalmis.

„Kuid...“

Riomar peatab ta. „Olen ka kohe korras. Lähme ju seltsis.“

Noormehed lahkusidki toast tänowale, peatasid kinni esimese tühjalt möödaruttawa auto ja sõitsid sellel jaama.

„Öösisel rongiga lubas sõita ka Eller,“ pahwatab äkki Sagar, olles nähtawasti unustanud sellest kõnelda warem. „Tulin seltsist läbi. Oli sinna jõudnud täna ta kaart.“

„Ka Eller! Siis ju ... siis ju peaaegu kõik meist koos! Ja täna õnnistame sisse algawa semestri“... Riomari hääl muutus tasaseks. Selle taga tundus nagu wäike walus piste. „Juba sügis... Pole näinudki wõi jõudnud palgest palgesse waadatagi suwe... Ja jälle sügise algusega pöörata uus walge leht oma elus...“

„Kuid meie aasta algab alles nüüd!“ Riomari silmad herehtusid. Ta lööb käega. Ta suudab teha seda täiest südamest. Ta suudaks seda teha ka alati.

Mõne silmapilgu jooksul lõi keema elu jaamaesisel ja sees, mis harilikult on tühi. Sõideti ette omnibustel, woorimeestel ja autodel. Jaamas osteti äsja siia saabunud wärsked lehti ja siis istuti laudade taha neid lugema. Ju kui siis walgete wuntsidega ja palja päälaga oober lauale ette weeretas paar pudelit õlut, wahutas see wiwuks suurtes kõrwadega klaaskannudes, ja juba telliti pääle uut.

Rongi jaama ette sõitu on waewalt kuulda. Juba oodatakse kahes pikas reas kohalesõitjaid wäljalaske wärawas. Need awatakse. Nüüd woorib siit läbi rongilt mahatunud rahwas linna. Ja silmapilgu järele sõidetakse laiali kõigil elloetletud siiasõidu sõidukitel.

„Hugowilli, terwit!“

Ulatati üksteisele käed.

„Jällenagemist! Tere!“ Riomar hetkeks hoiab Hugowilli käe enese käes ja nagu puurib selle silmesse, säält lugedes asju, millest ei osata harilikult kõnelda. Kuid ta tahaks neist lugeda ka kõik: siiajõudnu saladused ja uudised.

„Oled kahwatu, Hugowilli. Su esimene pilk ei kõnele rõõmust...“

„Olen töötanud suwel. Wõib olla on see sellest...“

Riomar waikib. Tal on tunne, et Hugowilli warjab wõi põeb midagi.

„Kuid siin!“ juba naeratawadki mõlemad. „Kuid siin!...“ kordawad mõlemad tõuswa hooga. Ent sõnad nagu ei pääse walla nende suust. Ja teineteise silmest loewad nad: siin saad üle kõigest — murest, südamewalust, siin saadakse naerdes üle ka igast haigusest..

„Saad terweks!“ lausub Riomar. „Elu, elu waja elada..“

Kuid Hugowilli silme warjutab wiiwuks tume pilw. Ta nagu ei taha, et Riomar teda nii palju mõistab.

„Mõtlesin“... naeratab ta tasa lausudes, kuid omal huuled tõmblewad waewalt märgatawas wärinas mõeldu puhul.

„Mida mõtlesid!?“ haarab sõnast Riomar.

„... Et ehk sõitsin siia surema..“

Riomar nagu ei kuulekski öeldut. Ta silmel selgib häätahtlik ja kaastundlik huumor. Sest sarnaseid sõnu wõiks wõtta ju ainult naljana. Ka Hugowillile tundub, et ütles nagu rumalusi. Ta naeratab samuti. Mõlemad naerawad juba. Esimene uudishimu on rahuldatud, esimene wõõrastustunne on möödas!

Noormehed istuwad autosse. Juba liigub see kohalt. Kuid heitnud pilgu tagasi, Riomar märkab kedagi rongilt tulijate seas ja äkki hüppab wälja autost. Sagar oli jõudnud küll püsti tõusta, et hoida tagasi wäljahüppajat. Kuid Riomar lööb käega. Nad sõitku seltsi temata. Ta jõudwat neile kohe järele.

„Muidugi oli mõni preili“... näilise halwameelega Sagar püüdis edasiruttawast autost jälgida Riomari. „Iga tütarlaps talle pruudiks.“

Auto wuras edasi, kord röögatades uulitsanurgal, kord peatudes tänawal üleminejate ees.

Hugowilli oli wallanud, peaks ütlema, magus ram-mestus. Ta mõtleb oma mõtteid, tunneb oma tundeid ja unistab oma unesid. Ta pole enam üksi. Ta on jõudnud omasuguste sekka. Siit pääle liigub ta nende seltsis, kes end peawad ta sõpradeks. Ta oli oodanud isegi seda aega.

Kogu suwe oli weetnud ta üksi enesega. Suwi oli möödunud mõtete ja arutluste rägastikus, kuhu keegi ei pääsenud talle kaaslaseks.

Kuid ometi waldas siin esimesel silmapilgul oma kaaslastega kohtamisel jälle endine alati korduw tunne: kui üksi on tema! kui üksi on inimene!

Ja talle hakkab tunduma trööstina ja tõena: üks teine maailm on temale, on üksiklastele.

Säälpool mäeharju lumistel kõrgustel asuwat pühad templid. . .

Ja ainult üksikluse tee wiib sinna imelisse kõrgesse kõrgusse. . .

Säälpäikeseläheduses jäise külmuse maal on õites neile maailm, kes ei leia oma kohta siin all kõikide seas.

Säält kostub hääli, mis helisema jääwad üle igawiku.

Säält paistab walgust, mis teed näitab öös.

Säält walgub alla soojust, mis põletab jää. . .

Kuid teed sinna näitawad werejäljed.

Ja teel sinna wõetakse wastu okaskroone.

Teed sinna on kõndinud need, kes õigusemõistjate poolt on mõistetud surma wõi poodud risti. . .

„Preili Ama. . .“

Preili ehmub, kuuldes oma nime. Äkki on ta ette ilmunud noormees, silmapilguks imetleb ta seda ja ulatab siis rõõmsana käe.

„Jumal, ei wõinud arwatagi, et wõiksin siia jõudes kohata tuttawatega. Tähendab see õnnelikku algust!..“

„Ama preili, lubage enne kõike terwitada teid siia jõudmise puhul. . . Olete saabunud tarka, aga ka lõbusasse linna. Soowin, et täide läheksid need soowid, mis kandsid teid siia. Et kui kord lahkute siit, et wõiksite seda teha täie rahuldusega. Ja mäletada hästi neid aegu, mis mööduwad siin. . .“

„Täna.“

„Olles esimene, kellega kokku sattusite siin — mina kui wanem üliõpilane tunnen end kohustatud ole-

wat sisse juhatada teid üliõpilasellu, kus palju kiusatusi, ja soovin...“

„Pole vaja! Teete mu rongilt tulles jälle ärdaks... Tohin teilt ühte paluda?“

„Palun.“

„Juhatage, kus wõiks öö mööda saata? Homme leian ehk enesele juba toa.“

Riomar hõikas woorimehe. Nad istusid sellele.

„Kui kena linn!...“ lausus preili, heites pilgu möödalipsawate majade üle.

„Kodust saatis ema mu soowidega. Nutsin lahkudes. Nii imeilik oli Tekkis tunne, nagu siit pääle enam ei saaks olla nii lihtne... üle kodu õue hüpates... Nagu peaksin saama muuks... wälja rebituna kodust, kus seni olnud. Ja mis nüüd tunduma hakkab kitsana. Et ilma jään nüüd selle lihtsatest rõõmudest ja wäikestest, kuid nii soojadest, nii soojadest õnnedest... Ja et ema, armas talunaine, enam ei suuda mõista tütre muresid ega kinni katta selle kurbusi. Waeslapse tunne oli, mil kodu selja taha jäi...“

„Ama preili, teie palgedele weeresidki pisarad...“ Preili pöörab näo, et neid warjata. „Kuid peaksite rõõmustama! See teie esimene lend oma tiiwul walgete unedega laia maailma, kus kõik on ees lahti. Lennake! Asuge wõitma oma õnne! Wõitke! Oma tulewiku nimel peaksite hõiskama! Kodu on üle elatud. Ema on maha jäetud. Lahutagu tiibu!...“

Preili on wajund tagasi. Ta silmad erutuwad.

„Kui kena on Tartu! Sarnasena kujutasingi teda. Aga ta näib weel kenamana, kui arwata wõisin...“

„Teie esimene mulje. Kuid ses wõite eksida: õpite teda weel tundma. Ja kes teab, lahkudes lausute ehk teisiti.“ Wähe aja järele lausub Riomar, wähe tooni muutnud: „Ama preili, ma wiin teid enese poole. Ise niikuinii saadan mööda öö wäljas.“

„Tänan,“ kuid ma ei saa seda tarwitada.“

„Imelik, miks? Ei leia selleks ühtki mõistlikku põhjust. Nüüd oleme ju ühed kaaswõitlejad. Ja pää-

legi üles kaswand koos. Mäletate weel meie külatänawa mänge!“

„Miks ei mäleta,“ waewalt kuuldawalt wastab preili.

„Koos ehtasime kiike leppade latwadest, neid kõwerasse tallates, kuni moodustus paks katus. Selle pääl kiikusime ja all olime wihma warjus...“

„Ka kaseokstest tegite mulle kiike, neid sõlmides kokku...“

„Jah. Ka neist tegin.“

„Ja kiigutasite...“

„Ja nõgestega kõrwetasin wahest teid ka... Aga siis sõitsime jälle jõge mööda alla. Mina aerutasin, teie laulsite. Ja need lihtsad külatänawa laulud... nende imeline wõlu .. on jäänud püha mälestusena hinge...“

„Kuid kuidas elatakse nüüd sääl?“

„Mu ema saatis teile terwisi.“

„Tänan. Terwised koduküllast, on nagu wärsked kewadlilled, mis lõhnawad hästi. Ja minu wanemad? Terwed ja rõõmsad?“

„Jah. Kurtsid aga, et peate end uhkeks. Ei kirjuta ega sõida neid waatama enam.“

„Neil on õigus. Kuid siin on erilisi põhjusi, millest ei ole ilus kõnelda.“

„Saatsid teile ka pakikese. Kuid see on minu omadega koos ja kätte saate ta homme.“

„Ama preili, ühte soowin weel, ja selle pean ma teistest tähtsamaks: et leiaksite siit oma unede tõe, oma südame igatsetu. Neis aastates tõusewad uned oma ärawalitust...“

„Jätke see, jätke rumalused! Ma sõitsin siia õppima.“

„Nii küll. Kuid ärge ka unustage, et siin möödub nüüd teie ilusam aeg, peaks ütlema, kewad. Lasete selle mööduda ainult raamatute taga, jääb kusagile tühi koht, mis siis tunda annab elu aja, sest ainult kord õitsewad lilled...“

„Loodan, et teie mulle soowida wõite ainult hääd. Ja olen rõõmus, et kohtasin teiega jaamas... Kuid teie wiitegi mu oma poole!...“

„Jah.“

„Ma ei saa, tunnen, et ei wõi tarwitada teie tuba.“

„Waatame sisse. Kui ei meeldi, siis sõidame edasi. Aga külas — elatakse endiselt? Peetakse pulmi ja ristitakse lapsi?..“

„Surrakse ka. Teie Martsi onu on surnud. Ta maeti alles nädala eest.“

„Rahu ta põrmule. Oli hää wanake. Poisikesena ratsutasin palju kordi ta põlwedel. Mõnikord õhtuti, kui tujus oli, jutustas endistest aegadest. Kord mõisa väljal oli wastu hakand ta kupjale. Siis oli teda mõisahärra peksta lasknud. Teised teomehed toonud ta werisena koju. Ta kordas siis ikka, et tema on sündinud orjana, aga meie oleme esimene tõeliselt waba põlw. . . Ta tahtis kuidagi näha seda noorust, mis tõusma peab rahwa ette. . . Lubas sõita kord selleks Tartugi. Kuid ta lahkus õigel ajal. Pojad on juba ammu suured. Oleks jäänud jalgu nende lastele. On ilus osata elada ja osata õigel ajal ka surra.“

Sõitjad waikisid. Surmajutt manas nägema neid silmapilguks elu nii kiirelt mööduwana ja nii lihtsana. Elad, oled — ja kaod. Kaswatad eneses soowe, wõitled wiha ja werega — ja kõik wõidud jääwad maha. . . Uneled ja wärised, usud õnne ja armastust. Ja wõidad kätte nad enesele — kuid kõige pärjaks haud.

Riomar laskis sõita woorimehe tasem ja siis peatuda maja ees, kus elas. Awas siis lukustatud wälisukse, selle järele teise — ja nad seisid awaras toas. Süütasid tule. Tuba oli hästi möbleeritud. Sees klawer, laual kimp astreid. Seinteil pildid. Kõik koos mõjus külma soliidusega.

Kuid täielise lahkkelina sellele laual segipaisatud raamatud ja paberid mõjutasid sooja kodususe tunde.

Ama istus sohvale. Ja korraga muutus kõik talle siin koduseks. Sarnane siis ongi üliõpilastuba! Kuid Ama oli kujutand seda enesele hoopis teissugusena, palju wiltsamana ja waesemana kusagil ülewal. . .

„Meeldib siin teile?“ küsib noormees.

„Jah.“

„Siis jääte siia. Tehke ta oma koduks, kuigi olete siin ainult öö. Keegi teid ei sega. Palun, woodi ootab juba. Olete kindlasti sõidust väsinud. Ja päalegi on juba kaunis hilja. Ma lahkun kohe.“

Ama heitis noormehele naerwa ja kahtlewa pilgu, nagu ei julgeks ta ometi ei üles tõusta, ei lahti riietuda ega puudutada woodit. Siis haarab ta noormees, tõstab kätele, ja enne kui see sõnagi lausuda jõudnud oleks, asetab woodile.

Preili ehmuib, wiskleb, kuid tundes, et Riomar ta wabaks laskis, rahustub silmapilkselt.

„Olete muutund halwaks. Warem polnud te seda,“ lausub ta tõsiselt.

„Kui lubaksite, aitaksin teil jalast wõtta ka kingad.“

„Ei, palun, teie lähete liiale...“

Kuid Riomar on ühe käega haarand neiu pihast, teisega waewalt puudutada jõudnud kingi, kui lange sidki need põrandale. Tundes, kuiwõrra abitu on ta noormehe ees, surus Ama oma pää selle wastu, usaldades enese täiesti wiimasele. Nad wajusid tagasi. Wajusid koos patjadele. Ja noormehe huuled wajusid neiu huultele. Nende pääd mähkusid patjadesse. Ja preili lahtised juuksed katsid kinni nende näod.

Siis hüppas Riomar püsti, silitas pää patja surund Ama kollaseid juukseid ja libistas oma käe selle kätt mööda, soovides hääd und. Ja lahkus.

Kui Riomar seltsi jõudis, oli siin algawa semestri sisseõnnistamine juba täies hoos. Koos oli mõniküm mend üliõpilast, kelle seas ei puudunud ka wilistlasi. Juuretuliija saali ilmudes kajas terwituse na sellele jõurikkalt

„Gaudeamus igitur.“

„Terwit!“ „Terwit!“ Paar noormees ruttasid täis õllekannudega Riomari juure. See haaras neist ühe ja lähenedes lauale algas kõnet:

„Lugupeetud wilistlased ja kaaswõitlejad!

Teie siiajõudmise, teie töö alguse ja tänase koosviibimise... („terwiseks!“ kostis ringi ja klaasid tõusid)... Enne lubage mulle paar sõna (klaasid wajusid alla)...

Meil kõigil on hää meel kohata jälle üksteisega, ja sarnastena nagu me oleme: elurõõmsad, teotsemiswalmis — walmis lööma nagu üks mees, kui lüüa waja!

Kewadel kui lendasime laiali, tundus, nagu laukuksime kauaks ajaks, mil mõndagi sündida ja muutuda wõiks. Kuid täna, nähes üksteist jälle palgest palge — täna tunneme, et see lahusolek oli kui silmapilk, et selle aja jooksul midagi muutund pole meie hingedes: oleme jäänud endisteks sõpradeks. Ja täna selle teadmise puhul lubage olla meil rõõmsad! (Ringi kajas: elagu, elagu!).

Teame, meid ei oota eriti keegi ega miski ees. Pikk hall argipäew on see, millest üksikuil wõimalus tõusta üle. Kuid meie pühapäew on täna! Meie pühapäewad mööduwad siin!...

Kõrwalt waadates ehk paistab, et oleme liialt unustand teised, et meie wõib olla oma südames ei kannatuld, et altariil see kustub wiimati, mille ette tõusma peame wahipostideks... Kuid teie teate, et see pole õige! Oma südametunnistuse juures wõite seda wanduda! Hingedes kanname helgeid tötusi ja oma südames ilusaid kirju.

Algawa tööaasta läwel meie tötus on puhta, õilsa südame wanne, leida elust ilu ja olla ise elu iluks...”

„Elagu! Elagu!“ kajas nüüd üldiselt ja jatkati warem alustatud laulu.

Riomar sammus kõrwaltuppa. Selle seintel ripuwad üleswõtted seltsi minewikust, selle tegelastest ja mööndund elust. Kaminas põleb tuli. Hugowilli istub selle ees. Ta ümber ringis noormehed, kõrwal õllekorw. Täis õllekann käib käest kätte. Kes selle wastu wõtub, alustab uue laulu. Teised saadawad seda. See on jõuline laul, mis kostab wälja tänawaile. Ja uudishimulik möödamineja seisatub silmapilguks seda kuulates.

Riomar tuleb ja ulatab omalt poolt Hugowillile õllekannu.

„Joo! Ole kes sa oled, kuid kui oled sattund siia, jood ühes kõikidega!“

Hugowilli wõtab wastu selle ja ka joob.

„Kuid lase juua ka teisi!“ sõnab Riomar, wõtab selle käest kannu ja joob järele.

Ringi ainult noored näod... Eluks sirgumas mehed... Suwepäikese põletis weel kõikide nägudel. Erandina wahest Hugowilli. Kuid kõik näiwad eluterwete ja õnnelikkudena. Ja jumal hoia, kui neil tekiks siinsamas ühine idee, teotahe — silmapilgu järele asuksid nad kas wõi Emajõe tühjaks tassima!

Eller jõudis kohale öösise rongiga. Jõudnud terwitada kõiki sulab ta silmapilkselt üldisse meeleollu.

„Kiituseks sisse!“...

Aga juba huugawad Elleri meelekohad. Ta on rõõmus, ta on unustanud siia jõudes kõik, ta on õnnelik. Ta astub klaweri taha ja end sellel saates laulab üliõpilaslaule, kiidulaule oma lõbusale ja wahest ka kerge-meelsele elule, kuid kus süda wäriseb oma esimeste tõsiste õnnede ja waludega. Kõik kuulatawad. Eller laulab hästi. Igaühele tundub, et see on nende kõikide laul ja nende kõikide süda tuikab ühtmoodi selle laulu taga.

Ja paljudelegi kerkib unelewa, igatsewa, lüürilise ja elegeilise laulu tagant ta unistatu, lilled käes... Ja see läheneb igaühele nii, nagu keegi unistada suudab: naeratades, tantsiskelles wõi suudeldes... Ja igaüks neist hakkab kõnelema oma armsamaga, kes jäänud maha, kes sõitnud ära, wõi kes elab siinsamas mõned tänawad edasi. . . Jutustab kawatsustest, kohtamise igatsustest, salajastest unistustest, hellusest ja nukrusest.. Et jääksid sa lõpuni selleks, keda usaldada tahad ja keda usaldada wõib... kes mööda pääseks ohtudest ja õnnetustest... kes mööda pääseks juhuslikkudest silmapilgu kiusatustest...

Eller lõpetas. Kuid siis kostis üldine soow, et ta

laulaks weel. Laulgu „Pea õitsewad ja närtsiwad roosid“ sest laulu ja muusikat kuulates tahtsid ringi-istujad edasi näha omi unelmeid... See alustaski soovitud laulu, et pea õitsewad ja närtsiwad roosid ja et noorus on ilus aeg, mis iial ei tule tagasi...

Kuulajaile tundus, et ometi on see ju tõsi.

Ja see tõde löikas hinge. Kuid laulu lõppedes rõkkas endiselt naer ja jutt. Kui pea närtsiwad lilled ja kui noorus iial ei tule tagasi, nopime siis seni õisi ja elame oma noorusele!

Eller tõuseb klaveri tagant. Riomar seltsib temaga. Nad tulewad teise tuppa ja istuwad kamina ette.

Riomar wõtab korwist siia jäetud paar pudelit.

„Sa laulsid wõib-olla hästi, kuid oleks kenam, kui sa sarnaselt ei laulaks! Oled nähtawasti wiimane romantik...“

„Millest wõi milleks sarnane jutt?“ küsib Eller.

„Mõttele ise — jätkab Riomar, — sõidad Tartu, oled esimest kord meeste seas, keda wõid pidada sõpradeks, alustad uut aastat — aga säääl tuled ja laulad laulu, kusjuures tunda wõib su endist õnnetust.“

„Mida siin mõistma peab?“

„Oled nõrk! Oled äärmiselt jõuetu! Oled peaaegu idioot, tahaksin öelda...“

Eller on üllatatud.

„Millest sa kõneled?“

„Su õnnetust armastusest, millega ollakse nii murtud ja wäljas enesest, mis paneb sind laulma sääraselt. Idiotsus! Isegi pikk suwi pole sind päästnud! Löö käega! Wihka end oma nõrkuse pärast! Kuid ära lüüritse. Mehe enesetunde peaks olema haawaw käia ringi õnnetuna naise pärast. Ainuüksi see peaks ta üle aitama oma äpardusest.“

Eller muigab kibedalt. Ta püüab naerda waljult. Kuid see kõlab tehtuna ja hüsteeriliselt.

„Sa wihkad toda preilit, keda tunnen. Tean seda. Kuid mispärast siis?“ Elleri kõnetoon muutub alandlikuks ja paluwaks. „Mispärast? wõi ainult sellepärast,

et on korporant? Nende arwele kõneldakse jumal teab milliseid mustusi.“ Riomar waikis. Ta nagu ei kuulnudki kaaslaste sõnu ja näib, et ei mõtlegi sellele wastata.

„Riomar, ma nõuan seletust!“ haawatuna ärritub nüüd Eller. „Kõnele põhjustest, miks tulid kõnelema minuga nõnda! Wõi ma sunnin...“ Elleri hääl on muutund tõsiseks ja ähwardawaks.

Riomar heitis kaaslastele üleolewa, kuid sõbraliku pilgu.

„Kas ollakse siin sõbrad?“ küsib ta järsku.

Ellerile tuli meelde, et seda lubatakse, seda töötatakse olla seltsi liikmeks wastuwõtul, ja et kes selles weel kahtleb, see on ise sõbra äraandja.

„Kui juba ma kord tulin sulle millestki kõnelema — jätkab Riomar —, kas sellest siis ei jatku! Kuid sa nõuad, et nimetaksin põhjused. Aga ma ei tee seda...“

„Siis ei talita sa kõige kenamini.“

„Tean ise, kuidas ma talitan.“

Eller waikib. Tal hakkas wähe halb. Ja see paisub nüüd. Ta usub ju, et Riomar ei kõnele põhjusega. Ta najatub toolile.

Riomar kaldab täis kannu.

„Jood minuga pooleks?“ pöördub Elleri poole.

„Joon!“

Nad jõid. Riomar jätkab wennalikult.

„Oled liialt hell ja tundelik, oled kergesti haawuw ja siis ka kergesti õnnetu. Siinjuures näib mulle, et lähened naistele teisiti, kui neile lähenema peaksid. Sa lähened suure õrnuse ja südame lüürikaga sinna, kus liiguwad kerged, wäliselt lakitud ja glaseeritud kawalerid. Kes hindab säääl su kõrget sisemist isikut? Ütlen sulle ette, sind su lihtsuse ja otsekohesuse tõttu häbenetaksegi teiste üleslöödud kõlgaste ja wantside ees.

Säärases olukorras peab esinema teisiti. Wõta naist säääl kui mees.

Sinu südameromantika on aga weel esimese kursuse üliõpilase oma, kes unistab eemal. Ja sel ajal, kui

sina unistad, tuleb teine, tarwitab ära su unistatu, wiib enesega kaasa, wõi jätab...“

Eller on tõusnud püsti, et kaduda saali teiste sekka. Talle ulatab aga Riomar uuesti õllekannu.

„Joo! Arad ja nõrgad põgenewad!“

„Ma pole põgenend, kuid ma ei taha kuulata seda, mida ma kuulamise wäärseks ei pea.“

„Sa kelgid ja maskeerid end. Wesipää!“

Elleri silmad särastuwad. Ta käed tõmbuwad rusikasse.

„Peaksin sellele reageerima!“

„Õigus! Ole kordki mees vähemalt oma sõbra wastu!“

Kuid Eller pöörab nüüd pää. Ta wajub kokku.

Ent Riomar seisab ta ees nüüd kui sõber, kui pihtiisa, kui wend, wõi kui isa.

Ja Eller kõneleb:

„Sul on õigus. Wõib olla olen — wihkamiswäärt. Kuid olen ehk õnnetuim... Wõib olla on sul kõiges õigus...“

„Tühja ka, ära kohe pääd rindu lase, kui weidike walus on. Kõike juhtub. Palju möödub meist, mis meie oma pole. Kõigega peab leppima. Teinekord on tõepoolest walus. Kuid püüa naerda. Naera üle pisarate. Tantsi läbi nutu... Oleme, elame, näeme weel! Kuid ikka — pää püsti!“

Nad tulid tagasi saali. Wähe warem olid seltsi külla tulnud paar liwenslast. Olid tulles joobnud. Siin jätkati wõtmist edasi. Nende wastu sattus istuma Riomar. Nähes laual tekleid riputab ta ühele neist suitsu otsast tuhka, tähendades sääljures, et milleks ka sarnane päakate hästi ei kõlba!

See oli wärwide teotamine. Liwenslased tõusewad üles ja esitawad wäljakutse. Ringisolijad on walmis haarama wõõraid, et neid wäljakutse wastuwõtmise asemel õlgadele tõsta ja wälja wisata tänawale. Kuid Riomar ei taha skandaali. Ta asub löögiwalmis noormeeste ette ja teatab, et wõtab wastu wäljakutse. Wõõrad lahkusid.

„Wäljakutsega alustatud semester... Nagu kujuneks selle järele ka kogu aasta narrimänguks...“ lausub ta ise.

Eller läks uuesti klaveri taha ja mängis. Kuid ringi kuulajad wajusid lössi. Jalul püsisid weel ainult alalised õllesõbrad.

Sagar leiti magamas telefonikapis. Ta oli nõudnud keskjaamast ühendust ühte naiskorporatsiooni.

Kuid seda oodates oli uinunud püsti kuuldetoru käes. Ta on selletõttu kainem nüüd. Ta tantsib üksinda Elleri mängu järele „surewat luike“, „wiimast kewadet“, „õite langust“ ja „murdunud südant.“

Nüüd asusid kesk saali kolm kaaswõitlejat, kes omawahel end nimetasid usklikkudeks wendadeks: Jewlaahius, Kuldsuu ja Hõbehabe.

Wend Jewlaahius algas:

„Igiwana tseremoniaali järele küsin sinult, wend Kuldsuu, kus asub maailma keskpunkt?“

„Tartus.“

„Õigus, usklik wend. Mida tead sa kõnelda sellest?“

„Linn on nagu ikka. Ehitatakse juure maju ja wanu põletatakse ära. Inimesi elab selles kõiksugu elukutsetega: totakaid teadlasi, kes ülikoolis peawad loenguid; andetuid kirjanikke, kes istuwad kohwi-kuis, nälgiwaid kunstnikke, kes igawikku trükiwad oma papist teostega; wirilaid näitlejaid, kelledele wanakuratki ei söanda lausuda meelitusi; tõusikuid kaupmehi, kesaju asemel kaswatawad kõhtu; ahneid üüritudade pidajaid, kokkuhoidlikke würtspoodnikke, kes kogu päew kaaluwad naela wiisi leiba; setukestega woorimehi, kelledest jalakäija kergelt wõib ette jõuda; teenistusetaraste ja awalikke naisi. Kuid ainuke tõeline kodanik on siin üliõpilane.“

„Ilus, wend Kuldsuu, mida tead sa weel?“

„Ülikoolis käiwad rumalad, kes tahawad targaks saada. Aga on ka teisi, nagu mina oma lähemate sõpradega, kes satuwad sinna semestris kolm korda: õppe-

maksu maksma, eksamitele ülesandma ja siis nime eksamitele minejate nimekirjast kustutama.

Teatris käivad need, kes loodud kannatajateks. Nad kannatawad siis ka ära kõik, mis lawal mängitakse, silmapilgutamata ja igawust tundmata.

Kohwikutes käib seltskonna koorekiht: kirjanik, üliõpilane ja kaupmehe proua.

Kino on meie kirik ja kõrts meie ballisaal.

Kes raamatute taga kaswanud küüru, see üliõpilane astub seltsi. Sest selts on kaamelite kodu, kes aga kedagi ei armasta, astub aga korporatsiooni, sest see on eeslite triiphoone.

Lõbumaju suletakse, awatakse. Kergemeelseid tütarlapsi asub igas mõistlikus wõorastemajas. „Õnnetute naiste klubi“ on lõpetanud oma tegewuse, samuti akadeemiliste naiskorporantide oma.“

„Jäta!“ karjatas Riomar.

Meie kolm noormeest lahkusid jalamaid teise ruumi, ilmusid säält aga warsti õllekorw wahepääl. Igast otsast korwi kandes wajusid siis wälja seltsi ruumist, istusid woorimehele ja sõitsid ülikooli ette. Kuidas nad öösel ülikoolihoonesse sisse pääsesid, jääb nende endi saladuseks. Siin koridoris jõid nad ära kaasawõetud õlle.

Riomar tuli istus Hugowilli kõrwale.

„Mis arwad sina sarnastest halbadeist asutustest? Sina ise ei satu ju sinna...“

„Lõbumaja sai oma alguse kirikus. Wanas Kreekas olid sisse säetud armastuse jumalanna jaoks templid. Neis elasid kokku preestrinnad noormeestega armastuse jumalanna auks. Riomar, kuid sa magad ju?“

Tõepoolest noormees norskas juba, wajunud kaaslase kõne ajal laua najale. Magas ka teisi, kes nõjatanud pää lauale, kes kõssi wajunud toolil, kes isegi põrandale...

Ainult Eller istus üksi laua taga ja täitis kogu aeg oma õlleklaasi.

Jäänud üksi, ei arwanud Ama, et Riomar tõepoolest lahkus. Kuid kui selle sammud uulitsale kadusid,

tõusis ta woodist, lukustas ukse ja riietus lahti. Kuid ärewus täitis ta. Kui keegi nüüd ilmuks! Kui Riomar pöörduks tagasi! Uuesti katsub ta ust, kas see lukus; samuti ka aknaid, kas need suletud. Leides, et kõik kinni, tuleb ja istub ta woodi äärel.

Sääl taga külas. . . sääl oli äratanud sama noor-mees Ama südame esimesed tunded. Unes kõneles see talle siis meelitusi. Koos weetsid õhtuid. Ja kewad oli siis. Ja lilli oli noppinud ta. Ja rinda pannud ka noor-mehele. Aga Riomar sõitis Tartu ja unustas siin kõik. . .

Aga nüüd magab Ama selle woodis, riietatud lahti nagu oma pulmaööl. . . Ja ta unelebki oma pulmaööst. . .

Ama istub ja istub. Näeb oma väikest kodu, kus ema üksinda wõõraste teenijatega peab talu. Näeb end lapsena. Ei kunagi julenud ta siis uskuda, et kord pääseb ülikooli. . .

Külakool, külatänawa mängud, kiiged, pühapäewa-õhtused käigud jaama, kus haljal murul tantsis lõõts-pilli saatel. . . Keskkool, leer. . . ja ema hallid silmad. Selle wiimased sõnad jaamas: „jää korralikuks inimeseks. . .“

Ama wajus woodi patjadele. Ja pisarad nagu helmed jooksid ta põski mööda.

Nii üksi, nii lahtine, nii abitu on ta siin! Nüüd tundus, et siin algab miski muu, hoopis uus elu. Seni elas ta üht elu emaga. Aga enam pole see wõimalik. Kas nüüd ei tungi tütre ellu saladusi, mida enam awal-dada ei wõi emale.

Mõttes, üks tõsisem kui teine, lõikusid Ama ajju ja südamesse. Ta tahab olla see, mis soowib ema, ja sir-guda temale rõõmuks, kui algab elu oma kodus, mis on kaunim õlgkatusega sünnikohast. Ja oma õnnest, suu-rest õnnest unistab Ama ka. . .

Ama uinus alles wastu hommikut. Tuli kerge, naerew ja rahustaw uni. Nagu walge pilw wajus see ta laugudele. Ta magas. See oli esimene öö Tartus.

Kuid warakult kadus uni. Ama tõusis üles ja awas aknad. Oli selge hommik. Puud seisid wait. Tänaval inimesedki nagu ei julenud kõnelda üksteisega. Oli soe ja hele väljas.

Riomar jääb weel ikka tulemata. Ama ootab teda kärsituseni. Päike on jõudnud juba lõunasse, kui koputatakse uksele. Riomar ühes kolme kaaslasega tulewad sisse.

„Minu sõbrad, preili Ama... Nad ei uskunud, et mul kodus on...“

Preili punastub. Riomar mõistab, et kõnelema pidi ebasüüdsalt ja pöördub sellelt mujale. „Preili, nad ei uskunud, et ma ise käia suudaksin koju.“

Noormehed silmapilguks nagu wõõrastasid, leides ees kartliku preili.

Hugowilli ja Sagar saatsid Riomari woodi ette ja wabandades preili ees aitasid teda lahti riietuda. Eller istus klaweri taha, mängles sõrmedega selle klahwidel.

„Preili Ama — Riomar kordas teiste wabandust — teie andestate mu sõpradele.“

„Palun, iseenesest mõista „— naeratas preili —“ teie olete ju wäsind ja wajate und...“ Kuid tal on tõsiselt halb, sest wõidakse ta siinwiibimisest ehk järeldada...“

Silmapilkselt on Riomar teki all. Eller tõuseb klaweri tagant.

„Riomar kõneles teist nii palju hääd hommikul. Tahame loota, et see meie kohtamine, nii imelik ja erakordne kui ta ka on, wiimaseks ei jää. Nägemiseni.“

Noormehed olid walmis lahkuma.

„Riomari jätame rahule. Ta magab ju.“

„Pole õigel“ kostis teki alt.

Noormehed naeratasid sellele ja lahkusid.

„Ära läksid?“ küsib Riomar.

„Jah. Magage nüüd!“

„Ama preili, tulge siia...“

„Ma kuulen teid siitki.“

„Ei, tulge siia mu woodi ette.“ Ama tõuseb ja läheb.

„Lubage oma käeke.“

„Milleks siis?“

„Nii. Tänan. Magama jäädes suudlen unes teie sõrmi...“

Ja Riomar magabki, hoides enese käes preili kätt. .

II

Ama preilil on oma wäike walge tuba. See asub maja hommikupoolisel küljel. Ligi pool päewa mängewad päikesekiired toa seintel, wäikesel laual ja woodil. Akna ees kaswab noor kask, oksad nõres. Õrnake, sirge ja sihwakas, nagu tütarlaps, kelle toa akna taga ta kiigub.

Toa sisseseade: kolm tooli, elatand schwa, lihtne laud akna all, woodi — ja neli seina. See pole neist tubadest, kus elab Riomar. Aga Ama on rõõmus. Ta kaunistab selle ise ja seab korda oma maitse järele. Katab linaga laua. Toob lilli ja asetab need waasi lauale. Ja tuba naeratab ühes Amaga.

Õied lõhnawad. Tuba on täis nende aroome. Päike mängleb nende südametel. Ja istuda ses on nii hää ja kerge.

Täna on ülikoolis pidulik immatrikulatsioon. Noortele, kes sel sügisel soowiwad saada üliõpilasteks, jagatakse kätte nende tunnistused. Ülikoolihoone on kaunistatud seks puhuks: ilupuud, trepil waip, aulas loorberipuude wahel kateeder. Selle kohal ripub alla riigilipp.

Siin punaste laudade taga kaitstakse wäitekirju. Siin peawad noored teadusmehed omi esiloenguid. Siin tuleb kokku akadeemiline pere pidupäewadel oma täies hiilguses. Siin annab ta oma wande ja töötuse jääda truuks tõele, ilule ja hääle...

Kell lööb kaksteist. Aula on täis üliõpilasi. Kohale ilmub rektor. Rõdul laulab koor. Siis rektor tõuseb kateedrile ja ütleb uutele akadeemia kodanikkudele ülikoolitoolilt esimesi terwitusi.

Ta tähendab, et kolmsada aastat waatawad alla ülewalt neilt seintelt. Ajad on ajamerde rutand, walit-

sejad on waheldund, mitmel keelel on terwitatud siit. Kuid teadusjanu noorte südames on jäänud endiseks.

Teie noored, kes üle maa kogund siia, kes te siia tulles käinud olete oma südametunnistuse parema hääle järele, hoidke see südametunnistus sama puhtana, nõudlikuna ja suursugusena, mis otsib ideaale.

Jääge truuks oma kohustustele, sest teil tuleb warstigi asendada meid, wanu. Teie seast peawad tõusma need, kes eelkäijate wäärselt edasi wiiwad teadust. Teie kättesse langeb kord nii riigi kui rahwa juhtimine. Kasutage hästi: siin on teie külwiaeg, et wiljasalwed oleksid täis, kui teie poole pöörduakse abipalwetega!

Soowin teile edu te töös. Elagu, kaswagu, õitsegu meie alma mater!“ lõpetas rektor.

Asuti jagama üliõpilastele nende tunnistusi. Akadeemilise kombe järele selle saades surus iga üliõpilane rektori kätt, mis tähendab uue akadeemilise liikme lubadust olla truud isamaale.

Akadeemiline pere suurenes mitmesaja uue nime wõrra. Saanud kätte üliõpilaskaardid, tundis neist igaüks ennast täisõiguslikuna ülikooli ja Tartu kodanikuna. Weel samal õhtupoolikul ilmuti tänawaile walgeis üldmütsides, aga ka rebasteklites. Nüüd algas tutwumine üliõpilaseluga. Käidi külas üliõpilasorganisatsioonides. Sõideti linna mööda. Weedeti aega kõrtsides. Wanemad üliõpilased narritasid äsja üliõpilasteks tunnistatuid. Tutwustades üliõpilaskommetega, andsid neile sisse igal wõimalusel, kuni jõid need endid põrandale...

Noored poisid, kes ema, isa warjul hoitud eemal kõigest, uputati üle esimesel silmapilgul elu joowastawamate andidega. Alul õlut, siis likööri. Ja auru all awantüürid linna mööda. Sest, kuuldus ikka, elu waja elada! Lilled närtsiwad pea. Aeg ruttab. Ja igaw ning weretu wanadus hiilib igauhele wastu. Lõõme üleaisa! — seni kui see weel wõimalik...

Kiirustage, kiirustage, sest pea on hilja!...

Luba, poiss, karikas mulle,

Täida hääd jooki ta täis.

Tuluks see mulle ja sulle...

Ama Lein on rõõmus ja õnnelik. Täna kirjutab ta emale pika kirja. Kirjutab, et Tartu on väga kena ja tal pole enam ühtki soovi. Ta tänab... Tal on isegi oma kodu. Oma kodu... Oma nurk, kus wõib teiste eest ära peita oma õnne ja õnnetuse. Oma kodu... Kui wõrastaw sellest mõelda! Ja ometi on sellest unistatud kogu aeg. Silmapilkudel unustab ära, kus wiibib. Ootab nagu ukse awamist, et sisse tõttaks kas ema, wõi...

Imelik rahutusetunne on walland Ama. Kui ometi tuleks keegi, kellega saaks kõnelda. Kellele kaela langeda wõiks... Nii hää on ju. Nii kerge ja ilus alata esimest päewa oma elus...

Ent keegi ei tule ju. Keegi ei tunne teda siin. Ainult Riomar, kuid see — ei, tema ei tule ju...

Tuleks ta, tuleks ta ometi... Oleks ehk midagi küsidagi. Ja midagi nagu erehtub, paisub ja kiheleb tütarlapse rinnas.

Kogu päewa, kogu õhtu istub Ama sohwal. Wajub selle selja najale, naeratleb ja uneleb nüüd algawast elust, oma elu uuest leheküljest. Ja muust unistab ta ka. Wõtab waasist lilli ja mängib nendega. Õied lõhnawad. Nende aroom tundub täna erilisena, nii uimas-tawana. Ta pilk wajub lilledesse. Ta peidab neisse oma näo. Ja lilled kõnelewad õiteaja kiirest möödumisest ning kewade lähedusest. Ja õite haudadest ja õitest haudadel nii helladest, kurbadest ja naerwatest. Õis närtsib waasis, romaani wahel, armastuskirjas — kas pole ilus see nende surm!

Ja Ama näeb närtsimist ja surma. Näeb lilledes haudu ja äraunustatud kalme, kust ristki ammu ära murtud. Ta ärdub. Ja ta tahaks, et temale kord kaasa

pannaks õisi. Puusärki asetatagu need ta kõrwale ja kätesse.

„Hauas siis mängin nendega. Punun neist enesele mõrsjapäerja — ei, surnukrantsi! Paneksin selle pähe — ja laotaksin jälle õied koost. Punased nelgid paneksin rinda, walged roosid wõtaksin kätte. Ja laulaksin siis oma õnne- ja unelaulu... punane nelk walgel surnurüül...“

Uksekell heliseb. Ama hüppab sohwalt alla. Awab ukse. Ja üllatatult jääb sellele seisatuma. Ta ees seisab Riomar.

Kuid siis särahtab ta pilk. Ta huuled naeratilewad. Ta laseb noormehe sisse, ja nagu arg hirw, nagu noor luik laskub tagasi sohvale. Riomar istub ta kõrwale.

„Olete nüüd täieõiguslik üliõpilane...“

„Jah.“

„Olete õnnelik?“

„Jah. Wäga! Unelesingi...“

„Millest?“

„Lilledest... mis kaasa pannakse kord mulle puusärki...“

„Kuid sarnaselt ei tarwitse teil unistada. Elu õied on ju teile...“

Noormees waikis. Ta waatles nagu imetledes Ama awatud silmi, mille taga näis awatuna noore tütarlapse süda, mis wärises arga ja hella wärinat. Tütarlapse huuled, mis olid punased ja õhukesed, tõmblesid warjatud erutuses. Ja selle pilk, kokku langend noormehe omaga, waibus sõnatuks, unelewaks südametukseks...

„Ama, olete ilus...“

„Selle ütelsega tegite mulle haiget.“

Wangistand üksteise oma awatud silmawaatega, mil usud nende sügawuses awanewat uusi maailmu, mil wärin läbistab kogu keha ja jõud ütleb üles, laskub noormees ette, haarab preili ümbert ja suudleb. Siis tõstab ta oma kätele, suudleb ta otsaesist, ta kulme, ta silmi, ta põski. Ja laseb wabaks tütarlapse. See

seisatub silmapilguks põrandal. Laseb siis pää rinnale ja wajub sohwa nurka, warjates näo oma juustesse.

„Ama, olin halb. Kuid teie ei ole mu pääle pahane? Tõstke jälle pää! Naerame. .“

Ent nüüd märkas noormees, et Ama nuttis.

„Ama. . . ma ei tahtnud seda. . . Näete, olete kokku sattund paha noormehega.

Lepalind. . .“ Noormees laskub Ama kõrwale. Ta kummardub selle pääkohale ja paitawal häälel jätkab:

„Pühime ära koos pisarad. . . Haawasin ma väga teid? On ehk mu siinolek siit-pääle teile wastumeelne? Ma lahkun siis? Teie ei saa, ei wõi andestada mulle?“ Noormees tõuseb püsti. „Aga jumalagajätuks annate ju käe mulle. . .“

Ama tõstab pää. Ta tabab jälle naerda.

Ta laskub sohwalt alla ja naerabki.

„Pilw on möödas!“ rõõmsalt lausub Riomar.

„Haawasite mind jälle,“ tõsistub preili.

„Teate mis, Ama, lähme wälja! Sõidame koos. . . wõi lähme muusikat. . . kuulama. Olete nõus?“

„Jah“.

Hugowilli tuba on väikeste akendega. Selle tõttu on siin pea alati widewik. Toa seintele on riputatud usukannatajate pilte, üks helgem kui teine, ühe saatus süngem kui teisel, ühe piinad walusamad ja kannatused õudsemad kui teisel. Siin wiibides tekib mulje, nagu wiibiksid kirikukabelis wõi palwemajas, kus kõneldakse waid ainult jumalast ja surmast.

Üles seinale on riputatud jumala kujutus hallil pilwel. Selle waade on naerus. Ta on tõstnud oma käed ja õnnistab. Ta all kahe rõõwli wahele ristile pooduna ta poeg.

Üks sõjameestest on oda pistnud selle külje sisse. Punane wesi nõrgub alla odawart ja ihu mööda. Teised sõdurid murravad rõõwlite luid. Wiimaste suud tõmbuwad walus wiltu. Nende näoilimest wõib järeldada, et nad neawad ära oma sündimise.

Lauale on asetatud usumärtrite pilte. Apostlid Paulus ja Peetrus on poodud jalgepidi risti. Nende silme nokiwad raisalinnud. Rahwahulk on heidetud areenile lõukoerte ette. Mehed, et mitte näha oma naiste surma, asuwad käsitsi kiskjate kallale. Neid rebitakse tükkideks. Ja ebajumala templi põlema süüdand, selle lael leekides õige jumala kuulutaja peab oma esimese ja wiimase jutluse all seiswale rahwale.

Siin toas elab Hugowilli oma teist, warjatud elu. Siin wiibib ta eraldatuna oma maailmas.

Kord walitses jumal ise oma rahwast. Ta löi maha pikse ja rahega selle waenlased ja saatis halwad haigused selle wihameestele, kuid nüüd, kui ta kõik maailma rahwad oma jüngriteks on teinud, nüüd on ta ise surnud. Sest mille muuga seletada seda, et inimene on üksi jäetud? Kusagilt ei ole loota tal abi. Kirikutes kuulutatakse, et jumal on surnud ja üles tõusnud. Kuid see pole õige. Jumal pole weel üles tõusnud...

Hugowilli tõstab pilgu jumalapildile. Selle silmad laiuwad, hakkawad elama ja kõnelewad... Need silmad muutuwad nii armsaks, nii alandlikuks ja kõike andeks andjaks. Ta väljasirutatud käed wajuwad alla Hugowilli pää kohale, nagu soowiks ta õnnistada...

Hugowilli tõuseb.

Ebajumal jumalapildi tagal... Inimene wõitleb inimesega, rahwas rahwaga ja noorus wanadusega. Ühed surewad wõi lüüakse maha ja asemele astuwad uued. Samuti peab wõitlema jumal jumalaga, enne kui rahwad ta poole pöörduwad.

Kakstuhat aastat rõhub inimsoo rinnal kurblik ja traagiline muinasjutt isata kuningapojast, kelle ta rahwas poos risti. Ta esimesed järeikäijad olid waesed kalurid. Nende kaudu tõusis ta siis waewatute, orjade ja lõbunaiste lunastajaks. Ja hiljemini kogu inimsoo õnnistegijaks. Siit pääle kostab kurb laul maailmakohal. Kibuwitsakroon rõhutute pääs on saanud wõidu ja wõitjate ülimaks tasuks. Elu aga — on tunnistatud wangikojaks.

Kuid sina, elu jumal, kunas tõused sina üles sur-
nust? Kunas asud sa oma aujärjele, et elu muutuks
wabaduseks? Ja noorus muutuks siis õnneks. Ja wa-
nadus oodatud rahuks. . . Meie ootame su ülestõusu. . .

Hugowilli pilk langes seinale, kus ripub Kristuse
kujutus ristipooduna. Kristuse otsaesisel, kuhu rõhu-
tud kibuwitsakroon, hakkawad weerema alla punased
piisad. Ta kätel ja jalgadel naelte haawad hakkawad
tilkuma werd.

Sagar klopib Hugowilli uksele. Keegi ei wasta.
Ta klopib kõwemini. Sees on endiselt waikne. Ta kat-
sub siis ust. See awaneb. Ta astub sisse. Laua ees
küllakile wajununa istub Hugowilli. Näost on ta kah-
watu.

„Tukkusid sa?“ — Hugowilli ei wasta.

„Tunned halba?“ — Ta silmad on endiselt eluta.

„Oled haige?“ pärib edasi Sagar.

Hugowilli ajab aeglaselt sirgu, tõuseb ja kõnnib
edasi-tagasi toas. Seisatub seinal rippuwate maalide
ees ja waatleb kaua Kristuse surmakujutist.

„Sagar, näed sa ka nägemusi?“

„Mida wõi kuidas?“

„Wõiks näha tõelistena pilte, mis sündind tuhan-
dete aastate eest. Wõib kuulda säält ka jutte. Kord
poosid roomlased seitse tuhat wastuhakand orja jalg-
pidi risti ühele mäekünkale. Seitse tuhat. . . Kujutad sa
enesele seda pilti? Näen neid praegu. Kuulen nende
juttu. Wõi jälle: wene punaste-walgete kodusõjas Pihkwa
all wangilangend punaste hulk asetati ringi koondatud
kuulipildujate ette. Ja kui mahalaskmise alguse komando
kuuldus, wajusid punased põlwili laudes: me ohwriks
langend werises wõitluses. . . kuulipildujad awasid rist-
tule. Maasolijad wajusid weristena kokku. Kuid laul
kostis endiselt, nagu laulaksid edasi säälpool surma
hinged.“

„Wabanda, et wahele segan. Teised ootawad meid.
Wäljas on soe ja tuuline. Mõtlesime minna sõitma jälle.
Teised ootawad sillal. Saatsid sulle järele. . .“

„Õigus, sind ju ei huwita, et mõte wõib olla õudsem kui tõelikkus. Ja tunne, kui suur tunne laskub su hingele, see wõib olla raskem kui kuritegu. . .“ Hugowilli waikis, haaras siis mütsi ja palitu ning koos ilmusid nad tänawale. Sagar ei osanud mõista kaaslaste sõnu. Kuid et Hugowillit targaks peeti, siis oletas, et kindlasti kuuldu taga peitub midagi sügawmõtetist.

„Tõepoolest, wäljas on kergem“ — lausub Hugowilli ja seisatub. „Luba, ma hingan sisse õhku. Tead ka, et mu kopsud on. . .“

„Peaksid ära wiskama piibu.“

„Oma piibu. . .“ — Hugowilli naeratab. „Nii soe ja lämataw. Ja ilus. . .“ Nad jõudsid jõe äärde. Neid ootasidki ees Riomar ja Eller. Nad istusid purjekasse ja hoogsa tuule tõukel lendasid üles jõge mööda. See oli täis paatidel sõitjaid. Eller laulis omaette, Hugowilli puhus üles suitsu-pilwi. Sagar wilistas laulule kaasa. Riomar aitas juhtida purje.

Kuid pilwed kiikusid taewa äärtel, löid siniseks, ühinesid ja tõusid. Tõusis ka tuul ja hiilide kaupa pilvus purjekat kord ühele, kord teisele küljele.

Taewas on kattund kinni. Kärgatab, ja pilwist sähwab alla walge tulejuga.

„Jumal küll, nüüd jää weel pikse kätte,“ hädaldab Sagar, kes kartis müristamist.

„Saad märjaks, aga wõi üksi sellest. Sõida lagedal weel, purjeka mast ainuke. . .“

„Muidugi, wälk lööb sisse,“ naeris Riomar.

Sähwas otse kõikide silme eest teraw walguse helk ja raksatas. Sagar hüppas ehmunult püsti,

„Kas trehwas sind?“ küsib Riomar. Sagar istub maha ja närweldab.

Eller tõuseb püsti, hakkab kinni mastist ja laulab „Äikese hümnit.“

Jälle kajab kärgatus. Järgnes äkiline tuulehiil, mis heitis küljeli purjeka. Kõik hüppasid wastasäärele. Puri lasti poolde masti.

„Kui pääseksid terwelt, Sagar, mida töotaksid?“

„Tahad mind pilgata?“

„Ega täna muidu ei pääse, kui midagi töötama pead.“

Kärgatas jälle ja löi wälku. Sagar ehmus jälle hüpates püsti.

„Töota vähemalt, et ära annad jõuluks ladinakeele eksami. Oled nõus? Sagar noogutas kibeda muigega nõusolekuks pääd. Kajas uus raksatus. Sähwatas walge tuli. Sadas.

„Sagar, wähe oli sellest töötusest. Luba rohkem.“

„Jätke juba mind rahule,“ paluvalt pöördus see seltsimeesle poole. Sadas laia wihma. Tuul waikis silmapilguks.

„Aga muidu ei pääsegi me randa. Pole tuult. Omal pole enam kuiwa kohta.“

Sähwas uus wätk. Üle taewa kuuldus kõmin. Paat wajus äkki teisele küljele. Laine löi sisse wett.

„Sagar, töota, et lõpetad kewadeks ülikooli...“

Läbi märgadena jõudsid nad lähedal olewasse kõrtsi, mis asus jõe kaldal. Ees leidsid nad hulga sõitjaid-üliõpilasi warjul, tuttawaid ja wõõraid. Nad istusid lauda. Oli külm. Telliti konjakit. Wäljas müristas ja sadas. Wiin mõjus. Sõitjaile tundus warstigi, et hää on istuda. Ja isegi riided tahenesid silmnähtawalt. Ringi kostis arg lärm. Iga pikse kärgatuse ajal suikus see. Oli kuidagi jube ja wõõrastaw tunne.

„Miks ei mängi muusika?“ küsib Riomar.

Saab wastuseks, et hirmul olla see laiaili jooksnud.

„Muusika, muusika wälja!“ nõuab Riomar. „Ja mängigu see täiest jõust, et pikne sellest üle ei kostaks.“

„Aga ta wõiks ju sisse lüüa...“ tähendab Sagar.

„Muusikat poleks waja.“

„Kas wätk sisse lööb muusikaga wõi muusikata, on üks ja sama. Mängige!“

Orkester tuligi saali. Algas see, muutusid kõik julgemaks. Hõigati juba üle saali. Kostis klaaside ja taldrikute klirin. Ja ooberid ei kõndind enam kiki-warwul.

„Hoogsamini! Andke midagi, mille järele tantsida saab!“ käsutab Riomar. Muusika algabki foxi. Riomar oli esimene, kes naaberlauast preili tantsima palus. Talle järgnesid teised saalisolijad. Mõne silmapilgu järele keerutas põrandal saalitäis rahvast. Kõige enam näis kartwat müristamist orkestri trummilööja. Ta ilmus saali alles siis, kui juba esimesed tantsijad ringlesid põrandal. Läks ja haaras oma nuiad ning põristas ja müristas nendega siis sarnase jõuga, et kärgatused väljast enam sisse ei kuuldud.

Piksepilw möödus sama ootamatu kui ilmuski. Kuid warjusolijad ei mõelnudki lahkuda. Ühise hirmu all oli tekkinud neil ühine meeleolu. Tunti üksteist nii lähedastena, kuigi ei teatud weel teine teise nimesidki. Riomar on oma lauda toonud preili, kellega tantsis. Seda teeb ka Sagar. Mindi üle kabinettidesse, kus kodusem omawahel olla. Meeleolu oli ülew. Riomar ja preili sobisid pea kui intiimsed sõbrad. Jõid kokku. Jõid sinasõprust.

„Eller, laula meile midagi! Laula midagi rõõmust... Laula armastusest...“ pöördub selle poole Riomar.

„Jah, laulge armastusest...“ aitab ka preili paluda.

„Laula juhuslikult kokkusattund inimeste armastusest, kes siis lahkuwad teades, et ei kohta enam teineteisega,“ jätkas Riomar. „Teie, preili, teie armastate nagu minagi rändlindude armastust,“ haaras noormees nende sõnade juures preili käewarrest. „Üks neist huilgab ja wäriseb ootel õites oksal, et kus poolt jõuab kohale ta kallim, kas lõunast wõi idast. Ja see tuleb, haarab kallima kaelast, surub suu selle suule, kannab teda kätel — aga nukrushellus tuksatab mõlempi südames. See on rändlindude armastus, mis püsib ainult silmapilguks. Ja siis lendawad nad jälle üks põhja, teine hommikusse armsama juurest, kellega iial enam ei kohta...“

Wärisew tütarlaps langes noormehe hõlma. Ta rinnus ärkas igatsusi ja õnne ootusi...

Ta surus oma pää noormehe pää wastu. Neile laulis Eller. Ja lauldes hakkas nägema oma igatsetut. Helgena, pühana hakkas nägema ta seda kõndimas pikka teed. Ehaga saadan sulle terwiseid... Kas tulevad mind meelde päikese hellal säräl? Kas armastad mind weel... Wõi oled unustand mu ammu?...

Sind kaitsku jumal. Tormiwilus wõi õitemäel, wõi maruüilis — kus kohtan sinuga? Su silme kahwatu nukrus, su huulte naer ja juuste uim... Mu walumagus neid... Mu walumagus uni...“

Eller katkestas laulu ja jooksis wälja. Talle järgnes Hugowilli. Eller jooksis jõe äärde, surus pää käte wahele ja luksus.

„Mis on sinuga?“ küsib Hugowilli.

„Wiibida siin purjus tantsijate ja iharate armatsejate seas! Laulda isegi neile! Aga oma süda nuuksub sees. Põgeneksin nagu hurdakoer siit. Nagu hull tahaksin peksta puruks siinolijate klaasid käest, loopida jõkke nende lauad ja igale naisterahwale hüüda näkku: libu; igale mehele aga: petis...“

Hugowilli toppis täis piibu, süütas põlema selle, mõõtis ükskõikse pilguga selgind iga ilmakaart ja suitsupilwi üles puhudes kõneles:

„Süda on peru, aga mõte on laisk. Süda on hobune ja mõte on ohjad. Ära mine inimeste hulka peru hobusega. Ja ära pea peru hobust oma kallimaks hobuseks.

Tuul on hoogne, äkiline ja tormiline. Kuid iga mõistlik inimene ei kannä tuult enesega kaasas. Las tuli lõõmendab, kus ta põleda wõib. Peaasi, rohkem tuld... Ja tule jaoks ehitagem weel uusi altareid!

Kuid kui tuli sulatama hakkab su neerusid ja üdi sees, siis pole ta õige tuli, waid põrgutuli.

Maailma nägu oma loomu poolest on ropem, kui meie seda kujutame, wõi kui meie seda kujutada julgeme. Ja kui sa midagi wähe näed, ära pista siis kohe karjuma, et hooraw Paabel tantsib oma tulesurma ja hukatust...

Elu on ja ei ole. Armastus on ja ei ole. Ärme küsime, kumb öeldust õige, kumb wale.“

Sagar läks tantsima. Riomar jäi üksi preiliga. Ja millegi sisemise jõu sunnil haarasid nad üksteisest. Wererütm kiskus neid kokku. Nad sulgesid silmad ja suudeldes nägid und. . . puhtast, suurest, sügawast ilmsüütu werewa südame punastes lilledes armastusest. . .

III

Ama preili käib loengutel. Teda üllatab, et professoriteks alles veel noored mehed. Nende huumor, nende awameelsus ja lihtsus läbikäimises üliõpilastega üllatawad teda veel enam. Siia sõites kujutas ta neid hallpääde, eluõõraste kooliõpetajatena, kelledega piinlik kõnelda ja kelledega kunagi ei saa olla otsekohene, waid oled sunnitud end esitama paremana, kui tõepoolest seda oled. Jumal hoia, kuidas wõiks olla see siis teisiti, sest kooliõpetaja pilgus on alati midagi noomiwat ja hääles midagi abitult hoiatawat.

Ka linna tunneb Ama juba. Õhtuti liigub ta üksinda tänawatel. Ja nii palju uudiseid on kirjutada tal koju.

Riomari auasi liwenslasega oli arutusel aukohtus. Mitmete asjaolude tõttu — wastaspooled pidasid ülal endid üleni kõrgilt — saabus ka raskeimatest otsustest: mensuur.

Seltsi kodukorra järele on liigetel keelatud osa wõtta nii mensuurist kui duellist. Seks puhuks tuleb Riomaril astuda wälja sellest.

Määratud mensuuri eel-õhtul ta jalutas wäljas. Ta polnud rahutu. Polnud ju eriti midagi karta. Rapiiriga ta oskas ümber käia. Halwemal korral wõid saada haawa rindu, wõi lased läbi lüüa käemuskli, wõi saad rapiiri otsaga kõhtu. Sarnane haaw ei tapa.

Teda närweeris wähe ainult see, kas mitte ei kujune mensuur liialt narruseks enesele ja päältwaatajatele.

Sammudes Toomel lehti langetawate puude all, Ama tuleb talle wastu, käel raamatuid ja nende pääl sügislilli.

„Wõin teid peatada hetkeks?“ küsib noormees.

„Palun,“ punastub preili.

„Kõnnin niisama. Tohin teid saata?“

„Palun. Ruttangi koju.“

Kuid noormees wiiwitab hetkeks seistes paigal, nagu tõusnud oleks äkki uusi mõtteid.

„Õieti ütelda, peaksin tegema weel käigu. Kuid kõneleksin teiega hääl meele...“

„Tulete mind vaatama siis ehk hiljem?“

„Seda wõiks. Jah.“

„Ma lähen ja jään teid ootama. Teie tulete siis.“

„Nägemiseni.“

Ama ruttas koju, asetaski lauale waasi wärsked lilled, jooksis poodi, laskis perenaisel walmis keeta tee, ja hakkas ootama külalist. See astus sisse Elleri poole, oli ju wiimane ta käemees ehk kuramaator. Kõik eelkorraldused olid tehtud. Kaasa sõitma öösel pidid weel paar kaaswõitlejat ja Sagar. Wiimane närweeris küll kõikide eest. Ta oli näinud öösel kirewat und, mida seletas halwa ennustusena.

„Poole tunni järele on kõik korras ja olete tagasi sama terwelt kui lähete“ — kinnitas Hugowilli. „Sest kui Riomari wõita ei suuda naised, mis tähendab sarnasele mensuur?..“

Riomar, lahkund Elleri poolt, teel astub sisse lillekauplusesse ja wõtab kaasa siit paar õit.

Kuid nüüd tekib nagu kahtlus, wast pole kõige sobiwam praegu külastada preilit. Kuid ta oli luband minna ja läks. Wahepääl Ama oli riidetund ümber. Ta helkis ja säras liikudes. Ja kui noormees ulatas talle paar punast nelki, haaras need ja õnnelikel pilkul asetaski lillewaasi lauale.

Paari silmapilgu kestes sai kaetud laud. Preili palub Riomari jooma teed. Nad istuwadki. Ama on sädelu ja hell. Ta hüpleb, naeratus huultel ja silmades. Kõneleb hoogsalt ja anduvalt. Ja silmapilkudel muutub jälle araks ja waikiwaks.

Riomar on wähe hajameelsem. Tal on nagu mõelda midagi ja tihti ei kuule, millest kõne ja nagu ei pane siis preilit tähelegi.

Ama mõistab, et noormehel on midagi südamel. Seda aimates muutub ta nüüd tõsiseks

„Mis on teiega juhtund,“ küsib ta wiimaks.

„Ei midagi, kuidas tulete sarnasele küsimusele?“

„Teie ülalpidamine täna on ju nii äraandlik.“

„Wõib olla, et on wäike põhjus, mis mõtetele märkamatuult teatawa suuna pääle surub.“

„Õieti, jätkem, Riomar — mõtlesin loetust, kuul dust, et on silmapilke, mil wajatakse pühadusi, pühi musi, et wiibida nende ees: kui on ees wõõrsilesõit, sõttaminek, wõi kui kawatsetakse isegi weretööd. Siis käiakse kirikus armulaual, lastakse end õnnistada ja saadakse kaasa talismane.

Näete, mina ka wajaksin midagi sarnast praegu,“ naeratleb noormees wiimaste sõnade juures.

Preili jälgib tähelepanelikult noormehe kõnet. Kuid ta ei mõista, naljatab see temaga wõi kõneleb tõsiselt.

Riomari ironiline muje kõige selle juures aga laskis oletada, et ta jutu taga midagi tõsiselt wõetawat ei tohiks peituda.

See jätkab näilise sihita.

„Kuid siiski, wõida kõnelda wabalt, otsekoheselt ja awameelselt teisega; wõida jääda teise ees üksi oma parema minaga — tõepoolest mõjub see suursugustawalt.

Seda tunnen ma praegu.

Ja see teine, kelle ees walitsema pääseb sinus su parem mina — kes see ka ei oleks, kuid see on sinu pühimus. . .

Ja selle ees siis on nii häa wiibida, soojendada nagu oma käsi. . .“

Riomari hääl murdus. Ta pilk peatub preilil. Kuid preili ei tea mis tegema peab. Kuuldust ei osand ta järeldada mitte kui midagi.

„Wabandage, — Ama hääl wäriseb — ma ei mõistnud wõib olla seda, mida teie mulle awaldada tahtsite. . .“

„Aga kas tahtsin ma üldse midagi öelda? . . . Näete, olen löödud kaasaja rüütliks,“ jätkab häätahtliku huu-

moriga Riomar. „Weel täna öösel wibutan piiki, wõi rapiiri. . .“

„Teil on siis ees kahewõitlus?“ ehmub Ama.

Riomar muigab waid wastuseks.

„Õieti pole wist kena säärastest asjadest kõnelda. Esiteks pole need üldse kõnewäärt. Ja teiseks wõiks ka säääl tõsiselt saada kriimustatud; vähemalt sedawõrra, et selle üle naljatada ei maksaks. Päälegi hirmutan wõib olla teid weel.“

„Seda tegite juba.“

„Ei arwand ju, et see teid wõiks puudutada. . .“

„Kuis tohtisite mõelda niil“

„Hää Ama, olen puudutatud teie säärasest tähelepanust minu wastu. . .“

Preili hakkaski kujutama piike ja rapiire, mis lähewad wastamisi, et nende hoidjaid läbi pista. — Ta wõpatas.

Tekkind waikuses Riomar tõuseb üles. Tal on aeg lahkuda. Talle tundub, et tänane jutt ei kujunend nii, nagu seda wõinud oleks. Ta on wähe tusane enese pärast. Ta tuleb preili ette, et ulatada sellele kätt. Kuid preili tõuseb üles samuti ja nagu ei suuda wastu wõtta seda.

Riomar taganeb ukse poole. Ta tahab selle awada. Ent sel silmapilgul Ama haarab ta käe. . . Ta langeks noormehele kaela. Ta tahaks asuda uksele ette. Noormehed ei tohiks endid weristama minna. Tema takistab seda.

Kuid Riomar on lahkund. Preili seisab kesk tuba. Enam kui kunagi tunneb ta enese abitust praegu.

Siis ta wõtab jumalaemapildi seinalt ja asetab laualè.

Süütab põlema küünlad. Nii jääb ta üles kogu ööks. Nagu palwekoja walgus on nüüd.

Öösel Ama näeb unes: metsaweerne tee; wõsud ja üksikud põõsad ringi; sõiduk ruttab kohale; mehed asetuwad wastamisi: tõstawad terariistad; üks kahest wajub — wastase rapiiriots rinnus. . .

Edasi näeb: On lai lagendik; sellel ruttab edasi noormees; see on haawatud; werd nirseb põski mööda; ta haarab siis taskust rätiku, kuid taskurätist on vähe... Ama jookseb talle vastu; tal on kaasas sidemeid; ta hüüab; ent see ei kuule; Ama jookseb; kuid nende teed wiiwad neid kogu aeg ikka kaugemale.

Jälle näeb ta: on haigemaja. Suured walged saalid on täis woodeid. Igal woodil haawatu. Kanderaa midel kantakse neid sisse ja wälja. Wälja kantakse surnuid. Ennäe! tühi kandraaam peatub Riomari woodi kohal. Ja noormees sellest tõstetakse surnuraamile..

Riomar, lahkund preili poolt, tuli koju ja laskus riides woodile. Mõtteid tükib pähe, üks tõsine, teine naljakas, kolmas eneseiroonia. Kuid ta ei taha mõtelda millestki praegu. Tunneb ainult, et õigeim oleks naerda..

Ta süütab paberossi. See ei maitse hästi. Ta lebab wabalt wäljasirutatuna woodis. Magus wäsimuse wõi rammetuse tunne halwab ta jõu. Nüüd maitseb juba suits. Ta puhub üles suuri sõõme.

Suled mõttele ühelt poolt tee, lipsab sisse see teisalt.

„Polnud ilus, et kõnelesin kõigest Amale! Rumalusi ei kõnelda. Hirmutasin wõib olla isegi ilmaaegu teda. Kuid rumal oleks tõesti, kui homme kinniseotud pää wõi nii.. lollus!..

Ja Amake, waeseke, arake, ehmuks wõi.. Unistuseke, ilusake, lepalind.. Riomar muigas oma sõnade walingu üle, kuid paremaid ta ka ei leidnud. Küll on raske eestlasel armastada, oma armsama jaoks ei leiaks ta kuidagi sobiwat sõna!

„Kui kena mõelda: noormees, naine ja armastus.. Naise armsus, mille kaudu tõuseb mees kangelaseks..“

On koht, kus lõpeb rändaja tee. On paik, kus mees saab alles iseeneks. On altar, mille ees patusest saab püha. See koht, see altar on armastaja naise süda..

Riomar märkab alles nüüd, millest mõtleb. Ta muigab. On ju nii jumala rumal mõelda niiviisi, see tähendab: unistada. Aga kes meist noortest ei tee seda? Tead, et on rumalus, aga ometi ei aita see teadmine.

Rumalake, Ama preili, mõistan ehk, mida sa tunned... Sinu sugused tütarlapsed ju unistavad. Ja need teie uned walmistawad teile nii palju tuska...

Amat tahaksin hoida. Kuis oleks kena, kui mööda pääseks ta kõigest, mis hinge jätab musti jälgi. Ja et ei tuleks temal tuua ohwrit sellele tumedale, ilmetule ja limasele, kuid ometi nii magusale... nimetule, mil tütarlapse jalasääred lööwad wärisema, mil rammestaw uim lööb pähe ja täiswerelisenä küpsend eluiha patustab südame puhtuse wastu...“

Riomar peatub. Ta muigab uuesti enese üle. Tema, kes seni ühtki naist pole wõtnud tõsiselt; tema, kes iga naise wastu seni tunnud oli ainult üht: selle meeliuimastawa ilu ees silmapilguks põlema süttida, wäriseda, suudelda — ja unustada see siis; tema tahab hoida Amat!...

Aga nähtawasti on igaühe südames koht ka pühadusele, üks koht, kuhu kirjutada tahaks ühe nime. Ja kelle nimi sinna kirjutatud, selle ümber põimid siis kõik helguse ja ilu, mille wastu patustad ise, kõik woorused ja puhtuse, mis puuduwad sul omal; ja õnne ning pühaduse tunde, sarnaselt neile, mis tekkiwad kirikus altari ette põlwitades.

Riomar kuuleb, kui auto sõidab ette. Mõne silmapilgu järele koputatakse ta uksele ja sisse astub Sagar.

„Tohin sind paluda.“

„Ole nii lahke. Teised kus?“

„Ootawad all autos? Eller ja weel mõned kaaswõitlejad ühes arstiga.“

„Ah, isegi arst kaasas!“ imestab Riomar. — „Kas ka mitte puusärk pole tellitud?“

Sagar seisib ukse läwel waikides. Riomar riietus ja nad lahkusid.

„Teised tahtsid, et sõidaksime seltsist läbi weel.“

„Mis jaoks? Sõidame otsekohe.“

Asund autosse, kadus see kiirelt majade wahele ja peatus liwenslaste konwendikorteri ees. Nad tõusid treppi mööda üles. Neile juhutati kätte oma erituba ja paluti teatada, kui ollakse siin walmis.

Punkt kell kaksteist öösel ilmusid wastaspooled mensuurile saali, rietatud poolest saadik lahti. Seinte ääres seisid päältwaatajad. Wahemehed asusid kohtadele, rebased ja noorliikmed samuti. Algab mensuur.

Liwenslane näib tehniliselt wilunum. Esimese ringi järele Riomari käewart mööda tilgub juba werd. Ta on riiwatud ka näost. Kuid nüüd omab ta tasakaalu ja külma were. Shonglöörib rapiiriga. Teeb ehtsaid lööke. Ja ühel silmapilgul ta wastane tõmbub alistuwalt tagasi.

Mensuur on läbi! Arstid asuwad siduma haawu. Liwenslasel on läbi löödud ribikont. Riomaril ära täkitud käewars ja haaw kaelas.

Wereloigud maas, kuid üliõpilaste auasi on lahendatud. Algab tagasisõit.

Sõideti seltsi. Kui Riomar kinniseotud kaelaga saalikuksile ilmus, kõik seesolijad tõusid püsti ja kajas üldine: wivat! Noormehed ruttasid ta juurde, tõstsid ta kätele ja ühest suust lauldi Riomarile:

Gaudeamus igitur,
Juvenes dum sumus...

Lõppes laul, arst seletas üldiselt mensuuri käigu. Istuti nüüd lauda ja oleng jätkus kõigi akadeemiliste kommete ja kõrwalkaldumistega.

Hugowilli laeb wahetpidamata piipu. Eller mängib klaweril. Ja Sagar tantsib jälle „surewat luike“. Riomar on päewakangelane. Käesolew oleng on tema auks. See õhtu on tema auõhtu

Hugowilli soowib talle õnne.

„Omawahel üteldes, ärme tuletame hiljem meelde narrusi,“ wastab õnnesoowile Riomar.

Kell jõudis üle kahe. Nagu teada, siit pääle kaotawad makswuse piiripidamise reeglid. Wõid kõnelda,

kuidas tahad, wõid laulda lorilaule, — nende eest siit pääle ei karistata. Ja milline mõirgamine läks lahti nüüd!

Hommikul, kui enamus koosolijaist lahkund oli magama ja seltsi jäi ärawalitute kogu, asusid teiste keskele wennad Jewlaahius, Kuldsuu ja Hõbehabe.

Kuldsuu algas:

„Wennad, meie igatsused on meie teejuhtideks, tõuskem ja asugem rändama pikki teid ja meie hulgas ei tohi olla neid, kes wäsiwad ära. Maailm on suur ja lai. Kuid õnne selles on wähe. Õnn aga on elu siht, selle elu, mis on nii lühike. Seepärast teele, wennad! Oma õnne leidma! Sest õnn kiirustab ühes ajaga. Ja seda janunedes peame jääma igawesteks rändajateks.

Wiinamäed ootawad meid ees, pruudid nutawad, sest nad on lesed. Ja naiste ja õllepudelite wahele tehke meile ase.“

„Õige, õige,“ kordab wend Jewlaahius.

Kuldsuu jatkas:

„Teie, noored kotkad, teid peab õpetatama weel armastama. Muidu armute tütarlapsesse, aga ei oska teda enesele wõita. Ja teist saawad siis elupõlgajad, wirelejad ja enesetapjad.

Naisi on palju ja mitmehinnalisi. Algame wiimastest, et jõuda esimesteni. Meie järele!“

„Amen,“ lausub Hõbehabe.

Juba oligi noormehi palitutes, et lahkuda.

„Pidage!“ asus nende sekka Riomar. Ma näen, noorliikmed tahawad minna naistepoodi. Palitud maha! kes lubas seda?“ Tahtes wõi tahtmata tuli Riomari sõna kuulda. Noormehed riputasid palitud tagasi warnadesse ja jäid seisma püsti siiasamasse.

„Kes teist armastawad?“

„Ei keegi,“ sai wastuseks. „Keda wõiks praegusel ajal weel armastada,“ lisis juurde üks.

Riomar sammus selle juurde ja haaras ta kõrwust:

„Tattnina! Palitu selga! Sinusuguse jaoks on liialtki hää tänawatüdruk.“

„Kes teist on armastand?“ küsib ta uuesti.

„Meie kõik!“ saab wastuseks.

Waesed südamest... Kõik juba armastand. Ja keegi teist pole suutnud õisi murda siis, kui need näiwad kõige ilusamatena, kõige puhtamatena ja kõige kallimatena... Palitud selga! Õllekorw ühes! Woorimehed ette! Ma ise juhin teid...“

Ühises brawuuris kõik siinolijad asusid kaasa. Kuid ühe nimetatud asutuse ette jõudes tekkis wahejuhtumine Elleriiga. Ta ei tule sisse.

Tal olewat pruut, ta armastab, ta ei wõi... ta ei saa tulla...

„Kel meist pole pruudid?“ saab wastuseks. „Ja kes teab, kus tantsupeol wõi mujal praegu nemadki aega mööda saadawad. Tead ka, Eller, ühes naisiwõitwamas meeskorporatsioonis pääle kella kaht öösel awati naiskorporatsioonide mustad nimekirjad, kus ära tähendatud wiimaste iga liikme woorused. Ja sinu pruudi nimi olewat olnud ka selles...“

Eller pööras wihaselt selja kaaslastele. Näis kindlana, et see nüüd jalamaid nende seast lahkub. Kuid ta käe alt haaras Riomar: „Tühi ka! Miks tahta, et kõike teiste pruutidega juhtuda wõib, omaga aga mitte. Ärme oleme nii egoistid“.

Ja nii wiiski Riomar Elleri sisse.

Oli üks neist mustadest Tartu salakõrtsidest naistega kusalgil kõrwalisemas tänawas, kuid kus külastajatest puudu polnud ööseti. Üksikud alatised kunded külastasid seda juba warakult õhtuti. On ka neid, kes kujunend siin nagu oma inimesteks. Tulewad joowad ja magawad siin järjest päewi. Ja lahkuwad, et esimesel wõimalusel tagasi tulla uuesti. Külastawate seas leidub pätte, üliõpilasi, aga ka wilistlasi — kes kohale sõitnud naaberlinnadest wõi maalt, ja weel kord löowad üle aisa.

Suurem pukrik nähtawasti pidi tähendama saali, kuna kõrwal tubades magasid preilid. Paks asutusepidaja perenaine oli esimene, kes noormehed wõttis

wastu. Need asetused nii nimetatud saali. Prelnad aeti üles, kes ilmusid pooleldi ööpesus noormeeste sekka.

Jewlaahius, Kuldsuu ja Höbehabe, tassind sisse oma õllekorwi, asusid keskpõrandale ja awasid õllejoomise. Jõid kaasa kõik, ka asutuse perenaine ja prelnad. Kusagilt toodi wälja hõredahabemega pool idiooti Waska, kes balalaikat pidi mängima. Ka sellele ulatasid üliõpilased õllekannu. Sellest õlle ühe sõõmuga alla neeland alustaski Waska balalaikal wene tuntud lüürilisi romansse. Ikka imelisest armastuse igatsusest... Ikka nuuksuwat süda täis kewadsireleid... Ikka truudusest ja puhtusest... Ikka saatuse raskest pilkest...

„Katkesta, Waska,“ pöördub selle poole Riomar, „teinekord laulad edasi.“ See panigi kohe oma pilli kotti. Kuid noormeestel oli waja suitsu, suitsutoomiseks oli Waskal jooks sees.

Prelnatel hakkas wähe igaw. Noormehed jõid omaette ja näiliselt ei kurameerind nendega kuigi tõotawalt keegi. Need muutusid selle tõttu siis näpsakaiks. Üks neist oli juba warem purjus, wõttis nüüd kogu aeg pääle ja lällutas laia häälega. Wandus ja ropendas laules, nii kuidas süda lubas. Ja ta süda lubas talle palju.

Ka asutuse-pidaja kuidagi kiheles, püüdis igalpool olla ja igat noormeest lõbustada, sest talle näis, et külalised kaunis nõudlikud. Ta jutustas lõbusaid lugusid oma elust, anekdoote pastoritest ja wooruslikkudest tütardest, keda wanakurat ise käib külastamas.

„Noormehed, tuleb wist liisku wõtta... Wiida muidu teiste aega...“

„Aga milleks siis?“

Ilmsüütu küsija naersid wälja siinsamas kaaslased ja sel ei jäänud üle muud kui punastuda.

Kuldsuu, Höbehabe ja Jewlaahius pilgutasi omawahel silma, et sokutame liisu Ellerile. Seda enam näis see olewat läbiwiidaw, sest Eller jõi täna kõige enam näilise halwa tuju ja kõikide wastu tunduwa sapi tõttu. Ta kõneleski juba pehmelt.

Kuid nüüd tekkis skandaal. Kui joobnud prelna küllalt juba lorilaule oli laulnud, haaras ta esimese lähemal istuja noormehe kaelast. Asutuse pidaja segas waele, sest õnnetu noormees, olles hiljuti üliõpilaseks wastu wõetud, tõepoolest ei teadnud, kas naerda, wõi põgeneda, wõi hää paista lasta. Tal oli piinlik ja ta punastus, sest prelna samal ajal püüdis ära wõluda noormehe kõige awameelsemal wiisil. Kaaslased naersid.

Kuid prelna wastas perenaisele sõimuga. See wastas samaga omalt poolt. Prelna sattus hüsteerikasse, pildus puruks laua päält klaasid nurka, rebis enese riideid seljas ja pistis mööda tube märatsema. Oli karta, et skandaal wõib kujuneda naiste wahel üldiseks, sest perenaise pihta sadas nüüd iga prelna suust etteheiteid, kes nõoriwat neid, kes ajawat alatut äri, kes olewat kõige mustuse juur. . . Asutuse pidaja omalt poolt lubas need järgmisel päewal saata tagasi tänawale. Tekkis seisukord, et naised asuwad rindamisi kokku, wõi too politsei. . .

Noormehed haarasid põrandalt õllekorwi ja silmapilkselt olid wäljas. Istuti uuesti troskadele ja sõit läks edasi. Woorimehed juba ise teawad, kuhu wiia. Pilguta ainult silma ja sind wiiakse pikema jututa kohale.

Hommikul warakult kopütatakse Riomari uksele. See on weel woodis. Uksele ilmub kahwatuna Ama. Riomar tõstab unisena ja joomingust raske päa.

Nähes noormehe kinniseotud kaela ja pääd Ama ehmub:

„Teie olete haawatud!“

„Õige tühiselt wist.“

„Teil ei ole siis halb?“

„Siiski. Pääle halwa, wäga halwa öö. . .“

„Oli see õudne?“

„Ei. Liialt lõbus. Hää Amake, kui te ainult aimata wõiksite, kus ja kuidas see öö mööda saadeti!“

„Kuid ega halwemini mööda saata ööd ikka wõi, kui seda wõimalik on.“

Riomar naeratas. „Teie, pean mõistma, õigustategi mu rumalaid ja kergemeelseid seiklusi. . .“

„Aga minul oli hirm teie pärast. Kogu öö olin üleval.“

„Ama preili, seda polnud vaja. Minu... minu eest... seda pole vaja. Kuulsite, samal ajal kuidas pidasin ülal end. Tänan teid, hää Ama.“

Preili pöördub ümber ja lahkub kiirelt. Järjekult ta oli näinud ainult halba und. Ja Amal on nii kerge minna.

IV

Wiimased siiasõitjad üliõpilased jõudsid kohale. Suweks väljasurnud linnas algab jälle elu. Täna wail tihe liikumine. Kohwikud on täis. Kõrtsides säravad tuled hommikuteni.

Waiksetel õhtutel kostab laul majadest tänawaile. Kõik teawad siis — sääI istub koos üliõpilasi.

Eller sai lühikese paarirealise kirja oma wiimasele pikale kirjale preili Kaarin Maaralt, et see jõuab täna kohale. Teade mõjus noormehesse otse õnnetoowalt, kuid samal ajal lõikas ka walu südamesse: aga Eller on sellega harjund. Tema õnne unelmitte ümber pidigi nagu põimuma ka õnnetus; tema walgeid unepilwi nagu peawadki warjutama mustad äikesepalistused.

Ja jälle sööb kahtlus ta südant: kas wõitleb ta õiget wõitlust? Kas see naine on tema oma? Ja millal lõpewad ta kõhklemised?

Kaaslased on wastu ta wahekorrale. Nende pilge, kõrwukuulduwad teated, nagu lubaks ta preili enesele ehk liialt palju; et see sõbrutseb ka teiste noormeestega; et selle austajaks teisigi...

Ent sääI tõuseb täies walguses armastatawa preili kuju noormehe südames üle kahtluste, üle teda saatwa warjutuse, üle salajase walu — ja need silmapilgud on nii kaaluwad, nii äramäärawad, et haihtub kõik inetu ja püsima jääb armastus, mis kõik andestab.

Eller on jaamas wastas, nagu oodata wõis. Preili ilmudes haarab selle pakid ja kannab woorimehele. Eller on rõõmus, on õnnelik, on wäga rõõmus.

Ka preili Maara naeratleb. Ta näib rahul enesega. Teda terwitatakse ringi. Ta wõtab wastu neid waewalt märgatawalt. Oma kaaswõitlejatele heledates teklites lehwitab ta woorimehelt kinnastatud kätt.

„Kuidas ma teid ootasin. . .“ pool noomiwalt, pool paluvalt ja pool hõiskawalt algab Eller.

Preili heidab meelitawa pilgu noormehele. See pilk on hell ja paitaw, kuid ometi külm ja kauge.

Wärwiline tekkel pääs, walge mantel seljas, mis rinna kohalt jäetud kinni nõõpimata. Öös unelewad mustad silmad, tugewad mustad kulmud — nii näis ta igatsewalt suursugusena.

„Nii palju kahtlusi tekkis, kui olite eemal,“ jatkab noormees.

„Neid tekib weel rohkem, kui olen lähedal,“ sai wastuseks.

„Kuis weetsite suwe?“ jatkab noormees. „Oli lõbus? Peaks arwama. . . Olite ju mererannas. Kuid olite wäga tõrkjas. Kui palju kirjutasin ma teile ja kui wähe wastasite minule. . .“

„Wõtate mu wastu etteheidetega?“ küsib preili.

„Teie wõtate wõi mõistate kõike kohe halvemini, kui see mõeldud.“

„Olin wõõrsil kaaswõitlejate pool. . .“ Ja preili Maara näeb selgelt mererannas weedetud päewi: palaw liiw; pruuniks põlend päikesewanni-wõtjad; wesi, purjekatel sõidud laiale merele. . .

Näeb lõbusaid kaaslasi, nendega weedetud päewi ja öid. . . Mets. Soe udu langeb. Najatakse teineteisele. Käsi toetub käele. Õlg laskub õlale. Haaratakse käewartest, kaelast. . . Ja wärin läbib ta praegugi, nagu siis. . .

Kuid suwi on möödas. Ta ei tunneks enam neid lõbusaid lüürilisi ja hoogsaid noormehi, kellega kokku juhtus.

Wiiwuks läbib ka noormehe tume aimdus, täis igasugu kahtlusi. Kuid siitpääle on nad koos. Nad on kahekesi. Nüüd wõib olla algab ka nende põli, nende päew. . . Kui kena see wõiks olla. . .

„Kujutlesin teid nii lõbusana ja isegi liiga lõbusana...“

„Ikka weel minu suwest kõne?“ küsib preili.

„Jah.“

„Teeb see teile haiget?“ küsib ta naiiwilt.

„Ei. Wastupidi“ — asub kinnitama noormees.
„Mind rõõmustab wäga. . .“ Tunneb aga sääljüures
ise, et ühtki sõna usutawalt lausuda ei suuda. Preili
laskub noormehele õige ligi ja haarab selle käewarrest
sõnades :

„Olete kade. . .“

Ta silmad särahtuwad ja unelewad. Ta laskub
noormehele weelgi lähemale.

„Mis ka ei juhtuks, wõi kus ma ka ei wiibiks, kuid
teie jääte minule endiseks. Teie jaoks on koht minu
südames. . .“

Eller on üllatatud. Milline ülestunnistus!

Ta unistatu, kes kogu suwe kõndis nägematuna,
kuid tõelisena ta kõrwal; kelle nime kuuldes walus säde
läbistus ta mõtteist ja tundeist, kuid mida samal ajal
ometi tahtsid kuulda lõpmatuid kordi; kellest nägi ta
halbu ja ilusaid unenägusid; keda kujutles ta silmapil-
kudel teiste noormestega päikesetõusu eel sülelustes;
kellest mõte täis kahtlusi ja etteheiteid häwitas ta rahu;
ja kelles uneldes siis suwepäikese eredal säral mäe-
nõlwakul heinas nägi lähenemas enesele imelist walget
kuju, käes lilled, kui oma unenägu, kui oma elu unelmit. . .

See unistatu, kelle nime ümber ta südames olid
põimund walusaimad ja õnneliseimad kujutlused — tuleb
ja ütleb nende esimesel kokkusaamisel: mu südames on
sinule koht, kuhu teised ei pääse. . .

Puude wahelt wilkus kuu. Oli kerge sõita. Mõle-
mad mõtlesid endamisi.

Preili Maara silmad on sügawad kui öö ja kiirga-
wad kui tähed. Ta pilk on silmapilkudel pehme ja alis-
tuw, siis helgib ses kõrkust ja walitsemistahet.

Ta näeb ees õpinguid, tantsuõhtuid, ja üliõpilaselu
hoogsaid õid. Ta kuuleks nagu talle kõneldawaid armas-
tussõnu ja meelitusi. Ta nagu tunneb ette südant wäris-
tawaid käehaaramisi. . . Ta näeb uut talwe enese ees.

„Kui imelik, et wäike asjake: lill wõi kogemata üle
huulte pillatud sõna, suuremeelne lubadus wõib teha

nii õnnelikuks, otse totraks sellest. Ja kui oled oodand just seda, kui on waewand sind su kahtlused, mille tõttu muutund hellaks ja wastuwõtlikuks — siis usud kõike, mis ehk öeldakse silmapilgul meelituseks. . .“

Preili Maara mõistis, mille poole sihitleb noormees.

Kuid ta ei suudaks olla awalikum kui juba oli. Talle tundus liigsena jätkata weel sama juttu.

„Kuidas ootasin teilt suwel kirju!“ jätkab Eller. „Jumal, kui palju naiivsust on inimhinges! Jäin tihtigi üllatatult seisma enese ees: millest ma ka ei unistand?! Aga wõi see aitas!“

Kujutlesin ise enesele teilt saadetawaid kirju ja kõike, mis mulle kirjutada wõiksite. Kirjutuse toon ülemeelik, kuid kodune ja armas. Lugesdes seda aga tekib tunne lõpuks, selle ümbrikule wõiks kirjutada ka teise aadressi. . .“

Preili Maara naeratab.

„Siis on ju kõik korras. Ise kujutlesite enesele mu kirja ja kindlasti poleks ma neid sarnastena oodatutena osanudki saata.“ Paari silmapilgu järele lisab aga juure:

„Teie tüütute juba.“

„Hää, armas preili Kaarin,“ algab ahandlikult pool paluwalt Eller, „olnud kogu aeg üksi, olnud ainult unedega, mis mõrudad ja magusad; ja sattudes kokku siis inimesega, kes su südamele kallis, kellest kujutand endale muinasjutte. . .“

„Teil nagu poleks olnudki jõuduandwat suwet,“ katkestab preili tusaselt noormehe jutu.

Ellerile tundus, et keegi lõi talle pähe. Kas mitte Riomar ei heitnud ette talle sama? Aland teineteist mõistew wahekord katkes. Nad waikiwad tükiks ajaks.

Preili, mõistnud, et tegi ehk liiga noormehele, naeratab lepitawalt. Nad naeratawad juba wastamisi. Naerawadki mõlemad.

„Oleme nagu lapsed. . .“ tähendab lõpuks Eller. On südaöö. Nad jõudsid koju.

Järgmisel päewal Eller saatis preilile lillekorwi. Õhtul, istudes kohwikus, jälgib ta laudade wahel tantsijaid. Ka preili Maara on kohwikus. Kõrwallauast Sagar tõuseb üles ja läheb palub preili tantsima. Nad tantsiwadki. Eller tõuseb ja läheb seltsi. Mõne aja järele jõuab siia ka Sagar. See hoidub eemale Ellerist. Kõneleb preilidest ja algawast aastast, mil waja endale wõita linna ilusamad tütarlapsed. Asus siis põrandale ja tantsis enese sõnade järele „wõidutantsu“. Lõpetades selle lahkub.

Ka Eller lahkub. On karastaw sügisõhtu. Eller sammub linnast wälja. Ta meeleolu on segane. Ta on jõudnud parki.

Taga nähtub widewikku uppuw linn. Müstiline ja meelitaw waade.

Üle jõe pargi wastaspoolest paistawad üksikud majad. Ees awardub waade kaugele. . .

Teda waldab terwe, suursugune ning wõimas enesetunne.

Eemalt lähenew auto haugatab. Särawate tulesilmadega sõidab see parki. Sõidab tasa siin puudewahelist teed mööda. Möödub Ellerist. Selles istuwad preili Maara ja Sagar. Auto pöördub.

Nad on kadund silmapiirilt.

„Ah siis selleks tantsis Sagar „wõidutantsu?““

Riomar ei näita end wäljas. Ta ei taha liikuda kinniseotud pääga.

Üksi olles waatleb ta end ise kõrwalt. On unustamapanewalt uhke huultel hoides wiinakarikat kõnelda meelitusi naistele. Kuid aeg möödub. Ka kõigel on lõpuks piirid. Põled läbi, lased mööda tühjalt aastad, mis külwiaeg elus. . .

Rikka talu hellitatud pojana ei puudund tal miski. Kuid wastollu sattudes koduga elab ta seda küllastamata. Endiselt saab ta emalt kirju ja südamlikke terwitusi. Isalt saabuwad kohale ikka harwemini ja harwemini toetussaadetised.

Poja õpingud on wenind aastate järele kauemaks kui nad seda pidand oleks. Poeg ise on sirgund noormeheks, kel juba õigus on elada täit elu. On tekkind wõlad. Need kaswawad. Aga mis kõigest! Meie elame hää lootuse pääle, elame usus oma saatusse ja õnne...

Riomar on wajund sohvale. Ta wastas istub Hugowilli, kes arutab mõtteid inimese elu ja surma üle.

Nende kahe arutluse wahele kostawad trepil kerged sammud. Keegi tuli ja koputas uksele. Riomar tõuseb ja awab ukse. Sisse astub preili Lein, käes wäike pakike.

„Preili Ama, wist mäletate weel mu sõpra? Kord kui mind siin koju ootama pidite...“

„Jah. Mäletan.“ Punastub preili, ja teretand siin-olijaid jäi seisma püsti. Ta nagu ei soowind, et ta siinkäigu juures oleks nägijaid.

„Palun istuge.“

„Tänan. Tõin teile raamatu.“

„Mina ju ainult küsisin, et kui teil see oleks —“

„Leidsin selle raamatukogust...“

Preili tuli ja ulatas oma pakikese Riomarile.

„Tänan wäga. Meil oli käsil Hugowilliga parajasti raskeid küsimusi.“

„Ma segasin siis.“

„Ei, palun. Otsisime elumõtet. Mulle näis, et olen selle kaotand.“

„Imelik, kuis tulite sellele?“ waatas Ama küsiwalt Riomari otsa.

„Õigus!“ haaras wiimase sõnadest Hugowilli.

„Kuis tuled mõttele otsima hakata omale elumõtet? Preili awaldas ainukese õige ja elulise seisukoha.“

Preili aga teeb minekut. Ta wabandab weel, et noormehi eksitas, ja lahkub.

„Õis elust,“ lausub Hugowilli talle järele.

„Õis elust,“ kordas Riomar. „Olles ümber liikund naistega, keda suudelnud juba paljud, kes armastand mitmeid, keda omandada wõiksid teise, kolmanda kohtamise järele — aga säääl tuleb tütarlaps teisest maailmast...“

Milline tunne! Millise uue maailma awardab ta su ees. Ja kohmetab nende teiste kõrwal, kes annawad nüüd tooni seltskonnas, kes hiilgawad riietusega ja kes murrawad endi ette elus kogenemata noormehi. . .

Nagu kewadwärske õis, nagu lehkaw sirelipukett tuleb ta teiste wahelt. . .“

Riomar awas pakitud raamatu. Selle kaas wajus iseenesest poollahti. Siia wahele oli pandud walge aster.

Riomar haaras selle.

„Ta toob mulle lilli! Tema. . . minule. Miks ei too lilli need teised, kellega weetnud olen uhkeid ja wärwilisi öid. . .“

Riomar kõnnib tuba mööda.

„Preili Amat peaks armastatama — jätkab noormees. Ta on wäärt, et teda puhta ja täie südamega armastatakse. . . tütarlast unedega. Eller peaks teda tundma. Nad mõistaksid üksteist. Ja säärase kaunis- hingede kokkusattumisel wõib olla saabuks midagi sarnast, nagu lugeda wõib raamatuis.“

„Eller armastab,“ tähendas Hugowilli.

„Keda? Ikka toda korporanti?“

„Jah.“

„Kahju Ellerist! See noormees wajaks päästmist. Ta preili ei wääri säärase noormehe kui Elleri austust! Olen teda tähele pannud möödamilles: nagu printsess. Tema ja maailm! Tema ja wõidetud noormehed ringi.

Sääraseid naised ei suuda ise armastada. Nende nõuded olla liig suured. Nad ootawad oma printse, kuni abielluwad rikaste wanahärradega.

Aga elus kogenemata noormehed teewad surmanumbreid, et üle tõusta wõistlejaist, et wõita omale tähelepanu ja et wastukaja saawutada oma hingele naise südames. Kuid hiljem wõi warem langewad nad wälja ometi oma printsessi ümbrusest. Üks weristab ise end, teine sõidab ära teise linna wõi maale, kolmas jääb õnnetuks mõneks aastaks, aga wast ka kauemaks. . .

Weskikiwi kaela säärasele naisele ja mere põhja! Wähemalt mustust oleks siis maailmas vähem.“

„Tundub, et teed liiga preilile. Juba sellega, et ise ei tunnegi teda ja kohe teed otsuseid,“ lausus Hugowilli.

„Naisi on ainult kaht liiki,“ jatkas Riomar, — ema wõi armuke. Kellest saab korralikud perekonnaemad, need ei paistagi eriti silma; need ei satu austuste ristulde, sest nad waliwad wälja ühe. Ja kord oma otsuse teinud, ei pääse enam ükski teine nende lähedusse.

Teised aga, kes loodud armukeseks, need salgawad maha oma warema tutwuse wõi sõpruse iga uue juurdetulija ees. Wanasti said neist hetäärid, selle järele uulitsatüdrukud, kuid meie ajal seltskonnadaamid, kõrgedel kohtadel seiswate meestega abielus.“

„Hetäärid!“ haaras sõnast Hugowilli, „hetääre peab austama. Nende ristide kirjad wanas Kreekas on selle maa luule ilusamaid õisi. Sääl oli naine kodus. Ta oli mehe sõber, seltsimees ja laste ema. Kuid armastuse jaoks olid teised naised, keda nimetati hetäärideks. Kas pole huwitaw! Ja nende uste künniseil ei jõudnud tarduda kunagi wõistlejate weri.“

„Täna saäraste löbunaiste eest, kelle ukseesisedki lõhnawad werest.“

„Kuid igal kirjanikul, igal luuletajal olewat hinge pääl üks saärastest mõrumagusatest naistest. Ja tänu just neile on loodud niipalju hingelöowaid ja igaweseks püsima jääwaid töid. Saäraste naiste teened on seega wäga suured.“

„Kahju sarnastest õnnetus-luuletajaist.“

„Kuid need teised naised, need kõigi woorustega, miks mehed lähewad mööda ometi neist? Tähendab neis wihatud nais-armukestes on midagi enam, mis wangiatab mehed.“

„Nende hingedes nagu kaswab haiglasi lilli, mis seda enam siis otsiwad päikest. Nad haarawad lähedale tulnud hingest, mis puudub enestel. Need naised — magawad neid armastawate tunnetel.“

Kui haawad, lased teisel rinnust läbi, see paraneb pea. Kuid kui lööd haawa teise südamesse, kunas kas-

wab kinni see? Tapad teise, sind karistatakse, sind pannakse raudu ja saadetakse sunnitööle. Kuid tapad teise hingeliselt — ei midagi! Mida rohkem õnnetuid naise ümber, seda suurem selle enesetunne. Hoopleb isegi. .“

„Aga kes teist on süütu, wisaku esimene kiwi. .“ lausub sellele Hugowilli.

Riomar ehmus, sest Hugowilli pööras kuulnud süüdistuse ta enese wastu. Kas pole tema ise neist meestest, kes kohtawad kergel käel naise ja samuti kergelt unustawad? Kuid ta pole siiski annud lootusi. Ta on tulnud, on wõtnud, mis wõimalik wõtta. On suudelnud, ja läinud. Ta on olnud aus, sest algusest pääle on ta olnud otsekohene. Ta pole ühelgi korral pöördund naise hinge ja südame poole.

Hugowilli jatkaski:

„Teistest kõnelda on kerge. Kui wähekese aja eest käis siin üks tütarlaps ja tõi wist lilli.“

Riomar asetaski käes hoitud astri lauale ja läks akna alla, ning waatas wälja.

„Kena õis, Riomar? Kas lubad olla otsekohene?“

„Palun.“

„Kas ka siin ei ole ette näha juba üks sarnastest patustustest, milledest halwakspanewalt kõnelesid ise?“

Riomar waikis mõneks ajaks, nagu ei tahaks ta wastata.

„Näed, polegi nii lihtne ja kerge kõnelda enesest kui teistest.“

„Siin on midagi muud.“

„Mida siis?“

„Kui usklik patust armastama hakkab, siis saawat ka wiimane selle armastuse tõttu õndsaks.“

Hugowilli muigas häätahtlikult kuulu üle

„Luule, ainult luule! Et midagi sarnast ka sina mõelda wõiksid, seda poleks ma uskund.“

„Tõsi, Hugowilli. See on nõrk wäljamõeldus. Minul ei tarwitse kõnelda moraalist. Ma ei kõnelegi

sellest. Kuid mul on kahju inimestest, kes kinnisilmi jooksewad tulde.

Mõni aeg tagasi elas in ma üle wõib-olla ka ühe austuse, wõi isegi armastuse naise wastu. Oli naisüliõpilane. Kuulus kenamasse korporatsiooni. Olin talle sõber. Olin ta suurimate pööripäewade päältwaatajaks: ta leeripäewa, ta koolilõpu ja rea suuremate-wäikese-mate sündmuste puhul. Olin talle niiöelda paremaks käeks, ükskõik mida ta ka ei alustand, kawatsend wõi teinud. Ja minu nõuannete, kaastoe abil õnnestusidki tal kõik, mida algas.

Aga kui tal midagi õnnestus, siis olin esimene, kellest ta kohe üle olla ja üle jõuda tahtis. Olles kindel mu austuses, muutus ta tujukaks, hoolimatuks, pirtsakaks ja kalgiks. Kord on tal wähe aega, ei lase mul palitutki seljast wõtta, kui külla lähen; kord pole tal tuju; kord kiirustab ta wälja. Wihastub siis mu otsekoheste ning häädsuowiwate märkuste puhul. Ja lõpuks hakkab kujutama enesest jumal teab mida. Tõmbun wähe tagasi. Ja kujutad sa ette, ühel silmapilgul näen teda kurameerimas salaja säärase wartsidega, kes peawad tütarlastega ainult kerge flirdi mõttes tutwusi. Lõõn sekka. Müristan. Oleme wihased. Esialgu mõjus. Aga siis satuwad siia kõiksugu-wõõrad. Ja minu preili talutab neid jälle! Kohtab ja kurameerib. Ja mina waatan päält nagu tola. Tuleb, kõneleb isegi neist mulle. Olen ta kergemeelsuse pihtiisaks.

Siis mõistsin, et on naised, kes ei suuda hoida endi puhtust, waid seda esimesel wõimalusel teistele pakuwad, kui ise neid hästi kohtled. Neid tuleb ka wastawalt wõtta. Kuid ülekohus on, kui neile wastu ulatatakse südant ja hinge. Nad ei waja seda, nad ei hinda ka seda. Lõin käega. Ja ma usun, et on ainuke õige tee säärasel korral teha minu eeskujuga järele.“

„Ja see oli kõik? — Ühe pääli kaudse tütarlapse kõige ilmsüütum ülalpidamine. Kuid täna, Riomar, wõiksime ehk kord kõnelda kõigest ka täie awalikusega. . .“

„Ja ikka naistest!?”

„Jumal, mis muu huwitab siis weel kuigi tõsiselt noormehi.“

„Kõnelda, kuidas professori proua peab koduseid orgiaid üliõpilastega; kuidas noormehed üksteisele kõneldavad naiskorporantide pesuproowest; wõi kõige süütumaid asju: preili on noormehetõsine pruut; wõib olla isegi kihlatud, kuid käib tantsimas tantsuõhtuil teistekolmandate wõõrastega, — rääkimata prouadest... Kuid milleks neist kõnelda? Wääriwad nad seda?”

Wõi lõpuks, on ju maid, kus sisse seatud tütarlastele instituudid, kus neid õpetatakse armastama. Sest armastus on samal ajal ka kunst ja teadus. Ja kui nüüd ülikoolilinnas akadeemiline naine armuasju pisitasa harrastab, wahest on seegi kui ettewalmistus tulevase elu wastu. Päälegi kui ollakse noor, kui on kired, kui elatakse omal käel...

Kui nähtu-kuuldu puhul mõtlema jääd, on kuidagi walus; on nagu jube läheneda just kaunimaile, wälja paistwamaile tütarlapsile. Igaühel oma eraelu, millest awalikult ie tohita teada. Tekib tunne, nagu liiguksid tarwitatawas maailmas. Ja see on wähe jube.

Kuid jätame selle jutu.“

Ama preili hakkas saama saladuslikke saadetisi. Toodi lilli, kord korwikeses, kord lahtiselt.

Ama arwas alul, et Riomar saadab neid. Kuid hiljem tekkis kahtlus, sest lillede kaassedelikestel preili aadress polnud kirjutatud wiimase käega. Ta päris siis lilletoojalt, kuidas wälja näeb nende saatja. Ja saadud seletuste järele pidi otsustama, et ta oli eksind.

Ühel õhtupoolikul külastas teda Hugowilli. See tuli, istus, kõneles wähe, rohkem waatas, kuulas ja waiakis. Silmapilkudel jäi wahtima preili silmi, nagu otsiks neist olematut, nagu tahaks, et neis särama lööks helke temale.

Siis tõusis ja lahkus. Järgmisel päewal sai preili jälle lilli.

Selle päewa õhtul Ama wäljast tulles sattus kokku Hugowilliga oma korteri läheduses. Nad peatusid täna-
wal. Noormees tuli kaasa. Preili palub ta sisse ja
tähendab, et temale saadetakse salaja lilli.

Hugowilli küsis, et kas ei meeldi see preilile.

„Oleks ju parem, kui teaks, kes saadab.“

„Aga mine tea, ehk ei wõeta wastu igaühe lilli?...“

„Miks mitte...“

„Teie lubaksite siis!...“ haarab Hugowilli sõnast.

„Teie...“ preili kohmetub ja jätkab: „Mina pole
väärt, pole millegagi ära teenind neid!...“

„Minule aga nende saatmine teeks tõsiselt hääd-
meelt...“

Noormees lausus selle nii weenwalt ja nii südam-
likult, et neid iseenesest mitte kui midagi weel ära
ütlewaid sõnu kuuldes preilil hakkas halb. Hugowilli
mõistis seda, naeratas, palus wabandust ja lahkus.

V

Hugowilli jatkas omi mõtteid. Ta ees istus Riomar.

„Ühed, kõige madalamal arenemisastmel, elavad sellepärast, et nad ei suuda ettekujutada muud, see tähendab: mitte — elu. Need elavad loomusunnil, küsimata miks. Ja samuti kogemata siginewad nad, kogemata ka surewad. Kui on nad surnud, siis ei mäleta neid keegi enam, neid kogemata eland inimesi. Nende õnned ja õnnetused on samuti siin kogemata, nagu seda on nende elugi.

Teised, kes juba teawad, et elule järgneb mitte-elu ehk surm, need elavad hirmul selle eest. Nad ei mõista ise mis on elu, wõi mis on surm, weel mõistamatum on neile üleminek elust surma. Ja nad õndselt kardawad wiimast. Juba mõte sellest teeb nad rahu- tuks, rikub nende tuju ja nad on sunnitud kujutama enestele jumalat, kes surmale ei allu, waid kes walitseb surma üle. Et jumalasse uskumine ja ta ees palweta- mine ometi ei päästa neid ihulikust surmast, waid ühel silmapilgul peawad kaduma, siis usuwad nad, et jumal aitab ja aidata tahab neid säälpool hauda. Nad leiawad, et elu siin on wäga lühike, armetu ja raske — ja siis usuwad nad, et peab olema ometi kusalgil täiuslik elu ja maailm, kus olla on armas. Nad hakkawad uskuma, et elu säälpool surma ongi see tõotatud ja oodatud. Ja sinne elu muutub neile siis ainult ettewalmistuseks teise parema elu jaoks. Need elawad ja kannatawad sellepärast, et jõuda ja pääseda teise, ilusamasse ellu, mis ootab säälpool hauda.

Kolmandad ei usu, et säälpool surma olla wõiks weel teine elu. Nad on endamisi teadlikud, et selle eluga lõpeb kõik. Kuid nad on ausad ja ei küsi kunagi, miks nad elawad, wõi mis mõte on nende elul. Kord

on nad ellu sattund ja elu meeldib neile enam kui surm, olgugi et nad ka surma ei wihka, waid kui see tuleb, lahkuvad siit kergelt. Sest nad teawad, et lõppude lõpuks elu on orjus, töötegemine, waewanägemine. Kuid et nad on ausad, siis ei pane nad kätt külge oma elule. Nad leiawad isegi, et neil kohustusi elu wastu ja et nad korda saata wõiwad mõndagi, mis teistele kasu tuua wõiks. Kui mitte rohkem, siis peawad ülal sarnased mehed korralikult omi naisi, kaswatawad üles lapsi.

Neljandad otsiwad kogu aeg elumõtet. Nad on õnnetud, kui seda ei leia. Kord kuulutawad nad ja usuwad jumalat, siis jälle pettuwad ja loobuwad sellest. Nad näewad ette, et säälpool hauda ootab kõike ainult tühjus. Kuid nad ei saa, ei suuda seda ometi uskuda. Kaheldes ja küsides seisawad nad. Nende hing heliseb walus ja nende mõte wõib ilma saata suuri teoseid. Kas neist wõidakse saada õnnelikumaks wõi õnnetumaks, ei tea keegi.

Elule mõtte otsimine on ülesannetest kõige tänamatum. Sel pole mõtet. Elu on meeletus, nimetatagu teda suureks rumaluseks wõi kauniks õnneks. Selle taga on ainult kirk wõi elusund. Kes küsima hakkab naise ees miks, wõi kuidas — teeb see lapsi? Kes elawad, janunewad elu järele, janunewad õnne; toowad ohwreid, kannawad risti, neawad ja wannuwad ehk ära oma saatuse, isegi sündimispäewa. Kuid samal ajal nälgiwad elu järele ja tahawad, et see kestaks kauem.

Elu peab elatama, Riomar. Oled noor, oled ilus, oled jõuline. Elu muutub ilusamaks sääraste noormeeste tõttu. Pane wälja kõik, mis sinus on!“

Riomar naeratles, päd aeglaselt raputades. Kuuldut wõttis ta meelitusena.

Wõiksime ehk teha sõidu läbi linna? Sõidame kuhugi, kus prassitakse ja elatakse laia elu!“

„Aga sinu sidemed ja haawad, kas need ei takista?“

„Ei.“

„Sõidame siis!“

Aga sinu waimlised esiisad, mis ütleks Plato ja Sokrates?“

„Nad tuleksid kaasal!“

„Sõidame siis! Kuid jätame esialgu oma kõrged esiisad rahulikult nende puhkekodudesse.“

Noormehed tõusid, riietusid ja olid väljas. Täna-wal istusid autosse ja kadusid inimmurdu.

„Kuhu siis nüüd?“ küsib Hugowilli.

„Kohal näed.“ Nad kaowad widewikus kiirelt wastutulijate silmist. Sõideti, pöörati wäikesele teele, aeti ümber majade. Riomar juba teadis, kuidas wõi kuhu sõita!

Peatudes linna äärel ühe madala maja ukse ees, awanes selle kõrwalt aken ja wälja waatas naisepää. Nad helistawad. Sama naisterahwas laseb nad naerata-des sisse ja wiib edasi üle koridori. Nad astuwad madalasse tuppa, mis täis on näilisi mustlasi. Wõõraste siiajõudmise puhul tekkis neis silmapilguks segadus, ja tütarlapsed kaowad kõrwaltuppa, kohale jääb waid wanamoor.

„Üliõpilased!“ kilgatab naisterahwa hääl kõrwalt-toast. Noormehed seisawad kesk tuba. Mustlasnaine, rinnal sülelaps, teises käes kaardid, palub neid wiisakalt ja teeniwalt maha istuda. Ise õõtsutab last ja lubab noorhäradele tulewikku ennustada. Need istuwad.

„Teie noorpere jooksis laiali meie siia ilmumisel,“ lausub Riomar. „Oleme meie siis nii hirmuäratawad...“

„Noored lapsed alles, ja arad. Kuid warstigi on julgemad.“

Juba ilmusidki uksele kaks-kolm äsjasirgund mustasilmalist neidu, hirnusid naerda oma wahel ja hiilisid noormeeste poole.

„Wõõrastate wõi?“ küsib neilt Riomar.

Wastuse asemel aga tulid nad kindlal sammul noor-meeste juurde. Üks neist istus otse Riomari kõrwale ja awasilmi selle otsa waadates ütles:

„Noorhärä, tahaksin lõbus olla...“

„Kuidas sind hüüda?“ küsib noormees.

„Wiia.“

„Kena nimi. Mida siis Wiia joob?“

„Kõike.“

Riomari soovil kaeti laud. Siinolijaist jõid kõik, ka neiud. Siis sattusid hoogu, üks wõttis nurgast kitarril, teised alustasid laulu. Nende laulud olid rõõmsad, jälle kewadest ja õnnest. Neid kuulates tundus, nagu oleksid nad kõige õnnelikumad maailmas.

Kuid sääl algas Wiia üksinda laulu. See oli laul ebaõnnestund elust, ja wäljaheidetud uulitsatüdrukust... kes ihkab wastutulijailt raha ja pakub oma ihu... .

„Wiia, laulad jälle rumalusi! Jäta kord need!“
Wiia waikis. Kuid teised jätkasid oma olengut.

Üks tagus kitarril takti ja teised keerutasid põrandal. Wiia tuli ja istus tagasi Riomari kõrwale, surus pää selle õla wastu ja lausus:

„Noorhärä, tahan enesele uut mantlit... .

Täna käisin waatamas neid waateakendel. On wäga uhkeid mantleid, kuid need on kallid... .“

Äkki löi neiu käed noormehe kaela ümber ja suudles teda huultele. „Ega ma ei eksi?“ lausus ta kelmilt. Neiu rind tõusis ja wajus. Ta pluus oli nagu kitsaks muutund.

Hugowillile pani wanamoor kaarte laua teisel otsal.

„Aga kui sa mulle ei meeldi,“ tähendab Riomar. Neiu ehmuib. Ta mustad silmaripsmed nagu wärisewad. Ta rind kiigub weel hoogsamini. Ta tõmbub tagasi. Kuid siis surub äkki oma pää noormehe rinnale, nagu oleks teda wäga teotatud.

„Waene, õnnetu, wiletsake, õrnake... .“ trööstib teda Riomar, kuid tunneb, et ta sõnade ajal neiu pää ikka tugewamini laskub ta wastu.

„Rumalake, ja juba ennast täis... . Nii, korras... .
Nüüd wõid laulda jälle.“

„Ei, seda ei tohi ma. Teistel hakkab halb, omal ka. Ja wanamoor wihastub siis, hakkab söimama. Kuid laula sina midagi! Oled üliõpilane?... . Üliõpilased laulawad ju hästi... .“

Riomar silitab ta pääd, wõtab siis selle õrnalt oma käte wahele ja waatleb neiu awatud silmi.

„Tead sa ka, Wiia ise, et oled ilus? Su silmist helgib su süda. See on punane nagu su weripunased huuledki. Miks pole sinul armsamat, kes une ajal kõneleks sulle muinasjutte rikastest ja waestest, ja meestest ja naistest, kes kõik üht moodi igatsewad õnne järele. . .

Sinu südame all wõiksid elu saada uhked ja priskek pojad. . .“

„Ära kõnele enam. . .“ ütles Wiia ja põski mööda weeresid pisarad. Ta tõstab pää, ta silmad on awatud aga pisarad weerewad edasi.

Wiia hüppab põrandale, haarab kätte kitarr ja asub teiste keskele tantsima. Ta juuksed wajuwad lahti. Ta talje rebeneb ülewelt. Ta õlad on paljad. Kuid ta tantsuhoog tõuseb aina. Nagu luik, nagu hirw hõljub ta põrandal.

Lõpetand tantsu tuleb joostes ja hüppab Riomari põlwele, haarab selle kaelast suurima hellusega.

Ja hetke järele hüppab tagasi põrandale ja waljult luksudes jookseb ära kõrwaltuppa. Seda nähes tõuseb eit omalt kohalt ja läheb Wiiale järele. On kuulda eide sõimu. Wiia püüab wastata, kuid eide mõne kõrgatuse järele ilmuwad nad koos tagasi. Wiia pühib silmi ja püüab naerda.

„Wõi ikka weel nuuksud!“ kõrgatas eit seisma jäädes.

„Jätke Wiia, wanamoor, ja pange edasi kaarte,“ segas wahele Riomar.

„Aga kuidas säärasega siis ümber käia? Kenad noorhärрад, aga tema jookseb huluma. . .“

Riomar kutsub ta enese kõrwale. See tulebki. Kuid istund maha, küsib:

„Wõi käsete istuda omale sülle.“

„Istu nii kuidas sul parem.“

„Ma istun siis teile sülle.“

Noormees waid naeratas tagasitõrjuwalt ja Wiia, istund selle kõrwale, wajus noormehe poole.

„Kas jälle algad!“ käratas eit, nähes Wiia palgeile pisaraid. See nagu kaitset otsides haaras noormehe käewarrest.

„Minu wäike ööbik, pisike linawästri, sinilill, nukruskell. . . kas süda läks kurwaks? Nii on tihti südamega. Paneb nutma.“ Kuid mida enam Riomar neiu trööstida püüdis, seda hellemaks muutus ta.

„Tahtsid saada mantlit? . . .“

„Jah. . . ei,“ wastas see nüüd sosinal.

Riomar surub Wiiale pihku raha. See suleb käe. Tõuseb siis üles ja läbi pisarate tänuks naeratades teeb mõned sammud teise toa poole. Minnes seisatub aga kesk tuba, pöördub äkki ringi, et tagasi joosta Riomari juurde ja tagasi anda raha.

„Ma ei wõi teie käest. . .“ lausub ta südamest.

Aga nüüd oli wanamoor jalul ja ta ainsa pilgu eest jooksis Wiia teise tuppa. Eit sammus talle järele. Wähe aja pärast tuli aga tagasi, peites Wiia saadud raha enese põue. Ta on lahkem endisest. Ta kaldab täis klaasid ja joob noormeeste ja tütarde terwiseks. Siis pilgutab silma Riomarile. Üle ukse piilub sisse Wiia. Ta on wõtnud jalast kingad. Kuid et noormehed edasi istuwad, läheneb ta lauale, naeratades nii wõluwalt. Jõudnud Riomari juurde lausub aga see:

„Wiia, tulime, et siin ainult wähe aega wiita. Meie aeg on pea möödas. Seni aga — joome terwiseks! Olgu teil alati keni päewi ja keni noormehi. . .“

Wiia ei mõista, mis nüüd teha. Ta seisab nõutult kesk põrandat. Ja ei mõista ka muud teha wanamoorgi kui igaühele pilgutada silmi, nii noormeestele kui neiudele.

„Eidu, kas kuulutad tulewikku?“ pöördub eide poole nüüd Riomar.

„Kuulutab matuseid,“ tähendab naerdes Hugowilli.

„Kuid seda wõib kuulutada ju igaüks.

Aga mida kõneled minule?“

Eit segas kaarte, laskis noormehel kaardid kolmeks tõsta pahema käega oma poole ja jagas need siis wälja

lauale: „Elumuutus... Üllatus... Peole kutse...
Ohtune tee... Hoidke ühe mustawerd daami eest.

Teie armastate... Teid armastatakse... Suured
rahad... üks tütarlaps teid armastab, teine armastab.
Aga siin... teie wõtate naise ja ei wõta naist... ja
wõtate esiti selle ja siis teise... Kihlate... Ja sõidate
ära...“

„Kuid teie ise ei saa wist ka aru, millest praegu
kõnelete.“

„Kui teie ei usu kaarte, ei saa teile siis ka ette
kuulutada,“ — ja eit wiskas kaardid laual segi.

„Ilus. Kõike on nähtud ja kuuldud. Hugowilli,
on aeg lahkuda.“

Noormehed tõusid, et jätta jumalaga. Kuid ukse
ette jõudes Wiia jooksis järele Riomarile teisest toast,
hüppas talle kaela ja läbi pisarate kõneles:

„Wõta mind kaasa... Wii mind enesega ühes.
Ma armastan sind...“

Mõni silmapilk rippus Wiia noormehe rinnal. Siis
laskusid ta käed iseenesest walla. Ta pää wajus alla.
Ta pööras ringi ja läbi teiste kadus oma tupp.

Jõudes välja istuwad noormehed lähedal seiswale
woorimehele. Nad sõidawad tagasi.

„Mina oleksin wõtnud kaasa selle tütarlapse,“ lau-
sub Hugowilli.

„Ja siis?“

„Mis siis? Oleksin kaasa mõjund, et temast saaks
korralik inimene. Ta oli tõesti ilus. Wõib olla oli ka
andekas.“

„Wiimane idealist! Idealism ja naiiwsused.

Mida oleks mina Wiiaga pääle hakand?“

„Kuid mina oleksin wõtnud ta kaasa. Kartsin
ainult, et ta ei tule minuga.“

„Tuleb kindlasti! Pöördume siis tagasi. Kuid
rumalus... maailm jääb selleks, mis ta on. Ühe toome
täna mülkast välja, homme on kaks uut asemel.“

„Kuid heites enese mu kaela, kõneles ta kõike
südamest. Ta oli tõepoolest kõigeiks walmis. Tundsin

seda kogu ta keha värinast.“

„Ja sina jäid ometi külmaks!“

„Olen tunnud enesel väga lähedal hinge. . . Olen näinud raskeid lahkumisi. Hiljuti sattusin ühele surnuaiale. Parajasti maeti sääl sõdurite ja omaste saatel trammi all hukkund ohwitseri. Haa kaldal seisid teiste ees noor naine ja kolm isata väikest last. Muusika helidel tõsteti puusärk ja lasti hauda. Kuid samal hetkel kiljatasid väikesed lapsed: papa, papa! Ja nuttev naine koos nendega tahtis järele hüpata puusärgile.

Kuuldud kiljatus aga kostab praegugi veel mu kõrvas.

Nende lahkumine oli juba raske.“

Oli hommikueelne widewik. Öö ja nähtu-kuuldu olid waid uut hoogu annud Hugowilli mõtteilmale.

Ta kõnnib tänawaid mööda üksi. Inimesed ärkawad unest. Siin, sääl süttiwad akendel tuled. Algab uus päew.

Hugowillil on rõõm mõelda praegu algawast elupäewast: pereema keedab kohwi; lapsed riietuwad kooliminekuks; isa on juba tööle lahkund.

Kui ilusti on liikuma pandud jumala maailm!

Taewas muutub kogu aeg hallimaks. Tähed kustuwad. Läheneb sügishommik wirila sügispäewaga. Iga ilmakaare poole igawiku tee. . . Ja igawiku elu. . . Ja sinu pisike walu selles. . .

Hugowilli tõusis Toomemäele. Ta ees ärkas linn. Üle selle tõusis päike. Ja talle tuli meelde siin mäel päikese tõusul üle linna waadates püha Frantsiskuse imeline päikeselaul:

„Kiidetud olgu jumal, minu issand, ühes kõigi tema loodasjadega, kõigepäält meie auwäärse õega, päikesega, mis sünnitab päewa ja paistab meile oma walgusega, ja ta on ilus ja säraw omas suures hiilguses; ta kannab su kuju oma küljes.

„Kiidetud olgu sa, meie wenna kuu läbi ja taewatähtede läbi, mis sa oled loonud taewalaotusse nii puhtalt ja kaunilt ja ilusalt sääl õndsalikus kauguses.

„Kiidetud olgu sa, meie wenna tuule ja õhu ja udu läbi, selge ilma ja igasugu ilmastiku läbi, mille läbi sa alal hoiad igauhte meie hulgast, iga oma last.

„Kiidetud olgu sa, meie õekese tuleleegi läbi, mille läbi ta walgustab ööd ja mis on nii ilus ja rõõmustaw ja tugew ja wäerikas.

„Kiidetud olgu sa meie õekese weeallika läbi, mis on wäga kasulik ja alandliku meelega ja kaunis ja wooruslik. . .

„Kiidetud olgu sa meie emakese maa läbi, mis meid toidab ja kannab ja rikkalikku wilja kingib ja wärwirikkaid lilli ja rohukõrsi.

„Kiidetud olgu sa meie wenna ihu surma läbi, kelle eest põgeneda ei saa ükski elaw inimene.“

Hugowilli tuleb alla linna. Kuid tee wiib mööda preili Ama Leina akende alt. Parajasti süüdatakse säääl tuli.

„Ka tema ärkas. . .“ Hugowilli peatub siin. „Ama ärkas. . .“

Nagu elu wõib olla magus ja mõru waheldamisi, samuti on ka unistustega. On mitmeid unelmeid: unelmid õnnest, mis täide lähewad; unelmid, mis wõib olla täituwad, wõib olla aga mitte; ja unelmid õnnest, kus tead, et need iial ei lähe täide.

Esimesel korral uneled rahulikuna; teisel korral wahelduwad õnn ja õnnetusetunne. Kolmandal puhul aga lõikab sisemust kogu aeg paisuw walu.

Ent kiidetud olgu kõik, mis on ja mis tuleb. Sest kõik läheb mööda. . .

„Ela hästi, säääl ülewel. . .“

VI

On kenad ja selged sügisilmad. Veel kenamad on sügisõhtud, mil särava lõõwad tähed ja tõuseb täis-kuu. Langewate lehtede nukrus asub südamesse, sest ühelgi aastaajal pole niipalju hinge kui sügisel.

Elleris põles soow näha, kohata wõi külastada preili Maarat. See paisus sügiselewuse ja hingelikku-sega. Hommikul kainenena oli nagu kõik korras ja unustatud. Kuid keskpäewal miski andis end tunda. Ja õhtu eel ei annud see rahu.

Ta käis õhtuti kord tingimata sel tä nawal, kus elas preili. Ta oleks rõõmustand preilit nähes eemalt. Kuid seda külastada ta ei soowind. Ta ei tahtnud muu-tuda wiimasele liialt koduseks, mil preili teda wõiks wastu wõtta lõpuks kui wenda, wõi kui kaaslast, seltsi-meest, kelle tulekut ei oota, kuid kelle wastu wõtab wõib olla alati hääl meelel.

Siin tekkis Elleri tunnete ja kaalutluste wahel sõda. Annad tunnetele järele — wõid mehe-naise armastu-wahekorras wälja langeda. Käid mõistuse järele — muutud narriks enese ees, kes naist wõitma on asund kawa järele. Lõpuks, ärme oleme südamest wäiklased ja waesed, kes kõige eest, mida tunneme, wõi mida teis-tele wastu saadame, ka kohe samaga tasumist nõuame! Armastada salaja, kas pole sellel oma ilu? Wõi siis armastada wastuarmastuseta, kas pole see armastu-se kõrgeim aste?

Ühel õhtul Eller külastab preilit. Endamisi tahaks ja ootab ta, et kujuneks see kokkusaamine neile mõle-mile kauniks mälestuseks.

Preili wõttis wastu ta meelitatult ukse-läwel ja jäi seisma sellele.

Lõpuks kainena teatab, et ta tänab küllatuleku puhul, noormeest aga edasi lasta ei saa. Tal olewat käsil töö.

Waewalt märgataw irooniline naeratus enese üle helgib noormehe huultel. Siis nii täitusid sedapuhku ta ootused!

Noormehele aga näib, et preili on riietatud sarnaselt, nagu kawatseks ta lahkuda praegu kodunt. Ta weendub juba, et see nii ongi: keegi oletatawasti on tulemas. Talle tundub, et preili sisemiselt soowib juba, et ta wõimalikult kohe lahuks. See haawab noormeest. Nad waikiwad mõlemad ukسلäwel. Tekib wastastikune piinlikkuse tunne. Preili on juba kärsitu.

Kuid noormees nagu jonni pärast ei lahku. Tõuswast preili kärsitusest järeldab ta, et iga silmapilk on oodata kellegi teise ilmumist. Kes wõiks see olla?

Preili teeb paar sammu tупpa, nähtawasti, et sellest teha wõiks järelduse noormees ja lahuks. Kuid see järgneb talle ilmsüütu näoga, sääljuures lausudes:

„Nii kaua aega pole teid näinud...“

„Teie olete mind nüüd siis „näinud“, lausub preili külmalt, katkestades noormehe kõne.

„Jah, kahjuks.“

„Mida teie sellega ütelda tahtsite?“ küsib preili.

See närwitseb juba. Ja tikib saapaninaga oma ees põrandat. Ta on walmis pöörama noormehele selja.

„Wabandage, teie lahkute. Mul pole enam aega.“
Ja preili, jumalaga jätmata noormehega tahtis kinni tõmmata ust.

„Mõistan, miks ei mõista!“ poolkarjuwalt tahtis hüüda Eller. Kuid ta walitses enese üle ja waid naeratades lissas juurde: „Ma tahtsin enne näha, keda teie ootate?“

„Imestan teie julguse üle!“ wihastub nüüd preili.

Samal silmapilgul aga seisatas all ukse ees auto. Preili punastub silmapilguks ning heidab kartliku ja kuidagi alandliku, lepitust otsiwa pilgu noormehele.

„Enam pole mul siis põhjust teid kinni pidada,“ lausub Eller ja kiirelt laskub alla treppidest. Ta on vihane. Temaga ei käidud ümber korrektilt. Ja ta leidis, et pole seda millegagi ära teenind.

Awades all ukse Sagar tormab vastu talle. Nähes Elleri, seisatub silmapilguks ja seda kiiremini ruttab edasi. Paari silmapilgu järele tuleb aga trepist alla, kiirustab Ellerile järele ja peatab selle tänawal. Preili Maara tuleb istub autosse, sõidab noormeeste kohale ja palub neid mõlemaid sisse. Saabub silmapilk, mil näha, et Eller kutse wastuwõtmise asemel surub pää mütsi ja pöörab selja. Ning kunagi enam ei kergita selle preili ees terwituseks mütsi. Seda mõistab ka preili. Ent noormehe ja preili pilgud langewad kokku. Nad alateadlikult peawad wõitlust sel hetkel. Ja wõidab preili. Noormees tuleb ja istub autosse.

Nad liiguwad kohalt. Nad sõidawad läbi kõikjal tunduwa ja walitsewa sügisõhtu. Õhtu on niiske. Soe, paks udu langeb Tartu üle. Majade warjud näiwad möödasõitjaile õudsetena. Kirikute tornid käiwad pilwedesse.

Pika waikuse järele lausub Eller :

„Sügis on.“

„Nagu see olnud ikka,“ saab preililt wastuseks.

„Ja muidugi: sügis, kewad, suwi ja talw... Suur paan on surnud! Aga kewadel, kui esimesed öied lõowad lahti puudel — sel selgel kewadööl sünnib uuesti ellu suur paan...“

„Kes on see teie imeline suur paan?“ küsib üleolewalt preili

„Wõrdkuju...“

„Mille siis?“

„Armastuse...“

Preili naeris edewalt.

Nende jutt ei sobind. Nüüd kihutas enese esile Sagar ja püüdis kõnelda ühest ja teisest. Talle tundus, et kätte jõudis ta elu kõrgem silmapilk, mil Elleri wõib igaweseks waikima panna, see tähendab, preili Maara

kõrwal, ja et tema wõidupäew on see. Kuid siin mõlemale noormehele üllatuseks preili pööras selja Sagarile.

Ja imelik, mõne aja pärast just selle preili liigutuse tõttu jutt Elleriga hakkas sobima. Ja kõigi ootuste kiuste warstigi tundus, et eelmine wahejuhtumine ukseesisel on esialgu unustatud.

Eller haasis Sagarit. Preili aitab kaasa. See on löödud ja muutub kogu aeg tõsisemaks. Eller triumfeerib nüüd meelega. Ta nagu tahaks kätte maksta kaaslasele selle ebakorrektsuste eest.

Eller wõtab preili kinnastatud käe, silitab seda ja kõneleb meelitusi.

Preili naerab. Neil mõlemil on hää meel.

Enam ei omista kumbki tähelepanu Sagarile. See on nagu wõõras isik, nagu teener nende seltsis, kelle eest midagi ei warjata. Tagasi sõidutand preili koju, Eller palub ta järgmiseks õhtuks kas teatri wõi kuhugi mujale. Nad läheksid sinna, kus neile meeldib sel silmapilgul olla. Preili on nõus. Jumalaga jättes suudleb ta preili kätt.

Jäänud nüüd kahekesi pääle preili lahkumist, ulatab Eller ka Sagarile käe ja lahkub. On öö. Ta kõnrib tänawaid mööda. Tal on hää. Ta on tujus. Nüüd arwab, et on ära tunnud preili Maara põhiloomuse: selle naise ees peab mees wõtlemale enese, tema ja nende mõlemate õnne nimel. Peab wõtlemale igauhega, kes satub lähedusse. Peab sääljuures wälja panema enesest kõik: mehisuse, suursugususe, terawmeelsuse, julguse, ägeduse, wiha ja wõib olla ka häbematus.

Ellerile näis nüüd, et just see naine on kõige naiselikum teiste seas. Ta laseb end wõita ja kuulub siis wõitjale. Ja kas pole see ometi õige! Ta walib tugewama. Nõrgem peab eemalduma. Teda ei seo ükski side eelmise austajaga. Ilmub järgmine, kes üle tõuseb eelmisest, läheb ta sellega südamepiina tundmata. Kas pole see eluline? Kas pole see naise seisukoht ainuõige, kuigi on ehk wäga julm? Säärane naine on loo-

dusseadus ise, kus ei hinnata naiiwset sentimentaalsust, truudust ja kord antud sõnapidamist.

Ellerile meeldib preili Maara täna eriti. Mida enam ta neid mõtteid arendab, seda kõrgemale tõuseb see ta silmis. Ta otse jumaldab preilit.

Ta tunneb, et armastab kõigi meeltega seda naist. Ta on kõigeiks walmis selle nimel. Ta wabandab kõik. Kuid ometi... Walus piste tundus jälle ta rinnus. Juba ainult mõte, et preili Maarale praegu wõiks olla weel keegi teine wäga lähedal, teeb ta rahutuks. Ja miks ei wõiks tõepoolest olla preilil praegu wahekordi, milledest ta ei tea? Sagar wõis olla ainult kõige juhuslikum austaja teiste seas.

Kes teab kui paljud sõidutasid teda suwel? Kes teab, ehk kirjutab ühele neist, teine käib wahetewahel kohtamistel siin, kolmas ootab kodukohas...

Ja kas pole preili Maara talle enesele ju otsekohele seletandki, et wõimalik on olla ühtewiisi tutaw, wõi sõber mitmega. Et miks peaks ta ühe tutwuse kasuks loobuma teistest, kui isiklikult tema selle juures ju kaotab? Kaotab tutwusi ja austusi...

Järjekult, kui kõneldud on niiviisi, peab olema teisiti...

Elleri hää tuju kadus nagu päike äkki üleskerkind äikesepilwesse, ei, nagu halli ja kestwa sügispilwituse taha. Ta tunneb end õnnetuna.

Ja kordab kõikjal lauldawa üliõpilaslaulu ridu:

See oli õrnal kewadööl,
Mu süda kadus Tartus.

„Üliõpilasarmastus! Kui õige just tema wahekorra iseloomustus! Üliõpilasarmastus, mis jääb ainult lüüri-
liseks mälestuseks, kord tuntud, läbi elatud uneks...
Armastame siis armastust ilma ühegi järel-unistuseeta, nagu armastame kewadõit. Ja armastame ka oma äpardusi ja südame walu. Armastame armastust, ka siis kui see ebaõnnestub.

Mu üliõpilasarmastus!

See oli õrnal kewadööl,
Mu süda kadus Tartus..

Ja homme õhtu lähen temakasega teatri... Toetan teda käe alt. Naeran, kõnelen kokku kõiksugu tarkusi ja rumalusi, et oleks lõbus. Aga oma süda sees..“

Eller läheb seltsi. Sagar on jõudnud juba warem siia ja deklameerib. On mingi traagiline monoloog. Kuid Ellerit sisse tulemas nähes lõpetab. Kõik plaksutawad talle. Hugowilli mängib malet. Riomar õpetab alles seltsi astund noormehi õlut jooma ja annab neile igapähele korralikult sisse, kuni lõbusatena muutuwad need sõnakateks ja awameelseteks.

Ka Riomar märkas Ellerit, kes sisse tuli.

„Ikka weel terwe,“ pöördus ta selle poole.

„Wiimasel ajal käid ringi enesetapja näoga, et otse õudne hakkab sind nähes.“

Eller nagu ei tea, mis wastata, ja upsaka külmu-sega wastab lõpuks kaaslasele:

„Kui huwitaw!“

Saand Elleri wastuse, Riomar käsutas siia kõik noorliikmed.

„Kaaswõitlejad — alustas ta — mul on wõimalus teile praegu näidata isiku- wõi eluloolist, wõi isegi ajaloolist haruldust. Kõige õnnelikum noormees Tartus, kuigi teine ta preilile täna ettepaneku on teinud. Ja see teine on meie tuntud deklamaator ja kohwikute-tantsija Sagar..“

Neid sõnu kuulates Eller pöördub ümber sõnalau-sumata. Ta on näost walge. Ta lahkub siit. Ta enese-tunne on langend täiesti.

„Etteheitel, pilked..“ On siis ta tõepoolest wants, keda narritakse ainult? Ja miks puudutab see Riomari? Mis õiguse, mille nimel, wõi mis sihiga tuleb ta ette-heitma? On see seltsimehelikkusest wõi peitub selle taga weel midagi? Miks wihtub ta preili Maarat?

Eller tuli koju, riietus lahti ja heitis woodisse. Tal on halb. Woodis arutab ta edasi, kas preili Maara

tõepoolest on see, kellana Riomar teda kujutab? Kas tema, Eller, tõepoolest on üks neist õnnetuist naiste järelejooksjaist, keda kõrvaltwaatajal piinlik näha?

Kas tema on tahtewõimetu, eneseta narr, armund naisesse, kes aga teda ei armasta, kes paremal korral wastu saadab ainult oma austuse? Aga tema, Eller, teeb illusioone, unistab, kujutab omale ette, näeb preilit pühas walguses. — Samal ajal aga preili armastab teis-tega, tantsib kusalgi oma armastuse ja unustuse tantsu, wõi pimedas toas...

Eller tunneb, kui ta süda hakkab lööma tugewa-malt ja walusamalt.

„Preili austab mind, tean seda. Kuid kahe inimese wastastikune austus peaks olema teisiti. See peaks muutuma suureks tuleks, mille põledes inimene muutub paremaks, kaunimaks ja kõrgemaks. Kõik teised ringi peaksid iseenesest muutuma warjudeks. Inimsugu läheb oma teed paaris. Ja kui kujuneb see teisiti: naine mitme austajaga, wõi mees mitme naisega, siis on sääal midagi wõltsi, haiglast, ebaloomulikku, wääritut ja perwerssi.“

Ellerile oli see öö raske. Miski ei suutnud teda enam trööstida, sest ta leidis üles oma õnnetuse. Ta püüab magada, kuid ei maga. Ta on wäsind, kuid uni ei tule. Ta silmad on kinni, kuid ta mõte töötab endiselt.

Jõudis uus päew. Oli selge hommik. On jumali-kult ilus väljas. Elleril on kergem. Ta naeratab endami-si. Kelle üle siis? Wõib olla enese üle, et on sar-nane õnnetuke, sarnaselt eneseta praegu.

Ohtul, nagu lubatud, läheb ta külla preili Maarale. Nad istuwad koos sohvale. Preili tumedad silmad sä-tendasid. Tunduks, nagu oleks oodand ta kogu päewa noormehe tulekut. Ta silmade ja huulte naer on nii armas ja hell, et muutud paratamatult selle ees intiimiks ja hingeliseks.

„Kuidas magasite?“ küsib ta noormehelt.

„Hästi,“ wastab see.

„Aga mina nägin süngeid unenägusid,“ jutustab preili. „Nägin teid kõrge mäe tipul. Ihusite mõõka

Küsin teilt: kelle jaoks ihute seda? Wastate, et säääl, kus tegutsema peab, on surma wäärt see, kes küsima tuleb. Siis näitate mulle mõõka lausudes: kas pole ilus! Ta särab ja on puhas. Kuid warsti määrdub see.

Kelle jaoks teritate siis seda? küsin teist korda. Kuid siis kahwatute ja wastate: tütarlapse jaoks. Kes on see? küsin ma siis. — See olete teie, wastate mulle. Kuid samal silmapilgul langesite ise maha. Kui pää tõtsite, olite werine...“

Üks lause sellest unenäost tundus imelikuna, wõi ennustuslikuna Ellerile. Ja see on: säääl, kus tegutsema peaks, on surmawäärt see, kes weel küsima tuleb. . .

Talle tundus, et see lause käib tema kohta. Eks tema selle asemel, et tegutseda, et asuda wõitlusse ja wõitma, omaette piinab end küsimustega: kas naine armastab teda wõi mitte? Õige armastus ei mõista ta küsimusi. Säääl kõneldakse armastusest waate, terwituse ja jumalagajätu kaudu. Sest kes on õnnelik, oskab kõnelda see oma õnnest?

„Otsekohene olles“, Eller tunnistab üles nüüd, „ma saatsin mööda öö õige halvasti.“

„Mispärast siis?“ pärib preili.

„See algas eileõhtusest wahejuhtumisest. Juhtus weel hiljem mõndagi. Ei saand lahti siis enam iga-sugu mõtetest. Mulle hakkas tunduma, et olen kõige õnnetum.“

Preili kuulas tähelepanelikult ja et noormees katkestas jutu, küsib:

„Kuidas wõi mispärast? Ma ikka ei saanud aru.“

Preili ootab.

„Kas nüüd mitte kõnelda kõik, tunnistada üles, et armastan. . . ja et selgusetus siin on muutund piinaks,“ lõikus Elleri ajudes mõte. Ta silmad lööwad särama, ta tahab üles tõusta, ta pilk on lai ja kaugelenägew.

Ent säääl wajub ta tagasi ja naeratab endamisi, nagu lausudes: ah, mina wõi minu armastus. . . See on ju üliõpilasarmastus, mis ei jõua eluni. . .

Preili tõuseb.

„Meie lubasime minna wististi..“ Nende sõn-
dega Eller häwitab tekkind waikuse ja saabund ootawa
meeleolu. Hääl tal omal weel wäriseb.

„Jah. Kuid wististi ei tea meie weel kuhu.“ Preili
tuleb tagasi oma toolile. „Teatri minna on wara. Ja
ei tõmba sinna täna õhtul ka miski. Aga ehk teel
näeme, wahest pöördume sisse esimesse kinosse.“

„Nii teemegi, lausub Eller. „Teel näeme.“

Nad tõusewad. Aga millegi pärast on muutund
mõlemad tõsisemaks, kui seda olid warem. See nende
tõsidus tundub juba teatawa surwena. Midagi jäi kõne-
lemata...

Lahkudes tsiteeris Eller omaette, kuid ometi
kuuldawalt kooliajast pähe jäänud luuletust:

„Miks ei küsind, miks ei küsind siis mina,
kas armastad mind..“

Teel pöördusidki nad esimesse wastutulewasse
kinosse. Ekraanil algas armastusedraama, nagu harili-
kultki, mida waatad mõnigikord häämeelega. Aga need,
kes ise armastawad, wõi on tunnete põlema süttimise
läwel, need ka abitutes kinodraamades leiawad endi
meeleoludele ja elamustele juurde uut tuld. Siin walgu-
wad laiali nende unelmid iga ilmakaare poole ja nad
hakkawad kaasa elamagi hapratele nägemustele.

Nad istuwad looshis ainult kahekesi. Kui pildis
näidati altarit, wajus Eller preili wastu küsides:

„Kas olete palund ka minu eest? Eelmisel püha-
päewal käisin kirikus ja tulite mulle meelde..“

Preili haaras noormehe kaelast, lausudes tasa:

„Ei, ei kunagi.. Näete, kui halb olen mina..“

Ekraanil armastusedraama areng, nagu harilikult,
käis läbi kõik wõimalikud naiiwid, sentimentaalsed ja
traagilised äärmused. Alguses kahe inimese juhuslikud
kokkusattumised. Siis ilmsüütud kohtamised. Mees
armus naisesse. Naine aga mitte. Mees on õnnetu.
Naine muutus elupillajaks. Jänunes õnne. Ta langes.
Järgnesid süngused. Ulaelu urkad, mustused. Ja siis
ärkasid ühel silmapilgul naisel mälestused lapsepõlwe

mängudest ja soovid puhtuse järele. Tas kaswab nälg hinge ning südame järele. Ja ta tuleb tagasi teda armastawa juurde.

Ja siis kerkisid lillemägede tagant kaks inimkogu, läbi pilland päewi ja läbi eksind aastaid. Nad tõusewad üles mägedele, et näha nüüd päikese tõusu.

Ja igale meist tõuseb kord päike, mil algab kellegi suurpäew...

Oli öö, kui sammusid nad koos tagasi koju. Pool joostes, pool hüpates, lippasid nad tänawaid mööda.

„Preili Maara, saame sõpradeks!“

„Saame sõpradeks!“ kordab preili. Nad haarawad üksteise käed. „Tõuseme üle kõigist takistustest, wäljaspoole arusaamatuste wõimalusi! Algame nüüd meie sõprus sarnasena, nagu seda kujutand oleme, nagu seda soowime, nagu sellest oleme näinud und...“

Ainult, kas suudame meie seda?... Ehk meie pole üksteisele?... Ehk on meie kokkusaamine eksitus?... Preili Maara, ehk ma segan isegi, seisan selle ees, kes tulema peab?...”

„Minu südames on koht teie jaoks. See on teie sõprusele. See koht jääb ka teile“, lausub kindlalt preili. „Seda teie pidite ju teadma...“

Koju saatnud preili, istub Eller üksi woorimehele ja ajab mööda linna. Ta tahaks hõisata ja laulda. Ta tahaks kokku ajada kõik sõbrad, ka Sagari. Täna on ta õnnelik.

Preili Maara loengute lõpul õhtuti ootab Eller teda ülikooli koridoris. Ülikooli kell pikalt löönud neli hoopi, lahkuwad professorid auditoriumidest ja nende järel hakkawad wälja woorima üliõpilased.

Preili Maara wärwiline tekkel paistab kätte juba eemalt Ellerile teiste seas. Nad lahkuwad siit koos.

On laupäewa õhtu. Waja on minna preilil konwenti ja noormehel seltsi. Koos lähwad nad wene kirikusse. Neile mõlemale meeldib selle kiriku jumalateenistuse karge ja unustama-panew helgus.

Külg külje wastas seisawad nad siin. Rahwast oli kirikus wähe, kuid pühalik meeleolu seda sügawam. Koorilt lauldi. Jumala, jumalaema ja pühade kujude ees põlesid küünlad. Eller wiis kummagi nimel ka küünlad jumalaema pildi ette. Preester tuli pühitsewa weega. Nad seisid külg külje wastas. Neid pühitses preester weega.

Konwendis on koosolek. Täna preili Maara tütar wõetakse wastu tegewliikmeks ja saab wärwid. Ema peab kõne sel puhul wärwesaanuile:

„Kõige uhkem aeg iga tütarlapse elus on paar aastat enne ja pääle kahekümne. Seda aega nimetatakse tormi ja tungi ajaks. Siin sünnib tütarlapse elus kõige suurem murrang: tas tekib tunne, et on üle jõudnud plika east, et ta on küps, et ta on wanagi. Ta ettekujutus loob ta ette weel kõige ilusamaid unekujusid, nagu seni ta unistand oli. Kuid nüüd tekib nõue, et kõigele, millest ta unistand seni, tõelikkusest ka sama wastama peaks. Aga siin juhtub wäga tihtigi, et unistatud on liialt kenasti. Tekib wastolu selle wahel, mis on ja mida soowid. Ehk tuleb eneses seni kaswatatud, wäljarendatud igatsuste ilu wäiksemaks lõigata, wõi siis jääda ümbruse wastu endiselt nõudlikuks. Esimesel korral lõikad ära enesest usu oma ilusamate unede täitumisse. Teisel korral aga wõid näida kõrwalwaatajaile põhjendamatult kõrgina, liigse enesetunde ja rumala uhkusega.

Mõistke neid aastaid! Meie ei wõi teisiti, kui tahame jääda endile truuks. Meie tahame uskuda paremasse tulewikku ja oma suurde õnne, seni kui seda suudame... Sest tegelik elu, elu tõelikkus hakkab siit pääle niigi kärpima meie südant ja soowe...

Sina, kes sa siit pääle meie silmis wäliselt täisõiguslikuks wõi täisealiseks oled tunnustatud, jääd loomulikult sisemiselt selleks, kes oled. Kuid ma soowin, et jääks sa truuks oma südamele, oma paremale äratundmisele, et sinu tormi ja tungi aeg mööduks uhkena ja lugupidamist teeniwana iga ühe silmis, kes su lähedale

satub. Et wõib olla lõpeks see sinu wõidu, mitte aga kaotusega.“

Samal ajal oli koosolek ka seltsis. Päewakorras uue esimehe-senioori walimine. Kandidaadiks säetakse üles Riomar, kes ka kõikide hääkskiitel walitakse.

Pääle koosolekut istutakse koos, wõetakse õlut, tehakse kantust, mängitakse klawerit, haasitakse ja mõni tantsib soolot põrandal.

Eller tõmbub tagasi olegust, hoidub waielustest ja terawustest. Ta ei lähe enam kõrtsi ega tantsuõhtutele, kus lõbustama peab wõõraid daame. Elleri pääkohale oleks nagu tõusnud isesugune wool: ta on nüüd kõikide lemmikuks. Ta kõneleb wähe, kuid kõneleb omal kohal ja selle tõttu mõjub ta hästi seltskonnas. Ta ei närweeri, ei mässutse. Ta on asjalik, otsekohene ja sõber igaühele. Ta on nagu ühel hoobil sirgund täismeheks. Ta ees muutub siis samuti kaineks ja wast ka paremaks, kui harilikult näib. Ja ta ees tunned, et selle nooremehe hinges on midagi laia, suursugust, püsiwat ja elulist.

Isegi Riomar on muutund temaga leplikuks. Kui Eller klawerit mängib, tuleb istub wiiwuks mängija kõrwale.

„Kuhu on jäänd su ilusad kurwad laulud, Eller?“

„Wist on torm möödas. Need on siis ka unustatud...“, saab wastuseks.

Ka Hugowilli tuleb siia. Riomar küsib sellelt:

„Mis sa arwad, kunas möödub meie torm ja jõuab meie kätte kord aeg wagatsemiseks?“ Noormehed naerawad.

„Armuda tähendab tulle minna. Aga mida enam sa rauda tules põletad, seda paremaks see muutub. Peab palju põlema, siis muutub hing helgeks... Kas pole sa tähele pannud, et kõige kenamad sisemiselt on õnnetult armastajad...“

Riomar muigas.

„Kahju, siis ei pääse ma kunagi kaunishingede ringi...“

Parem korraldame ühe „Ateena öö“, „Paabeli segaduse“ wõi „Muinasjuttude õhtu“, kus kõik tunnek-sid endid õnnelikkudena. Korraldame selle!“

VII

Jõudis kätte järgmise laupäewa õhtu, mil kawatsetud oli Riomari pool otsustatud muinasjutuline õhtu. Igaüks wõis kaasa tuua mõne lähema tuttawa. Oodatavad saabusid kohale. Riomari korter oli seks puhuks wastawalt dekoreeritud. Mattkollane ja tuhmpunane walgustus juba esimesel silmapilgul mõjutas kõikjal pehme ja intiimse tunde.

Kogunes üle kümne inimese, noormehi ja preiliseid. Nende seas Ama Lein ja Karin Maara. Õhtu sissejuhatuseks esines Eller:

„Silmapilkudel jäänud seisatuma kas kõrwaltwaatajana, imetlejana, wõistluses kaotajana, wõi keelduja üksiklasena — neil silmapilkudel on tundund, kui lähedased on muinasjutt ja elu. Nad põimuwad üksteisest läbi ja raske on otsustada tihtigi: kus algab üks ja lõpeb teine.

Eks eile ole meile weel ainult mälestus, mis pooleldi juba unustatud ja pooleldi wale — aga kõik weel ainult tõeliseks ettekujutuses.

Ses oli meile wõib olla wähe naeru, wähe kurbust, wähe tõtt ja walet. Osalt läks täide ses meie soowe, kuid osa jäi ainult kujutluseks. Ja kõike seda meelde tuletades elame üle midagi, mis tunneme kuulates muinasjuttu wõi lugedes raamatut.

Homme aga, eks homme ole meil soowide täide minekupäew. Homselt ootame kõike, mis kättesaamatuks jäi eile ja täna. Homme on meie tõotuste, soowide, unede täitumise, kordaminekute ja edu päew.

Homme on meie unede tõekssaamise ja kannatuste lõpu päew. Homme on meile ikka kas suur wõi wäike muinasjuttudepäew, mis trööstib lootustega ja julgustab unistustega.

Nii põimuvad siis koos eile, täna ja homme, elu ja muinasjutt, tõelisuus ja unistus.

Meie tee, — see on soowist uude soowi ja unest uude unistusse.

Kui sai mulle tõeks teadmine, et elataw igaihe käidaw tee on ainult edasirühkimise tee, kus ise säed üles kogu aeg enese ette pettekujutusi; kus iial täide ei lähe see wiimane soow, kus wastamata jääb see hellem tunne, kus sõnastamist ei leia see sügawam tõde — siis mõjus see isesuguse lepitusena kõigega, mis olemas ja mis wõiks edaspidi juhtuda.

Sest milleks siis heita weel ette, kui meie tõeline elu, see elu, mida me oma hinges endile peame tõeliseks, — kui see ei teostu ometi! See jääb meie hingede, meie soowide, meie paremate tunnete ja walutawa südame uneks ja muinasjutuks; kui ideaal jääb ideaaliks ja ei lange kokku eluga.

Kui tihti pole mul tunne, et seisad kogu aeg laadal... Tullakse, brawuuritatakse, sõbrustatakse, armastatakse — ja minnakse mööda siis üksteisest; unustatakse, naeratatakse, nutetakse ja pilgatakse üksteist järel. Ka see on möödapääsmatu laadakombena.

Kui palju näeme meie iga päew kõndides tänawal inimesi! Paljuid teretad täna, homme aga ollakse tihti wõõrad...

Ja ka kõige lähem tuttav, sõber, armastatu, kes sulle käesolewal silmapilgul kõige lähemal — eks temagi ole üks nendest tulejatest ja minejatest, kellest lahkud hiljem wõi warem, waluga wõi naerdes.

Ka tema on lõpuks üks neist laadalistest. Ja ise oled samuti siis üks neist tulejatest-minejatest samal laadal.

Aga waatad siis ette wõi taha, paremale wõi wassakule — jõuad endisesse lähtekohta. Seisad ristteel, kust edasi wiiwad kolm haru; pahemat kätt üksilduse, alanduse ja kannatuste tee; paremat kätt lai lõbude, unustuste ja tantsu tee; nende keskel kolmas: too kuldne

kesktee, mis wiib nende kahe wahelt, kord sellel, kord teisel.

Ja iga tee walin ma enesele. Ja igat teed kõnnin ma. Kuid jõuan ikka tagasi samale teeristile, kus küsides algasin: kas walida seda wõi teist?

Ja elan wastawalt ka kolme elu. Esimene on argipäew, tõelikkus. Teine unistatud elu, kuidas elada tahaksin. Ja kolmas, kus need kaks satuwad kokku — pettumuste, täidemindekute ja üllatuste elu.

Ja ma ei tea, missuguses neist ma wiibin kõige kauem, misuke neist mulle kõige tähtsam, wõi misuke neist kõige tõelisem. Tean ainult ühte — kõik nad on mulle möödapääsmatud. Nad moodustawad minu maailma, minu elu ja isiku.

Ja üks ole tänanegi meie kooswiibimine ja õhtu siin pooleldi elu, pooleldi muinasjutt. Kellele on siin rohkem kui ta soowis, kellele aga vähem. Ja see silmapilk, mil seisan teie ees, on minewiku ja tulewiku sidumispunkt. Mis möödab — on mälestus, mis saabumas — alles soow. Nii saabub olewik, mis on minewiku ja tulewiku suudlus muinasjutust.

Ja meie ise seisame kesk seda suurt muinasjuttu, kus oleme üksteisele suure wõi väikese muinasjutu kangelased.“

Eller lõpetas. Sagar ruttab ta juurde waimustatult surudes kätt:

„Sinus on kirjanikku! Ka mina kõnnin kolme teed mööda.“

Elleri esinimine nähtawasti meeldis ka teistele, seda enam, et ta kandis ette hästi.

Nüüd Riomar pöördus koosolijate poole:

„Kuigi kaaswõitleja Eller selgeks tegi, et oleme laadal, niisuke koht iseenesest kõige halwem küll polegi. Lugupeetud kooswiibijad, tahan siiski loota, et meie täna laadalistena üksteisele ei ole, ja ei ole seda ka homme. Tahan loota, et tänane õhtu olla suudab üksteisele wastastikuseks rõõmuks, minule isiklikult on see suureks rõõmuks.“

Ja meie muinasjutuline õhtu ei pea olema mitte warem läbi mõeldud kawa täitmises, wanade iganend lugude ümberjutustamises, waid meie muinasjutuks saagu meie kooswiibimine ise: meie tants, laul ja kõne. (Käteplagin ringi). Ja selle meie õhtu motoks wõtame Elleri kõnest wiimase lause: tahame olla üksteisele suure wõi wäikese muinasjutu kangelased. Seega algab meie õhtu ise.“

Üldine hääkskiit. Noormehed jagawad ringi üksteisele likööriklaase ja preilidele maiustusi. Lauas juuakse kohwi. Eller mängib klawerit. Algab tants. Paarid asuwad põrandale. Nende liikumise tempo on hoogne. Pea on unustatud juba kõik muu: eile, täna ja homme.

Noored tantsiwad oma temperamendi, südame ja ihade tantsu.

Sagar tantsib preili Amaga, Riomar preili Maaraga. Koosolejaist ainult Hugowilli istub üksikuna ja näib wäga wäsind.

Tantsu lõppedes on muutunud oleng tunduvalt kodusemaks. Wahelduseks pannakse mängima gram-mofon ja tants jätkub edasi. Sagar on jäänud partnerita. Ta tuleb ja seltsib Hugowilliga.

„Ka mina elan samuti,“ pöördub Sagar kaaslase poole.

„Mida elad sa samuti?“

„Nagu Eller... kolme elu... kolmel teel... Kui õige, kui kena — ja samuti ka õnnetu...“

„Muidugi, mida teistelt kuuled, seda oled ka kohe ise. Su narrus tüütab juba.“

Sagar waikis. Ja alles tüki aja järele lausus:

„Seda ma sinult ei oodand.“

„Wastupidi, seda oleksid pidand ootama just minult.“

Sagar ohkab.

„Ka sina wõtad kergelt mind... nagu teisedki. Et ka mina haawuda wõiksin, kui mind haawatakse...“

Et mul olla wõiks ka walus, kui mulle näkku sülitatakse — seda teie ei pea wõimalikuks.“

„Aga mida siis sinus wõtta raskelt!“

„Muidugi, mitte kui midagi... Mina pole ju midagi.“

„Siis protesteeri selle wastul! Löö näkku igaühele, kes teeb sulle liiga.“

„Mis jaoks? Kas aitab see? See mõjuks wastupidi...“

„Idioot!“

„See olen jah, kes tantsib, deklameerib ja luuletab teile!“

„Et teised selle üle naerda wõiksid.“

Sagar tõusis. Teised tantsisid ikka weel põrandal. Talle tundub äkki, et on siin üleliigne ja et ta ei suuda edasi jääda siia.

„Keegi ei mõista mind! Kõik teewad mulle liiga! Isegi...“ Noormehe pilk langes Hugowilli, siis preili Maara pääle.

Ta ees pöörlewad tantsijate paarid. Unelew muusika heliseb ruumis.

„Wihkan teid...“ kordas omaette Sagar ja lahkus kohe.

Riomar on sattund tuiju. Ta murrab waasist õisi ja puistab neid preili Ama üle. Haarab selle siis kätele, ja kui muusika algab, tantsib üksi põrandal, preili kätel. Lastud wabaks, warjab Ama oma näo. Tal on halb. Ta jookseb teise tuppa. Talle järgneb Riomar ja tõstab ta uuesti kätele.

„Jätke, jätke juba,“ hädaldab preili. Kuid noormees hoiab weel wiiwu teda õhus ja alles siis laseb maha.

Wäljas külm ja niiske õhk lööb Sagarile näkku. Ta sammub sillale. Selle alt neelab wool ja keerutab üles laineid. Wesi mustendab. Selle pinnal helgiwad ringi majade tuled, säravad tähedki. Wesi otse kisub silla neelu kohas kaasa enesega.

Midagi luksub noormehe rinnus. Kuhugi kutsutakse?... Kuhu aga?...

Sagar kujutab ette, kuidas teised praegu tantsivad. Eller preili Maaraga, Riomar Amaga. Kõik on lõbusad. Nad ei märgand ta lahkumist ja on unustanud tema. Neile kellelegi ei lähe korda tema valu, olgugi et ta on haige hingeliselt. Ka tema armastab. Kuid tema armastust ei võeta tõsiselt. Seda peetakse poisikese sissekukkumiseks. Ta ei tohi isegi mõista anda, et armastab. Siis naerdakse ta lihtsalt wälja, wõi teda hakatakse nokkima. Tal on praegu ainult üks trööst, olla oma valu ainuke kaaslane.

„Oodake! Olete mu wastu ülekohtused, teile olen olnud seni kaasajooksik. Kuid näitan end teile nüüd wastupidisena!

Mu preili olete üle wõtnud. Mu enese olete narriks tembeldand. Olen olnud teie lõbustajaks. Olen tantsind ja deklameerind teile pilkeks. Ja teie tegite minust narril! Olgu siis! Narrile on lubatud siis ka mõnda, mis teistele mitte!..“

Eraldatud teistest preili Ama ja Riomar istuwad kahekesi toas. Ama kartlikkus möödus. Tal on peagi hää olla siin. Ta silmaläätsad on haruldaselt awatud. Neist helgib ääretu sügawus.

Noormees kõneleb: „Armastan murda õisi, et tunda hetkeks nende aroome. Ja oma hinges särahtub siis uimastaw tukse.

Armastan lilli, mis kaswand toas warjul tuulte ja külmade eest. Nende lõhn tuletab meelde mulle oja sulinat, kui laulaks see unelaulu.“

Ama kuulatab. Ta tunneb, kuis wärisema lööb kogu keha. Ta ei suuda seda enam warjata. Ta ootab, sest midagi peaks nüüd juhtuma.

„Mu ilus metsalill...“ jätkab noormees ja surub õrnalt oma käte waele neiu pää. Selle silmad on wajumas kinni. Ta rind peksab. Ta huuled wärisewad. Ta suleb silmad. Ja tunneb, et nüüd, nüüd peaks kõnelema noormees armastusest. Ja ootab.

Nad waikiwad wiiwuks. Noormees nagu imetleb neidu oma ees. See awab nüüd silmad ja wabastub noormehe käte wahelt. Ja ootusehetk on möödas. Ta kainestub. Ta tõmbub tagasi.

„Armastate liialt palju...“ lausub preili, omal hääl wäriseb.

„Jah. Armastan paljuid. Ja ainult hetkeks peatun iga üksiku ees. Ma ei saa minna mööda peatumata õie ees, mis puhkend ja ootab.“

„Ja siis?“

„Siis haaran ta, hingan sisse selle aroome. Ja jätan siis ta edasi õitsema ja kullerdama...“

Ama tõuseb üles. Ta pilk on korruga kalk ja külm. Ta läheb ukse poole.

„Teie lähete, preili Ama?“

„Jah.“

Preili oli juba saalis. Ta näib kahwatuna. Kuid ta naeratab tahtlikult, nagu oleks kõik kõige paremas korras.

Eller palub ta tantsima.

„Preili, olete praegu eriliselt ilus,“ tähendab tantsides noormees Amale. „Uskuge, ma ei kõnele meelitusi. Teie silmad oleks nagu luugid paljudele tundmatuile maailmadele.“

Preili naeratab.

„Olete õnnelik? Wõi ehk wõib lugeda sest ülima häämeele tunnuseid?“ pärib noormees edasi.

„Kas olen õnnelik?! Jah. Muidugi olen!“ saab wastuseks.

„Imelik, kuis nägu wõib olla sarnaselt selge hinge peegel.“

Preili muigab kibedalt. Kuid Eller ei märka seda. Preili sulle silmad ja uhkena tantsib edasi.

Ka Riomar tuleb saali. Ta istub Hugowilli kõrwale. Koos waatlewad nad tantsijaid.

Hugowilli algab:

„Kui waadata preilide silmapilgu moe awakeelset riietust, nende paljaid sääri ja kaelu, tekib tunne, et

embkumb peaks olema väga õnnetu: kas preili, kes end sarnaselt väljapakkuvalt riietab, või noormees, kes sarnast preilit austades hulluks minna võib. . .“

Uue tantsu algades läks Riomar ja palus preili Maara tantsima. Jõudes poolele tantsule tantsivad nad teise tuppä ja jäävad kahekesi sinna. Nende eraldumine mõjus erutavalt nii Ama kui Elleri pääle. Eller asub klaveri taha ja improviseerib segaseid walsse. Ama istub üksinda. Kuid Riomar preili Maaraga ei ilmugi. Amal on tuju halb.

Mida kauem teised eraldatult wiibivad, mida rohkem ka põrandal ei tantsita, seda halvem on aga temal. Lõpuks tõuseb ja läheb Hugowilli juurde ja palub, et see ta tähelepanematult välja saadaks. Ta lahkub.

Hugowilli waikib, waatab preilit wiiwuks ja tõuseb. Nad lahkuwad saalist. Teised tantsisid. Riietuwad eestoas ja lahkuwad.

„Härä Hugowilli, teie tahate, nagu ma näen, mind saatma tulla. Pole waja. Ma lähen üksi,“ sõnab preili, kui Hugowilli ka enesele selga palitu ajas. Kuid Hugowilli waikis. Ja kui preili lahkus välja uksest, järgnes sõnalausumata sellele. Preili tahtis ulatada uulitsale jõudes noormehele käe, kuid see kõndis juba ta kõrwal saatjana.

Jõudes preili koju, jumalaga jättes lausus Hugowilli: „Andestage, et siiski saatsin teid. . .“

„Täna,“ wastas preili ja kadus oma tuppä. Hugowilli seisatub siin maja ees. Ta ei oota kedagi, kuid ta seisab ja weab oma piipu üksinda.

„Kui imelik, keegi kogu aeg nagu narriks meid, nagu säeks üles lõkse ja püüniseid. Ja ikka kõnnime kõweraid teid mööda. . .“

Tulnud tagasi Riomari poole wõtab wastu see ta uktsel.

„Miks Ama preili lahkus?“

Hugowilli wõtab seljast palitu ja waikib.

„Juhtus ehk midagi?“ pärib edasi Riomar.

Hugowilli kammib juukseid ja tuleb sõnawastamata saali. Tantsiti weel. Kuid oli juba hilja. Oli ammu üle kesköö. Wõõrad lahkusid. Jäid kahekesi Riomar ja Hugowilli.

„Lõpewad meie seiklused sellega?

Meie öö ei lõpe sarnaselt ilmetu tantsuga“, lausub esimene.

„Üks on juba siis õnnelik, kui wastu naeratab talle tütarlaps. Teine kui sellega tantsida saab... Kuid meile on sest wähe...“

„Panin seda täna õhtul tähele. Algul wiib ära ühe tütarlapse ja teeb õnnelikuks. Toob selle tagasi ja wiib siis teise...“

„Heidad sa mulle ette,“ pöördub Riomar Hugowilli poole.

„Mis mõte oleks sellel?“ saab wastuseks.

Nad lahkusid tänowale, wõtsid takso ja sõitsid nüüd wälja linnast. Mööda wilksatawad metsatukad ja majaütid. Nad sõidawad edasi, ikka kaugemale, metsatagaste külade poole...

Tume pilw wajus selle õhtu puhul uuesti Elleri hingele. Süngeid aintusi ja kihelewaid kahtlusi hakkab laskuma ta südamele. Saates preili Maarat püüdis ta algul olla õige lõbus. Kuid ta tehtud lõbusus oli käega katsutaw. Nad mõistsid mõlemad seda, tõsistusid ja jutt nende wahel ei sobind enam.

Wahetewahel muutub Elleri hääl hingeliseks ja lüüriliseks. Ta kõneleb meelitusi ja õrnsusi. Kuid sääl samas tõmbub enesse. Ja preili nagu ei kuulekski teda üldse. Noormees tunneb, et nende hingede wahel on tõusnud must pilw, kuigi ehk erilise põhjusega. Kuid pilw on olemas. Ja alles selle läbi aimawad nad teineteist.

Eller on üksi. Talle tundub, et miski tume jõud ta hinges pillub teda kord siia, kord sinna. Ta õnne unelm on muutumas wiirastuseks. Talle tundub, et pole

tungind ometi naise warjatumateni ja sügawamateni piirideni. Ta sõprus ei täida täielikult naise hinge.

Miks ei öelnud, mis ei öelnud sel ööl, et armastan?.. Helisewad ta kõrwus pool ironiliselt laulusõnad.

Miks kõnelesin sõprusest armastuse asemel? Miks olin arg? Ja kui ta samaga wastata ei oleks saanud, oleksin lausund: lähme lahku! Uhke käeliigutusega oleks pöörand selja. Oleks öelnud: on walus, aga lähen otsima oma õnne...

Naise hing oli walland armastuse kirmetis. Kui see murdub, ja see murdub warsti, hakkab igatsema ta hinge põhjast kellegi järele, keda ta weel ei tunne.

„Kes järgneb mulle? Kes tungib nüüd meie wahele?“ küsib Eller eneselt, sest ta tunneb, et koht on walmis preili südames sellele wõõrale, kes asub nende wahele.

Jõudes koju riietub lahti Ama pimedas. Ta süda on halb. Ta ei süütagi tuld, kuid ta ei taha magada. Ta istub walgena ööriides sohvale. Kahwatu walgus helgib sisse akna kaudu. Akna ees seisab nõres ja raagus noor kask. Ta kiigub kahele poole ja lehwitab tasa oma latwa...

Ama istub ja kõneleb kasega. Ja kask kõneleb talle sügisest ja talwest, mis algamas. Ja Ama trööstib kaske, et tuleb ju weel kewade.

Ama kõneleb kuuga. Kuu naeratab. Kuu jutustab. Ja kask ta akna all jutustab. Aga see jutt teeb kurwaks Ama. Ta kuulab ja kuulab. Ja kuulates tunneb, et paisub raskus wõi walu ta rinde all.

Ama waatleb tähti. Kui palju neid säramas! Kui kõrgel...

Ja Ama südamesse tõuseb ääretu igatsus. Ta istub. On jumalik sügisöö. Kask ta akna all laulab talle unelaulu. Kuu jutustab talle muinasjuttu. Ja tähed kutsuwad teda. Ama jutleb nendega. Kõneleb oma südamest... Ja kask waikib ja selle latw wajub wastu

akent. Ama palwetab oma ema eest. Ta tahaks, et emal kodus oleks hää. Et ilmaaegu ei kardaks see kodus, et wõiks temaga juhtuda siin halba, wõi et wõiks kujuneda ta elu siin raskeks, sest temal on nii hää, nii armas ju. . .

Ja Ama luksub kôwasti. . .

VIII

Pikalt saabub sügishommik. On pühapäew. Loikusid katab weel öine nõrk jääkirmetis. On waikne, nii waikne, et koerte haugatused metsade tagant kostawad kui kirikukellade helin.

Päike on juba kaunis kõrgel, kui noormehed peatuwad ühes külas. On uhke küla. Selle keskelt jookseb läbi jõgi. Jõeale on ehitatud tamm, tammile wesiweski. Weski seisab. Üle tammiääre wesi woolab kohinaga ja langeb alla siis kosena. Walge waht kroonina seisab kogu aeg weelanguse kohal. Külas on pulmad. Möldri tütar läheb mehele wallakirjutajale. Kogu külarahwas on koos pulmamajas. Õuewärawatest woorib sisse kogu aeg uusi pulmawõõraid. Üliõpilased on sunnitud seisatama siin rahwakeeru sees. Õue jookseb pruut ja naeratab nähes kaugeid wõõraid ja kenu noormehi. Nende juurde sammub peremees ja palub üliõpilasi siin peatuda. Sest kes siia täna ka ei juhtuks, kõiki palutakse pulmapeole.

Noormehed ühes piduperemehega lähewad majja. Pidu on täies hoos. Õlletööbid käiwad käest kätte. Lauas süüakse. Nooremad salkades lõbutsewad õues. Suures toas alustatakse tantsu. Pillimees weab lõõtsa ja nipeldab selle keeltenööpidel.

Pruut on walges üleriides, pääs mirdipärg. Ta paled lööwad lõkendama kuuldes tantsimas teisi. Ta on siit küla kergem tantsija. Ta kõrwal seisab kõhetu kirjutaja, kes kunagi aga pole julend asuda tantsupõrandale. Päälegi ta lonkas wähe.

Üliõpilaste siia ilmumine rõõmustas kõiki. Pereema palus nad lauda. Pereisa ise läks, tõi neile õlut. Pruut tuleb wiinaklaasidega ja palub need wastu wõtta temalt.

Riomar tõuseb, kumardab, tänab ja joob noorpaari, pereema ja siis kõigi pulmaliste terwiseks.

Pruut joob wastu kenade noormeeste terwiseks. Pill öirgab. Külapoisid ja tüdrukud tantsiwad. Wanad wiskawad wiina ja lärmitsewad.

Üliõpilased tõusewad lauast. Tänewad pererahwast. Ja Riomar läheb palub pruudi tantsima. See oli lõbus ja lihtne tants. Iga mees pigistab oma neiut pihast. Riomar keerutas nende keskel. Ta tõstis õhku pruudi. Ja kui mäng lõpeb, tänab pruut naeratades noormeest tantsu eest.

Möldri tütrele meeldib wõõras noormees. Ta tahab näidata talle weskit, kui oma kaasawara. Ta lahkub Riomariga toast. Nad lähewad wesiratta juure, kõnniwad alla tammi ääre, kus wesi neelab ja wägisi nagu kisub kaasa siiajuhtunu. Nad astuwad weskisse. Äkki hakkab ringi käima wesiratas. Weski käib. Kuuldub kiwide login ja müdin. Hobused õues ehmuwad. Paar neist kisub end lahti ja jooksewad teistele otsa. On kuulda nende wastastikuseid ingumisi.

Weskist jooksewad wälja pruut ja üliõpilane.

„Mis nüüd küll saab! See aetakse meie süüks,“ lausub pruut. „Kaome ära siit!“

„Teate mis? Teeme kena pulmasõidu!“ lausub Riomar. Nad istuwadki ühele lahtitõmmanud hobusele. Üliõpilane haarab ohjad, ja nad kaowad mööda laia teed kiirelt kiriku poole.

Kui peigmees wälja jooksis, nägi ta, kuidas wanker tolmupilwi üles keerutades maanteed mööda edasi wajas, pääl üliõpilane, kes ta pruudi ümbert hoidis.

„Oi sa wurle,“ sügas wallakirjutaja kukalt. Hümpas siis teisele hobusele ja hakkas järele kihutama. „Wõi pruudiga sõitis ära. . .“

Riomar ühe käega hoiab neiut, teisega wehib ohje. Hobune wankri ees kihutab edasi tuhatnelja. Möldri-tütar kartes wälja heidetud saada wankrist, hoiab kahe käega noormehest.

„Kas kardad?“ küsib üliõpilane.

„Ei.“ Neiu meeldibki see sõit. Ta heidab pilgu üliõpilasele. Need lahked silmad, need tumedad kulmud, see tark otsaesine... Ja kõwemini weel haarab ta üliõpilasest. Hirmul unustab, et on ta pulmapäew ja hiljem lau-
latusele peab minema. Ta silme ees wiirastuwad möö-
daruttawad kilomeetripostid.

Kirik juba nähtub siinsamas. Kirikukellad helisewad.

„Kuuled sa kellu?“ küsib üliõpilane.

„Ja,“ wastab neiu. „Pöörame tagasi...“

„Neid helistatakse ju meie wastuwõtuks,“ jatkab noormees.

„Meie wastuwõtuks?“ naeratab julgustatult neiu.

„Meie pulmapäewa kirikukellade helin,“ wastab Riomar.

„Meie pulmapäew!“ naerab möldritütar.

Ja. Sul on ju mirdipärg pääs ja walge ülikond seljas.“

Neiu naeratab.

„Kas ei meeldi sulle su pulmasõit?“ pärib noormees edasi.

„Meeldib küll. Kuid teie, noorhärja, teete minu kulul halba nalja,“ wastab möldritütar.

„Sa ei usu siis mu sõnu. Kui tark sa oled! Oled julge. Oma pulmadeltki põgenesid ära. Mis küll juhtub sinuga hiljem, kui koju tagasi pöördud?“

„Ah, tühja ka! Wäikene sõit pulmahommikul on ju lubatud. Päälegi möldri tütar on rikas ja möldri tütar on tujukas. Üks wallakirjutaja lepib kõigeaga...“

Wähe aja pärast küsib ta:

„Aga kas see on ikka tõsi, mis te ütlesite?“

„Mida ma ütlesin?“

„Et ma...“

„Ei tule meelde,“ ja noormees wehib edasi hobust ohjadega.

„Et ma teile meeldin...“

„Ja!“

„Aga mis minus teile meeldib?“

„Sa ise!“

„Mina ise!“ ja möldritütär pahwatab naerma. „Mis olen mina ise. Kellelegi pole ma ise meeldind. Minu weski on meeldind.“

Ja möldritütär ohkab tõsistudes. „Kuid teile ma siis meeldin ise. Kui huwitaw!“ Wähe aja pärast ent naerab neiu jälle ja naerdes kõneleb:

„Küll oleks naljakas, kui läheks see tõeks...“

„Mis läheks tõeks,“ küsib üliõpilane.

„Et meie kahekesi sõidaksime laulatusele. See oleks ju nii naljakas ja weider. Küll wanaema saaks naerda. Kui wäike olin, kõneles ta lugusid, kuidas rööwimas käidud pruute pulmadel. Isegi kõrged härrad ja kuningapojad pole teisiti saanud naist...“

„Ja mina oleksin siis see kõrge härra ja sina oleks mu rööwitud pruut,“ aitas tagant üliõpilane.

„Aga wast on sul kodus naine lastegal Poleks ilus teist siis niimoodi nalja teha...“ pärib nüüd juba tõsiselt möldritütär. Ta waatas tagasi ja kiljatas.

„Sõida rutem! Meid aetakse taga! Meile jõutakse järele!“

„Sulle meeldib siis see sõit! Sa ei taha, et meid kinni püütakse?“

Wastuse asemel möldritütär haarab tugewamini noormehest.

„Nõõ, hobu! Meie sõidame kiriku! Ei, sõidame enne kõstrimaja juurde.“ Nad sõitsidki sinna ja peatusid selle õues. Üliõpilane hüppas maha wankrist, tõstis maha siis ka hirmul järelajajaid lähedal nähes pruudi ja saatis selle kõstri eestuppa, sest neid tagaajaja wälakirjutaja oli juba siinsamas.

See peatas oma hobuse üliõpilase kohal, ise wihane ja higine.

„Hästi jooksid nii sinu kui minu hobune!“ patsutab üliõpilane selle sõiduki kaela ja rinda.

„Kus pruut on?“ räuskab kirjutaja wihast wärisedes.

„Pruut ootab kõstrimajas peigmeest.“

„Ei arwand seda teist!“ ütleb ja hakkab nüüd minema kõstrimaja poole.

„Jumal, mis siin wihastuda. Meie pool on sarnased wanarahwa kombes,“ lausub talle järele üliõpilane.

„Wõi wanarahwa kombes! Mulle ei meeldi wanarahwa kombes!“ ja kirjutaja kaob longates õpetaja tuppä.

„Kah peigmees!“

Mõtiskeles ja muiates Riomar hetkeks silmitses läbi akna paistwat noorpaari.

Kuid järele jõudis Hugowilli autos. Riomar hüppas sellesse. Nad sõitsid nüüd pulmamajale wastupidi-ses sihis, et ära hoida soowimatuid kokkujutumisi ja kadusid silmapiirilt.

Nad sõidawad päikesele wastu. On soe. Ringi paljad hõredad kaugele paistwad lagendikud. Puud raagus. Tinahall wärin läbistab hinge, nähes lõppewa sügise wiimast ilu.

„Milline segadus tekkis möldri juures teie ärasõidu järele!“ jutustab Hugowilli. Alul arwati, et sa kohe pruudiga tagasi pöördud. Kuid kui sa ikka edasi wäjusid umbnelja, tõusis naiste kisa, meeste naer, wandumine ja hobuste kapjade plagin. Ei jäänud mulle siis üle muud, kui autosse ja ka põgenema.“

„Õnn, et terwelt pääsesid.“

Auto ajas edasi-tagasi. See hirmutas uuesti hobuseid. Mõned neist jooksid otse jõkke. Kuuldus weel suurem wandumine.

„Kenad pulmad olid! Oli kõike, süüa ja juua. Möldri tütreid maksab kosida,“ lausub lõbusana Riomar.

„Aga laulatuse eel põgenewad teisega. . . Kuid kas tõepoolest teie pool on säärased wanarahwa kombes?“ küsib Hugowilli.

„Mõtlesin selle wälja ise. . .“

Auto kiirustab tagasi. Tee lookleb mägede ja orgude wahel. Jälle wilksatuwad mööda metsatukad, talud ja kilomeetripõstid. Kord läigib maantee äärt mööda jõe hõbeselge pind. Kord palistab selle äärt tinahall kesapõld. Pääkohal pilwerünkad. Ees on näha juba linn: mõned kirikutornid, paar wabriku korstna-

otsa, majade katused. Kui wäike linn sissesõitjale üle-
waates! Kui palju elu aga selles!

Päike on lõunas, kui noormehed sõidawad linna.
Wäsinuna laskub Riomar kodu woodisse ja uinub.

Hugowilli aga, jõudnud oma tuppa, on unustand
wälisilma ja jätkab siin oma teist elu.

Teda on walland idee kuulutada uue elu wõidu-
käiku. Ta ei kujuta ise selgelt enesele, kuidas see uus
elu wälja näeb. Ta teab waid üht, et see peab olema
jõulisem, julgem ja wererikkam.

Ta tahab kuulutada rõõmu ja elujulgust.

Mitte prohweti sõnust ei koostu see uue elu jut-
lus, waid igäuhe süda ise peaks kuulutama selle. Süda
olgu ärkwel. See ärgu lubagu wõltsida tundeid ega
ära petta lasta end wõltswäärtuste kaudu.

Ära käi ringi haige südamega, sest siis sa rikud
ka teiste tuju. Hoolitse oma terwise eest, siis on ka
süda terve. Kui leiad wiljapõllu, mis sulle meeldib,
miks lähed sellest mööda? Igal mehel peab olema oma
põld.

Ja iga naine ootab meest. Ja kui ta kauaks ootama
jäab, läheb ta umbrohtu ja rikki nagu wiljapõldki.
Sest õnnelik ja rahul eluga on naine alles siis, kui ta
mehe naisena oma rinnal imetab last.

Teraw piste torkas Hugowilli rinnus. Ta sirutus
tagasi. Rinna alla löi walu. Waluüil muutus ikka tera-
wamaks. Rinnad kiskusid kokku. Ta kõhis. Äkki
tundis ta suurt külma, nagu wajund oleks ta hauda,
mis päält kinni aetud silmapilkselt.

„Elu kuuluta teistele, aga enesel tuleb walmistuda
sellest lahkumiseks.“

Ta tõuseb püsti. Ta on enese ajand jõulisena sirgu,
nagu tahaks näidata, kuidas ta weel on tugew. Ent
ometi wajus ta tagasi toolile ja oigas.

Uksele koputatakse. Sisse tormab Sagar. Ta on
ärewil ja närwiline. Nähtawasti on tal midagi südamel
ja sellest tahtis ta kõnelda Hugowillile. Kuid wiimane
nagu ei märkagi Sagarit. Sagar jookseb jumalaga

jätmata jälle täna wale, nagu oodataks teda väljas wõi nagu põeks ta samuti palawikku.

Sagar ruttab täna waid mööda. Kuid mida lähemale ta jõuab oma eesmärgile, seda tugewamini peksab sees süda. Ta nagu kardaks. Miski sunniks sees teda pöörduma tagasi. Ta tunneb sisemist piina. Kuid ta läheb ometi. Ja mõte, et ta läheb siiski — toob kergendust ja wallandab nagu paisu sees.

Ta peatub preili Maara ukseesisel. Tunneb, kuis wäriseb nüüd kogu kehast. Kuid mida kauem ta siin nii seisab kõheldes, seda raskemaks muutub see. Ta koputab, keegi tuleb kergel sammul ja awab ukse.

„Palun sisse!“ lausub preili Maara. Ta on ükski. Nähtawasti weedab tänase õhtu kodus. Ta laual on awatud raamat, mille tagant ta alles tõusis.

„Segasin ma teid?“ küsib end waewalt walitsedes Sagar.

„Ei. Palun istuge.“

Noormehel on nüüd juba palju kergem. Ta pilk rändab seinte pildidel ja waasis lilledel ja ta ei suuda ega oska, millest wõi kuidas alata. Kuid täna tahab ta kõnelda ja awaldada kõik.

„Kuhu teie eile kadusite? Oli teil siis weel midagi ees öösel?“

„Õhe kadusin, et mitte piinelda walguses. Põgenesin külma kätte, et mitte lämbuda palawikus. . . Põgenesin nende seltsist, keda wihkan.“

Preili Maara tähelepanu tõuseb. Ta jälgib tõuswa uudishimuga noormehe kogu aeg mässutsewalt tõuswat ja wärisewat kõnet. See jätkab.

„Tunnen, et olen olnud, olen kujunenud selleks, kes ma olema ei peaks. Tean, mu pääle waadatakse ülewelt alla. Olen ise selles süüdi, sest ma pole protesteerind selle wastu! Olen teinud enesest narri, kes lõbustab teisi, deklameerib ja laulab neile, kui neil tuju on mind kuulata ja waadata.“

Hugowillil oli õigus, üteldes mulle seda kõike awameelselt. Olen olnud järeeljooksik, selle asemel et olla

ka ise midagi ja wõib olla wõidelda enese ja oma õnne nimel säääl, kus õnnetuna ümber liigun. Kõik mu ümber on heitnud mu pääle mustust, sest nad on leppind wõi isegi tagant aidand, et oleksin neile see, kelleks olin. Ka teie, preili Maara, olete süüdlane! Teie süü on siin kõige suurem, sest kui teised mõjutasid mu wäliskombeid, siis murdsite teie mu sisemuse, mu südame... Teie astusite sellele jalgadega. Teie mustasite selle suurima mudaga ja sääljuures wõib olla naeratasite, wõib olla ei pidandki nii palju mind tähtsaks, et tähelepanu mulle sääljuures pöörata. Teie teadsite, teie mõistsite esimesest silmapilgust kohe, kui teid armastama hakkasin. Ja teie teadsite ka, et mind ei armasta. Kuid teie lasite mind armastama hakata, lasite kogu aeg mind end armastada, nagu teeksite mulle sellega suure hääte, olles wastutulelik isegi... Minu õnnetuse lasite te paista ja näitasite mulle nagu mu õnne... Mõistate nüüd, et olete talitand halvasti! Olete süüdi...“

Ehmunult ja üllatatult seisab kesk tuba preili Maara. Säärane etteheidete waling! „Kas on see kõik, wõi on weel midagi?“

Ja mida teie siis soowite nüüd minult?“ suudab lausuda preili.

„Tahan maksta kätte kõigile, kes minu ees süüdi.“

„Tulite kätte maksma?“

„Jah. Tulin, et naerda teie ees siin kõige selle üle, mis olin warem. Naeran wälja teie ees enese. Mõistan enese hukka. Kisun puruks südame ja hüppan jalgadega selle tükkidele. Naelutan häbiposti enese hinge. Ja ise olen esimene, kes heidab sellele kiwiga.

Naerge ühes minuga! Oleme ju kahekesi. Meie — hääd sõbrad...“

„Teie hirmutate!“

„Teie kardade siis juba mind? Näen seda teie näost. Täna kardate teie mind siis ometi! Teate ka, mis kannan ma selles taskus? Tahate, näitan teile seda. Waadake! Haljas nikeldatud rewolwer. Ainult wäike liigutus — ja... Teie wärisete!“

„Pange ära tuleriist! Küllalt mängust ja jaburdustest. Ma ei taha teid enam kuulda!“

„Siis see on teile mäng! Ja minu valu tunnistas jaburdamine! Teie ei taha mind enam kuulda! Ehk siis peaksin laskma teie ette põlwili, kõnelema kuumi sõnu ja paluwalt suudlema teie kleidi alumist äärt... seda wõib olla kuulaksite!... Kuid ma sunnin teid end kuulama! Näete, ma sulen enese selja taga ukse. Ja wõtme panen oma tasku!“

„Ma hüüan appi, kui teie ei lõpeta seda!“

„Mu jumal, teie tahate karjuda appi, kui minul juba rewolwer wäljas. Enne kui teie häältki teha suudate... näete“...

„Teie tahate saada mõrtsukaks nähtawasti,“ lausub raskelt Karin. „Ma ainult kahjatsen...“ kuid preili ei lõpetand lauset.

„Siis laske ometi!“ Kuid noormees heidab nüüd põrandale rewolwri, langeb toolile surudes pää wastu lauda ja nuuksub. Ta palub andeks. Ta kahjatseb, et hirmutas sääraselt õudselt preilit.

Noormees pöörab ära näo. Ta ei taha, ta nagu ei suuda enam waadata preili silmi.

„Olin eelmise öö ülewal. Jooksin ära teie seltsist. Olin nagu palawikus. Tahan pääseda wälja oma meeleoludest ja sellest tänamatust seisukorrast, kuisuguses olen teiste silmis. Ma kannatan selle all sõna tõsisel mõttes. Peaksin teisiti wõi uuesti kujundama oma wahekorrad tuttawate ja sõpradega, kellega käin läbi. Tahaksin suuta olla nende sarnane, wõida olla neile sõber...“

Preili Maara, heitsin ette teile õudsemaid asju. See sai wõimalikuks mu meeltesegaduse tõttu. Ja sellepärast pean kaotama wõimaluse teiega veel jääda tuttawaks. Kuid uskuge mind, olen hinnand teid kogu aeg wäga. Hindan ka edaspidi teid.

Kuid möödund öö jooksul olin kannatand enese haigeks. Mu palawik kestis silmapilguni, mil käskisite enese pääle lasta. Jumal, ma seisin ju kuritöö äärel!...

Andestage, kui oleks see võimalik. Kuid sarnaseid asju ei saa, ei tohi andestada.“

„Andestan kõik“ — lausus preili. Teie olete haige. Teie värisete ju kogu kehaga veel praegugi. Kindlasti külmetasite öösel. Püüan olla teie vastu seltsimehelik ja, kus võimalik, teid aidata. Sest kes esineb nii, nagu teie vähe aja eest siin, peab tunnud olema mõndagi.“
Sagar haaras Kaarini käe ja suudles seda.

Kui ühel päeval Riomar ja Eller ilmusid kohvikusse, istusid siin ees sama laua taga Sagar ja preili Maaraga. Eller läheb nende lauda. Kuid sel silmapilgul tõusevad need, et lahkuda.

„Kas minu pärast lahkute?“ küsib juurdetuliija.

„Ei. Meie lähme teatrisse,“ wastab preili, jättes Ellerile naerwa, häätahtliku pilgu.

Eller tuleb Riomari juurde tagasi. Kohvikuneiu toob tellitud kohwi kookidega.

„Joo mustalt!“ pöördub Riomar kaaslase poole. „See karastab südant. Sul ju igal sammul wõistlejaid,“ heidab see iroonilise pilgu üle oma kohwiklaasi. „Et wõistlustes wõitjaks jääda, peab vastu pidama.“

Loodetawasti tahad sa ju veel wõita! Wõi on ükskõik?“

Eller noogutab pääga, nagu tahtes kinnitada, et tal tõepoolest on ükskõik.

„Et naist kinni hoida, peab ta maha jätma wähe-malt kaks korda kuus. Näita, et on ka teisi tutwusi ja austajaid sul,“ elumehelikult õpetab kaaslast Riomar.

Eller taganeb oma wahekorrast preili Maaraga. Näiliselt külmeneb nende tutwus järjekindlalt. Elleri endine hoog ja hingelikkus preili ees on kadund. Kuid samal ajal oma hinge põhjas armastab ta endiselt seda naist. Ta warjab aga seda nii kõikide kui ka preili ees. Nende wahele asund jahedus mõjub wõõrastawana

neile enestelegi. Nad muutuvad teineteise vastu hoolimatuks. Nad haawawad isegi meelega teineteist.

Preili liigub tihemini tantsuõhtutel. Ta kaaslasteks on tüübilised jazz-kawalerid korporandid. Eller aga istub ööd läbi seltsis.

IX

Kus aga alati walitseb lõbus meel ja ei waiki jutt ja laul, — on selts. Terawmeelsus ärritab siin wanu ja koolitab noori. Ja iga siiasattuja elu senine waikne käik muutub nüüd ülekeewaks wooluks.

Noor olla, see tähendab kord olla! Tuleb aeg ja see ei jää tulemata, mil see muutub mälestuseks. Kogugem siis noorelt südameile häid mälestusi. Sest kewadõite aeg tuleb argsi ja kaob wargsi... Ja mine tea kellele neist warstigi ehk on hilja...

Saabub öö. Saabub sügis.

Kuulake, kuis undab põhjatuul wäljas! Ja tuule taga mängib wiulit keegi... Kuulete? On nagu kontide klõbinatki kuulda ta wiuli kaelal...

Kuid täna, mil istume koos, meie öö olgu lõbus. Naergem ka surmale näkku, kes argsi peab hiilima meist mööda praegu, et tagasi tulla wanul päewil ja meid käe alt toetada. Laskem elada meie wanade päewade wiimast sõpra! Joome ta terwiseks!

Wõi kes teab, kelle otsa ees meist märk, ja kes meist juba homme kaelustab meie wiimast sõpra... Kas ootab ta ees sind, noor sõber, kodus woodis wõi, ootab ta mind? Mina ehk wõiksin juba minna. Olen jõudnud juua teie kõikide terwiseks. Silmapilkudel olen igatsend salaja juba tutwust meie wanaduse wiimase kaaslasega. Aga mul on tunne, et teist paljud jõuawad ette minust... Ja kantuna kaaslaste kätel lähete rändama mööda pikka teed. Kuid teadke, homme, tunahomme, wõi siis weel wähe hiljem tulen teile järele! Ehk kohatame weel sellel teel? Kergitame wastamisi mütsi ja kõneleme neist päewadest, mis mööduwad meil praegu... päewadest, mil õisi kaswas südamel... Ja teiega, kaudid neid, samuti...

Sellepärast, elagu elu!

Wäljas õõtsuwad suured tammed. Sügistuul pil-
lub neid ja kord murrab ka nad. Külm on. Talw
algab. Soojendame oma südametega teineteist. Ulatame
üksteile käed ja kannud. Meie ei tea, kas pääle meid
elab siin üldse weel keegi. Wäljas on öö. Kuid meie
täna-sele ööle saabub weel hommik. Meile õitseb lilli.
Meid armastawad tütarlapsed. Ja neid armastame ka
meie.

Armastame, armastame elu, seni kui elame!

Eh, poisid, kes meist täna norutab! Tellime kohale
diwiisiorkestri ja nõiume wanakuradi selle järele tantsimal
„Eller! Eller!“ Ent noormees istub üksi kamina
ees. Tal on ükstapuha, mis juhtub ringi.

„Eller nukrutseb! Naera! wõi sulle antakse sisse
korw õlut! Kõik läheb mööda. Usu, pääle surma ei
mäleta sa enam seda. Naera!“

Eller tuleb, istub klaweri taha ja laulab:

Wanemate kallist kodust lahkub ära poeg,

Teda kutsub teadusjanu, jumalate aeg.

Ema tõstab käed, teda õnnistades: truuk jää. . .

Möödas ainult üks semester, oo kuis langend ta.

Tudengite elu segi naeru, nutuga. . .“

— — — — —
Kui Eller kohani jõudis, et seltsimeesteks saawad
need, kes ta meelitawad õigelt teelt, ja ta armsamad:
naised, õlu ja wiin, ning et ema õpetused ja soowid
ammu unustatud, katkestas ta hetkeks laulu, luksus ja
pisaraid nähti ta põskedel.

See laul lauldud, talle omase südamlikkusega sun-
dis waikima hetkeks ka kõiki ümberringi lärmitsejaid.

Kord oli igaüks neist wälja sõitnud sääraselt kodust.
Oli hinges annud töotusi. Oli jõudnud siia puhta sü-
dame ja kaunite ideaalidega. Aga palju, liialt palju on
kujunenud teisiti. Ja nagu wäikesi pisteid tunneb iga
siinwiibija seda armsamat üliõpilaslaulu kuuldes.

Siin maetakse nooruse ideaalid. Ilmsüütud noor-
mehed on muutund elumaitsjajaks. Tütarlapsed ei millegi

eest kaotawad oma puhtuse. Ja läbipõlenutena ja mur-
tutena, wahest ka haigetena lahkuwad tihtigi siit. . .

Eller ajab enese sirgu. Ta lööb käega. Ta nae-
rab. Ta hüppab nüüd suurele lauale ja tantsib õlle-
klaaside wahel. Jõudnud ühest lauaotsast tantsides tei-
seni, hüppab maha, jookseb kõrwaltuppa ja wajub
sohwale. . .

„Poisid, laulge lorilaule!“

Ei aidand ka üldine aland märatsemine. Eller jäi
sohwale.

„Diwiisi orkester kohale! Ja wanakuradi kohale-
toomise eest wastutawad noormehed, wõi muidu korw
õlut sisse. . .“

Eller tõuseb nüüd ise ja tuleb teiste sekka.

„Wabandage, et mul wahest nii halb. Kuradi rumal
süda. . . Kuid see läheb mööda iseenesest. . . Ärge
märgake mind. . .“

Äkki löi hinge säärane nukrus, säärane kurbus,
nagu näeksin matuseid. . . Wõi kurat teab mis. . . Wõi
on see säärasest wesisest sügisest. . .“

Nende sõnade ajal Hugowilli wajus sisse. Ta on
külmast sinine. Ta silmad on wajund eriliselt auku.
Ta läheb ja istub nagu wargsi kamina ette.

Riomar, waadand kõike eemalt, tuleb Elleri juurde,
wõtab selle käealt ja wiib lauda ning kõneleb:

„Südame katame kinni. Ega walu ei muutu ker-
gemaks, kui seda näitame teistele. . .“

Armastame naise, olgu nad hääd wõi halwad meie
wastu. Önnistame naise, kes wiiwad meid põhja, wõi
kes teewad meist joodikud.

Ja kui leiame ometi kord oma ärawalitu — millega
wõiksime seda weel wõrrelda?!

Armume aga tühja, siis tõuseb me armastus hel-
geks lauluks, imeliseks unistuseks õnnemaast, kaugeks
muinasjutuks. . .

Sellepärast laske elada neid, keda keegi armastab,
olgu siis õnnelikult wõi õnnetult. Joome nende ter-
wiseks!“

Ja tunduski usutawana igauhele, et kõik on õnneks, mis keegi eneses warjab: naise wastuaustust, armukadeduse piinu wõi wiha.

Riomar haarab rapiiri, lööb sellega üldisele laulule takti. Ja selle lõppedes alles märkawad teised, et Hugowilli istub kamina ees, ja asuwad selle juurde.

Hugowilli nagu kogub jõudu, kõhatab, ja tunduw wärin hääles hakkab kõnelema:

„Riomar äratas kenü mõtteid. Ta kõneles armastusest, mis inimese teha wõib õnnelikuks wõi õnnetuks, suureks wõi wäikeseks, pühaks wõi patuseks. Säaraselt suur on siis selle wõim.

Aga mis on armastus? Kunagi pole me sellest kõnelend. Eller, sina tead kindlasti sellest kõnelda. Sina oled ju weel üks neist äraeksinuist meie aastasatta, kes südamega liiguwad teiste seas..“

Eller algab:

„Ma ei tea, mis on armastus. Kardan, et see on haigus. Kuid siis neist haigustest, mille põdedes alles inimene tunneb end terwena ja õnnelikuna. Armastus tuleb, nagu kuuleksid muusikat. Kuulata ja süda lööb wärisema. Ei ole see argus ega kärsitus. Punastud ja häbenedki. Ja tahaksid kuulata weel ja jälle seda.

Armastuses on imeline wõim, mille wastu ei saa wõidelda, õigem, wõitlusse astuda. Siin aheldad ise enese awasilmi.

Igal meist on oma kotkad. Nendena tõuseme õhku, et lehwida piirita wabaduses; et näha kaugusi ja tõusta kõrgustesse..

Aga sääal tuleb armastus. Ja ise lõikad maha tiiwad oma kotkastel. Sa ei taha enam tõusta mägede harjadele, sinetawasse taewalaotusse, et laskuda siis wabana päikeselistele lõunamere kallastele.

Ja kui siis waatad naise silmi, kellest pole pääsnud sa mööda, lööwad wärisema jalad. Ja kõik senised uned laskuwad selle ühe naiskuju ümber.

„Wõiksin ma kõnelda temaga! — sähwab pääs —, oleksin õnnelik. Ja kõneldes sellega lööb weri pähe

ja soowid: Wõiksin ma tantsida temaga! Ja tantsides wajund ta wastu, puudutand ta keha, kordad endamisi: wõiksin teda suudelda, teda, oma armsamat, ja maailm me ümber muutuks olematuks.

Talle andestad kõik walud, mis ta sulle walmistand. Oma südames punud talle õitekrooni. Ja ta mälestuse ees oled walmis põlwitama.

Ja armastades ehitad pühakoda oma kujutlusis. Ja sellesse altari. Ja altarile teed püha tule, mille kustutamist sa ei soowi..“

„Sa kõnelesid hingega“. — Elleri järele wõtab sõna Hugowilli. „Kuid hingekõne ei ole aimumäärav. Hing pole loodud elu jaoks. Elu jaoks on kired ja weri. Hing on luuletajale. See on nagu rändlind, kellel pole kusalgi kodu, kuigi ta ehitab seda igale poole.

Hing jääb lauluks õhku, looks raamatusse, uneluks teatrilawale. Kuid sina, Riomar, mis arwad sina armastusest?“

„Ei ole harjund kõnelema armastusest. Ja leian, et sellest kõnelda üldse on mõttetu. Kuid kui sellest ometi kõnelda, siis seda, et liialt palju kõnelemise tõttu armastus on kaotanud oma ürgse loomu. Imestan, et armastusest kirjutatakse pikki raamatuid. Kujutatakse kahe inimese üksteise leidmist mitmete köidete pikkuselt. Ma imestan, et on elus inimesi, kes naise ees murrawad piike aastate kaupa, et saawutada selle armu.

Emb-kumb, kas need on haiged, ebaloomulikkude kalduwustega wõi elujõuetud. Neil ei maksaks tegeleda üldse armastusega. Wõi kui nad sellega tegelewad, siis sellele tähelepanu üldse mitte omistada.

Mees on see, kes wõidab naise esimesel kohtamisel, tahaksin öelda. Alles selle armastus on wäärt nimetada armastuseks. Kõik muu on elujõuetus, sest kui pikk, wäsitaw, põetaw ja elutahet nõrgendaw üksteise leidmise wõi armastuse wõitmise wõitlus ometi lõpeb samuti, kui teise juures juba esimesel kohtamisel — miks ei wõiks jääda ma siis oma arwamise juurde?“

Wiiwu järele wöttis sõna jälle Hugowilli.

„Nii erinevad täiesti teie arwamised, nagu kuulsime. Ja kui kuulaksime weel teisi, kuuleksime weel teisi arwamisi.

Armastusel on mitu kuju. Üks armastab waimu, teine südant, kolmas ihu. Ühe armastus on karge ja jumaldaw. Teisel madal ja maine.

Aga õigem on wist nii, et armastus algaks unedes ja lõppeks elus. Siis saawad rahuldatud süda ja kirk. Sest süda kireta on weretu. Ja kirk südameta on loomalik.

Armastage nii, et muutub see teie elu sisuks, kui juba armastate. Ohwerdage sellele kõik, mis suudate. Teie nooruse jumal olgu teie armastus. Kellelt nõuab su jumal ohwriks südamerahu ja ka terwise, ärge langege kohe wälja weel selle pärast elust!

Jääge lõpuni truuks oma jumalale!

„Ma kahetsen Riomari,“ lausus Eller.

„Ilmaaegu,“ wastas sellele Hugowilli, — „kes kaua wõistleb oma wõidu eest, sellele on lõpuks wõit kallis. Alles wõidu hinna ja ohwrite suuruse järele hindame meie wõitu ennast. Mida kauem wõitled, seda kallimaks muutub see, mille eest sa wõitled. Ja wõites su õnne suurusel pole siis piiri.“

Hugowilli ümber olid kogund kõik siinwiibiwad noormehed.

See pöördus nende poole:

„Teie, kenad rumalad poisid, tean, mõnigi teist pessimistitseb endamisi korrates luuleliselt: mu wõit jääb kätte wõitmatuks, jääb armastuseks laulu. Teine sapisseb ja kannab wiha tütarlapse pääle, et see ta seljataga lahke ka kolmandatega. Kuid teie ise olete nii kuradi libedad samuti teiste neiusid sisse wedama!“

„Hugowilli peab mäejutlust!“ sähwas üks noormeestest.

„Kõneleb punasest liiliast mäejutluses,“ täiendas teine.

„Tõepoolest!“ lausus kolmas. — Tal on nägu, nagu antaks ära ta sel ööl wilistlastele, kes poowad ta risti.“

„Suur karikas õlut!“ pöördub Hugowilli wiimase poole.

„Ehk soowid tuua lasta ka wett jalgade pesemiseks?“ sähwas jälle üks noormeestest.

„Oma jalad pese homme saunas...“

Noormees käis ära ja tulles ulatas Hugowillile täis õllekarika.

„Jooime siis!“ Karikas käest kätte käis.

„Ja seda teeme su mälestuseks!“ kuuldus hää ringiolijailt.

„Jooime surnute mälestuseks. Jooime oma noorte sõprade mälestuseks, kes lahkund ja kellede pildid ripuwad siin seintel.“

Hugowilli jõi ning ulatas siis karika edasi teistele. Kõik tundus ülemealiku naljana. Kuid kui kuuldi Hugowilli lõpuks tõsist häält, siis ei saanud ega suutnud enam keegi siin naerda.

Nii joodi waikides surnud kaaslaste mälestuseks.

„On õige lausuda: jätke surnud rahule!“ jätkas Hugowilli. „Kuid surm ei tähenda weel täielikku lahkumist paigast, kus wiibind warem. Miski jääb. Mälestus lahkunust, selle seltsimehelikkus, waim ja meelsus ja selle sõpruse soojus.“

„Hugowilli hakkabki pidama oma mäejutlust,“ tähendati kuulajaist.

„Ja, pean ma ka selle...“ Nende sõnade juures tõmbus ta näost walgeks ja wajus abitult kamina ette toolile.

Riomarile näis, et kaaslaste kokkulangemine kaugeutki pole harilik, et selle taga karta wõiks tõsisemaid põhjusi. Ta aitas üles Hugowilli.

„Täna, juba möödas.“

„Meie wiime su kohe koju. Sa oled wiimasel ajal üle töötand, wõi on midagi muud?“

„Siin tunduks wähe õhku.“

„Wiime su koju.“

„Ei. Koju mitte.“

„Miks mitte koju?“

„Sääl näen wiirastusi.“

Riomar arwas, et Hugowillil on tõsine palawik, wõi et see kestnud on juba mõnd aega. Hugowilli tõuseb püsti. Teda aidatakse riietada. Teda saatma lähwad Riomar ja Eller.

Oli sünge õhtu. Oli ligi süda öö. Tuul lõõtsus endiselt.

„Kui hää on wäljas,“ lausub Hugowilli. „Kuid koju ärme lähme. Wiige mind külla. Lähme preili Amale külla.“

„On hilja juba.“

„Kuid ta ei pahandaks. Ta on kaua ülewal. Tean seda.“

„Jätame selle siiski teiseks korraks, wahest homseks.“

„Ei, lähme täna. Täna tahan teda näha,“ Hugowilli ei annud järele.

„Kuid siis peaks olema ometi mingisugune eriline põhjus.“

„See meil on. Sa, Riomar, palud preili seltsi eelolewaks kohwiõhtuks. Tema saab ju tulewikus su naiseks.“

„Minu naiseks!“ imestab Riomar. „Sa peaksid mind ju tundma. Päälegi ehk mul ongi juba naine. Eller, sina sobiksid temaga hästi.“

„Kahju, et puudub Sagar. Täna tahaksin näha kõiki, jätkab Hugowilli.“

„Sagar elab üle oma uuestsündi. Ta kurameerib preili Maaraga ja...“ Nende oma sõnade puhul Riomar ehmus, sest need olid lausunud ettewaatomatult. Eller seda kuuldes nagu wähe jahmatus ja järgmisel põiktänawal tahtis ära pöörduda. Seni wõeti wäljaspool teda kui preili Maara tõsist austajat. Kuid nüüd kõneldakse juba ta enese kuuldes, et sellel teised kurameerijad.

Ellerile tundub nüüd, et tema wahekord preili Maa-
raga on teda alawääristand teiste ees. Sest mis lugupida-
mist võib tunda mehe wastu, kellelt üle võetakse naine,
keda ta nii väga austab. See Riomari juhuslikult ja
tahtmatult löödud haaw mõjus seda walusamalt.

Riomar leides, et tegi wääratuse Elleri suhtes,
andis nüüd järele Hugowillile; nad lähenesid ja kopu-
tasid oma preili walgustatud akendele.

See awab akna ja on üllatatud nähes pimedas
kolme tuttawat kogu.

„Tahtsime tulla teile külla,“ lausub Riomar.

„Külla minule praegu weel,“ — preili hääl löi
wärisema, et selle põhjuseks võiks olla väga tõsised
asjaolud.

Aken suletakse ja selle järele awatakse wälisuks.
Nad on toas. Preili jääb uudishimulikult ja ootawalt
seisma kesk tuba.

„Hiline külaskäik... kuid teie ja wabandate.“

Ama, nähes, et noormehed enam lustlikud kui tõsi-
sed, on üle saanud oma kartusest. Ta rõõmustab isegi,
et tuldi talle külla, sest wiimased päewad on möödu-
nd kellegagi kokku saamata. Ta laual on wirn raama-
matuid.

„Preili Ama on andund teaduslikule tööle,“ tähen-
dab Riomar, neid laual waadates.

„Pilkate mind kohe. Tassin enesele koju raama-
tuid, kuid aeg kulub mujale, kulub niisama. Loen, aga
mõtted lendawad laiali.“

„Unistate. Olete kindlasti siis õnnelik.“

„Unistustes ja. Kes neis seda pole.“

„Meil oli teile ka palwe“, algab Riomar. „Eeltu-
lewa laupäewa kohwiõhtuks tohin paluda teie osa-
wõttu...“

„Mind? Aga ma ei oska olla seltskonnas. Ma
pole ehk lõbus, nagu seda ehk waja oleks. Päälegi
ollakse sääl koos kindlasti väga uhkelt. Mina olen
ehk liialt lihtne. Ei sobiksi teie tuttawate sekka, prei-
lite korporantide ja uhkete noormeeste keskele...“

„Ama, nüüd haawate mind kõneldes nii.“

Ama waikib. Ta ei tea, mis teha. Ta kardab kõike. Ta tahaks jääda meelsamini üksi. Kuid samal ajal tahaks näha teisi ja wiibida lõbusas seltskonnas. Ja päälegi, Riomar kutsub.

Ama on nõus. Ja luband minna, waldab tema suur sisemine rõõm. Ta nagu oli oodand seda kutset, oli sellest nagu unistandki.

Noormehed tõusewad, et lahkuda. Kuid Hugowilli peatub neiu ees. Ta ulatab sellele jumalagajätku käe. Ja wastu saades preili oma, seda oma käes hoides kõneldes toonil, nagu ees seisaks lahkumine kauaks ajaks.

„Kui satud kokku inimesega, kes näinud ja kogend palju, selle tark pilk mõjub tänuwäärselt, kainestawalt. Kuid kui waatad silmi, mille puhtust pole warjutand ei salajased kahtlustused, ei warjatud õnnetus ega mahasurutud igatsused, siis selle helge pilgu, selle ilmsüüta waate wõtaksin kaaslaseks, wõi mälestuseks, kui lahkuksin. Tean, seda ei saa anda ega anda tahtagi. Kuid tunne, mis selle pilgu, selle waate ees tekkind, see tunne ärkab uuesti ellu su ilusamatel silmapilkudel.“

„Kas teie sõidate ära?“ küsib preili.

„On tunne, nagu lahkuskisin. Kuid kes teab, ehk eksin...“ Hugowilli laseb wabaks preili käe.

„Kui lähete, wõtke kaasa siis mu terwitusi. Ja kui tagasi tulete, tulge ka mind vaatama.“

„Tänan, preili. Tänan wäga.“

Riomarile tundub wõõrastawana ja iseäralikuna Hugowilli ülalpidamine tänase õhtu kestes. Wõi wiibib see weel seltsis mõjutatud erutuse, ja nagu näis, osalt teiste poolt prowotseeritud lahkumis- wõi surmajutlustuste mõju all.

Noormehed lahkusid. Eller on täiesti wälja lan- gend tujust. Ta käib teistele sõnalausumatult järel. Ja teistelgi pole kõnelda peaaegu millestki. Nad jõuawad majani, kus elab Eller. See jätab kaaslastega häädööd ja lahkub oma tuppä.

Raatuse kell lööb. On üle südaöö. Riomar saadab koju nüüd Hugowilli.

„Tähed säravad. Kui imeline on maailm! Ja tähtede all maakeral elab väike inimene...“

Noormehed jätawad jumalaga.

Hugowilli nagu tahaks kõnelda ühest-teisest ja aiast, kus heitles kalelealane oma wiimast heitlust. Kuid ta huultele tõuseb naeratus. Ta tõmbub kõssi ja lahkub eelolewasse majasse.

„Imelik segi olek!“ peatub siin weel Riomar. Ta wähe kardab siit Hugowilli maja eest lahkuda. Ta kuulatab, majast kostuwad sammud. Üks aken lööb walgeks. Riomar leiab pilu aknaluukides ja waatab sisse: Hugowilli istub laua taga; ta ees lahtised paberilehed, muist on täis kirjutatud, muist walged.

Riomar lahkub nüüd. On külm öö. On sünge. Päew lõppes segaselt. Minnes tänawaid mööda wiirastus talle suur karussel, mis kiirelt ajab ringi. Sellel näeb ta oma kaaslasi. Ka ise istub ta sellel. Üks oma pillerkaarituste, teine murede, kolmas oma õnnetustega. Neljas peab sellel mäejutlust, kuid ringi on öö, tühjus ja pimedus. Keegi ei kuule teda. Wiies suudleb sellel naist. Kuid karussel wurab ringi.

Kui rumal! Kui rumalad aastad!... Kui palju sõnu ei pilluta siin tühja! Ja kuidas heledalt põletakse, kuid see põlemine ei anna kellelegi walgust ega sooja. Kui palju arutlusi wiimaste tõdede üle! Aga tõdesid endid ei suuda näha weel arutlejad ise...

Noormehed asuwad kallutama maakera ta seniselt teelt. Asuwad wõitma maailma. Aga warisewad kokku oma pisema ebaõnnestumise puhul. Preilid unistawad rumalast pääst ja sissekirjutamata südamega oma wõitjatest, kes sõidaksid nende ette kui Caesarid ja oleksid wõitudest karastatud nagu Aleksander Suur...

Ja iga wiltuwajund majakese katusekambris ehitatakse selgemaid õhulosse ning ollakse wahekorras jumalaga kui lähema kaaslase sõbraga.

Ja siis pettumuse kibedused...

Naine on noormehe kujutuses veel kogu ta elu sisuks. Ja armastus ta päewatööks.

Ja armastusewalu waludest kõige walusam...

Kui rumalad on need aastad, need paar, kolm esimest aastat ülikoolis, mis täis sonimisi ja kõrgeid ideaale! Weel ei tunta elu. Weel nähakse kõike wõltsitult. Weel idealiseeritakse endid, oma wõimeid, kawatsusi ja teisi. Weel usub tütarlaps oma kõikwõluwusse — ka temal olla täita missioon, flirtides noormeeste ja armastusega. Ülespuhutud uhkus, ehitud ja wärwitud enesetunne...

Ja fantaasiarikas noormees näeb pääliskaudsemaski naisel printsessi ning wannub elu ja surma pääle — asudes seda wõitma.

Kuid nende aastate järele tuleb põhjalik murrang, mil wõidab reaalne tõelikkus ja elu ei lase enam enese kulul korraldada narrimänge; mil ümber hinnata tuleb kõik. Ja tõeline inimene tõuseb siis esile. Mööduksid need aastad rutem! Saawutaks igaüks meist wõimalikult pea tasakaalu ja rahu!

Preili Maara ehmus, kui awas ukse. Riomar seisis sellel. Preili palub sisse noormehe.

„Teid üllatas, et külastan teid,“ algab Riomar.

„Ei salga, jah. On ju teada, et olete mulle waenulik. Sellest on kõneldud isegi väljaspool. Kuid arwan teadwat selle põhjusi.“

„Ja need oleksid?“

„Jätame selle. Loodetawasti ei tulnud teie õien-dama wanu asju.“

„Teil, preili, on õigus. Tulin teie poole, et kõnelda kui sõber sõbraga, kellel jätkuks tahet ära kuulata ja aru saada teisest.“

„Palun. Luban seda.“

„Tulin, põhjustatud mõningatest asjaoludest“, jät-kab Riomar, „mis wõrdlemisi ebaharilikud...“

„Palun, ilma sissejuhatusteta.“

„Otsekohene olles, ühenduses teiega on kujunend minu lähemate sõprade wahel wahekorrad, mida kõr-waltwaadates raske õigustada. Pean teid ehk haawama, preili: teil puudub järjekindlus ja otsekohesus. Jätke mäng, mida teised ometi wõtawad tõsiselt!“

„Kelle nimel teie seda mulle kõnelema tulite?“ küsib preili tõsisena.

„Tulin ise. Sest mul on piinlik oma sõprade ees. Kardan, meeolulistel silmapilkudel pole kaitstud need enam ka kõige kurwemate wõimaluste eest. Pöördun seega otse teie poole, et ära hoida üllatusi. Teie peate olema nende wastu otsekohene. On waja selgust.“

Preili huultelt libiseb irooniline naeratus. Kuum nagu lööb ta palgedesse. Ta tumedad ja tugewad kul-mud tõsistuwad.

„Härri Riomar, teie tungite wõorastesse asjadesse, milledest puudub teil enesel ülewaade. Sääljures teie teete enese minu ja teiste sõbraks. Kuid ma kahtlen selles!“

„On ükskõik, kuidas teie mu praegust esinemist hindate, kuid tõsiasjaks jääb, teie ümber on kujunend halb komöödia.“

Preili naerab kärsitult.

„Kenasti öeldud, kuid ehk liialt labaselt. Olen halb naine, teate seda juba! Tahan olla weelgi halwem. Ma naeran teie ja kõikide teiste üle, kes oma sõprusega usuwad teha mind õnnelikuks.“

„Preili, teie eksite. Ma pole kunagi wajand teie armu.“

Preili ninasõõrmed wärisewad.

„Pole meelitand, pole kinni hoidnud ühtki meest. Mu süü, kui seda ette heita juletakse, on see, et olen awand ukse, kui on tuldud külla. Ja ka seda heidetakse ette!“

„Teie nähtawasti ei mõistnud mind õieti. Usun, et juba wälja kujunend seisukorra juures teie süü kõige wäikesem on. Kuid see seisukord wajab nüüd lahendust. Teie olete olnud liigagi häa. Ja sellest see ongi.“

„Olen kõiges süüdi, millest kõnelesite! Olete nüüd rahuldatud? Jõudsite wist ütelda mulle kõik. Wõi on weel midagi?“

„Ei. See oli kõik!“

Riomar tõuseb, samuti ka preili.

„Wabandust!“ jatkab noormees. „Wõisin ette arwata, et mu kõnelus ei ole meeldiw, et wõin teid sellega haawata...“

„Kuid teie ei wõinud teisiti ju,“ tähendab irooniliselt preili.

„Olete teraw.“

„Wabandust, unustasin tänamast.“

„Teeksin kõik, et teie nüüd tekkind wõi põhjustatud ja wäljapaistwat halba tuju ja meeolelu hääks teha...“

„Muidugi, teie saate kõigega hakkama!“

„Seda küll. Kuid meil kõige selle juures ei tarvitse olla kui vastased — sõna, mis küll tunduw liialdus. Aga siiski! Kuid et minul midagi teie vastu olla ei wõi, siis teeks mulle häädmeelt täna õhtul wõida teid kohwikus oodata.“

„Ja kõige selle pääle, mis ja kuidas teie minuga kõneldud, kutsute mind kohwikusse!“

„Jah, palun. Endast mõistetawalt.“

Preili waikib wiiwuks. Ta lihtsalt ei mõista, kuidas säärasele ülespidamisele reageerida.

„Wõib olla siis...“ lausub ta wiimaks üleolewalt.

Riomar lahkub. Kuid teda ärritand preili Maara üleolew ülespidamine ärritab nüüd weel enam. „Wõib olla siis...“ — kui palju selles preili üteluses ei tundund Riomarile wõetud suuremeelsust!

„Wõib olla?“ — nagu oleks seisnud ta oma wäikese armupaluja paachi ees, kes õnnelik suudeldes om asüdame-daami kingi. Ja siis õnnetu kohwikussekutse, millele preili ei arwand hääks otsekohele wastata, kas ja wõi ei. Ja imelik, tema läheb teeb etteheiteid, mõistab hukka täielikult preili ülespidamise ja samal ajal määrab kohtamise!

Tuleb preili tõepoolest õhtul kohwikusse, halb ju oleks neil weel kõnelda üksteisega. Jääb ta tulemata — ja tema oodaku kui tola! Muidugi jääb preili tulemata. Riomarile tundus, et see ta käik ebaõnnestus, wõi õnnestus ainult osalt. Ja kurat wõtaks, et tema muutuda wõis ühe preili ees isegi sarnaselt alandlikuks! Teatawasti sellele, kes julgeb teda ärritada, ta maksab kätte mitmekordselt. Häda sellele, kes end säeb temast kõrgemale. Selle haarab ta ajajooksul ettewaatlilikult pih-tide wahele. Ja kui see lõpuks õnnestub, siis tunneb ta otse lõbu teise kannatustest. Ta teeb teise wäikeseks oma ees, ja siis silitab seda nagu lõwi hiirt oma kämb-laga. Oma eesmärgi saawutamisel on ta järjekindel. Ta piinab naist nii kaua kui see ära wäsib. Alles siis, heidab ta ära selle ja laseb wabaks.

Tänaval peksab rahet ja lumelörtsi näkku. Riomar peatub Hugowilli akende kohal. Ta koputab nendele. Sees on waikne. Ta koputab uuesti. Ikka waikus. Talle tulewad meelde Hugowilli tumedad jutud. Ta pörutab nüüd rusikatega akna raamidele.

„Wabanda, kuid ma ei lase sisse kedagi,“ kuuldub seest häääl.

„Jumal tänatud!“ Riomar hingab kergemalt. „Kartsin, et oled juba surnud. Mida sa teed siis? Kas kõneled jumalaga?“

Keegi aga ei wasta enam toast. Riomar läheb nüüd kohwikusse. Siin seltsib temaga Sagar. See kõneleb wähe ja on nähtawasti wiimasel ajal muutund tõsisemaks, asjalikumaks ning tasakaalulisemaks. Ja käib korralikult loengutel. Kirjutab seminari töid. Saab isegi kiita nende ettekandmise puhul. Öhtuti istub aga tundi paar kohwikus, kuulates selle muusikat.

Siin istub kirjanikke ja kunstnikke, neist elukutselisi malemängijaid, kes päewad läbi istuwad oma puust sõdurite taga. Pääasjalikult aga täidawad kohwiku üliõpilased. Wärwilistes teklites preilite lauad... Nagu noor kirjukslöönd ja kolletama hakand rukkiwäli! Üks kenam kui teine, ühe silmad särawamad kui teisel. Kelle südamel muresid, kellel õnnetusi, kellel igatsusi, aga kelle südamel wahest ka lilli...

Prouad tulewad siia, sest neil on päewas liialt aega. Nad telliwad ette tass kohwi ja süütawad omale põlema paberossi. Noored tulewad, et kohata wõi eemalt näha üksteist. Laudade taga asetseb kolmest mängijast koosnew orkester. Laudade üle seisab suitsupilw. Wärwiline tulestik walgustab ruumi. Ja mõned kergemeelsed paarid tantsiwad laudade wahel.

Riomar tõuseb lauast. Uksele ilmus preili Maara. Ta läheb wastu sellele. Nad istuwad koos uue laua taha.

Sagar on hämmastund. Kõike wõis ta enesele kujutada, kuid mitte nende kahe kohtamist kohwikus. Sagar näeb, kuidas need omawahel kõnelewad. Mõlema

näol helgib naeratus. Mõlema silmad säraksid nagu eriliselt.

Siin muutub kõik Sagari silme ees segaseks. Kohwik hakkab ta pää ümber keerlema, nagu oleks ta alla tõmmand sigari.

„Kui juba Riomar kuhugi ilmub, siis teised taganeagu aegsasti säält. Ses mehes walitsewad despoodi kired. Ta ei kannata enese kõrwal wõistlejaid. Ja kes temaga wõistlema asub, selle lööb ta wõi muljub pehmeks oma rusikas.“

Sagar lahkub kohwikust. Lagendikkude üle huilgab tuul. Puude alt haarab ta lahtiseid lehti ja pillub neid laiali. Ikka wahelduwad rahe ja lume walangud.

Kask preili Ama akna all wäriseb ja kummardub aegajalt põrmu. Petetud, mahajäetud, mudasse ja porri tallatud tütarlapsena heitleb ta oma raskemat heitlust elu eest. Tuul sasib ta nõres okstes ja puurib latwa. Kuid kask lööb aegajalt jälle enese sirgu. Jälle seisab ta uhkena ja saledana. Ja jälle paindub ta nagu uue waluhoo ees. Lehwitab sääljuures ladwaga, mis näib nagu appihüüd. . .

Ama preili magab? Ei, ta kõneleb oma kasega. Ta kuulab selle jutustusi. Talle meeldib sügis selle udude ja selgusetusega.

Saatnud koju preili Maara, sammudes tagasi, Riomari ette kerkib pimedusest inimkogu. Selle palitu hõlmad on lahti. Tuul loobib neid ja kisub tagasi. Kohakuti jõudes tunneb ta ära Elleri. Ta tahab sellest mööduda, kuid Eller jääb seisma ja peatab ka tema.

„Oled joobnud?“ küsib Riomar.

See naerab. Ta naer tundub haruldaselt kergena. Ükskõik millest Riomar praegu ka ei kõneleks, ta naeraks ikka.

„Kui armas, et kohtasin sinuga,“ algab Eller. „Tule kaasa, külastame preili Maarat. Küll tahaks, et tuleksid kui sõber kaasa.“

Riomar waikib.

„Tean, sa pole hääs arwamises sellest preilist. Kuid tule kaasa.

Kena ilm! — jatkab ta. Armastan sarnaseid. Weel suurem peaks olema sadu, weel tugewam tuul. . . Ja siis seista lagedal wäljal.

Wõi ära eksida sarnasel ööl põlisesse metsa. Ülal murduwad puude ladwad. All annawad järele juured. Ringi undamine ja kohin.

Wõi ronida mäe harjale. Sääl wanduda ära öö ja külma, tähed ja kuu ja talwe. . .“

Wiimase lause juures Eller muutus uuesti hellaks. Temas nagu wahetusid silmapilkude järele wastupidised isikud.

„Sa ei tule siis. . . Pidasin ma su kinni? Oli sul ehk rutt? . . .“

„Ei. Kuid on hilja.“

„Kas tõesti juba hilja? Kui kahju! Ja täna kannan ma eneses niipalju kõike. Kuid ütle, mispärast wihkad sa preili Maarat? Mul tekkis kahtlus, wabanda seda, et siin wõiks olla ka isiklikke põhjusi. . . Oled sa olnud temaga wahekorras? . . . Wabanda, kas ka tema on olnud sulle kui teised? . . .“

„Hõlmad lahti, külmetad nii ära enese. Luba ma nõöbin kinni su palitu. Nii.“

„Kas ma eksin? Wabanda, need aimdused tekkisid iseenesest.“

„Kus wõtsid sa nii täis enese. . .“

Preili Maara pole sugugi nii halb. Wõi ehk on ka, kes teab?“ Nii ei jätagi teist rahule Eller.

„Sa oled enese peaaegu juba ära külmetand! Su häälgilgi on juba muutund. Käisid sa kaugel?“

„Jah. Lõunal lahkusin linnast ja nüüd jõudsin tagasi.“

„Ma saadan su koju. Lubad seda?“

„Mu kodu. . .“

„Sul on külm. Lahkume.“

„Kõrtsi! Olen nõus! Täna tahan tantsida tangot. Sääl kus see sündis, sääal lõunas. . . sääal tangot tantsides

tapab noormees oma armukese, lööb sellele pussiga rindu...“

Noormehed pöördusidki sisse kõrtsi, tellisid punshi ja siis õlut.

Õistudes lauas kahekesi, äkki tõuseb wiha Riomaris kaaslaste wastu, et see on täis enese joond sellepärast, et tunneb end õnnetuna. Kaaslane näib talle nii ennastalandawana, et ta tõuseks ja siinsamas lööks, peksaks läbi Elleri ja siis wiskaks wälja tänawale.

„Sa oled mu sõber — jatkab Eller — sa ees wõin olla siis ka awalikum. Päälegi niikuinii tead sa kõik. Nüüd saab minust... Mis sa arwad, mis saab minust? Joodik... Kuid minust saab elumees. Õpin tundma elu. Õpin wõitma naisi. Muutun seelikutele järeljooksikuks, nagu on neid küll ja küll linna pääl: pää sile, lõug läigib, müts wiltu, tekkel wõi oktoober kuklas...“

Riomar ei suuda peita oma ironiat. Ta tahaks Elleriile karjuda näkku: kelm, hulgas, roimar, hobusewaras...“

„Terwit!“ Eller tõstab klaasi. „Joome meie sõpruse terwiseks!“ Riomar tõstab samuti selle.

„Aga nüüd küllalt,“ tõuseb ta üles. „Lahkume.“ Kuid Eller ei taha tulla.

„Meie lahkumel!“ kärgatab nüüd Riomar.

„Aga mis eest see?“ — jääb Eller imestunult kaaslaste silmi wahtima. Muidugi, kui sulle ei meeldi, kui sa käsed, siis lähme.“

Riomar asetab Elleri woorimehele ja saatis selle minema. Ise tuli ta koju jala.

Ka Eller nägi Riomari kohtamisi preili Maaraga ja ta hakkas uskuma lõpuks nagu teisedki, et nende wahel on midagi tekkind. Esialgu ainuüksi: mõte, et Riomaril wõiks olla kestwam wahekord ühe preiliga, tundus wõimatuna. Päälegi Riomar polnud neist ilmetutest meestest wõi sõpradest, kes tükiwad seltsimeeste wahekor-dadesse, wõi sõbrustama hakkawad preiliga, teades et, sellel on lugupidamist teeniw austaja — wastupidiselt, kui preili, kellel omal austaja ja kellega see awalikult liigub,

kui see preili Riomari ees maha salgas oma tutwuse teisega, kõigiti nüüd huwitatud olles temast, sarnaseid preiliseid ta liiatigi ei wõtnud tõsiselt.

Sest see polegi nii õudne, kui tuleb preili ja lubab enesele palju.

Kuid kui tuleb tütarlaps, kes sõprust otsib ühe ja teise noormehega, kes walmis on selja taga iga teise oma tutwuse maha salgama, selle ülalpidamine on ebamoraalsem ja kui esimese naise oma. Esimesed prostitueeriwad oma ihuga, teised prostitueeriwad oma südamega.

Kummad neist prostitueeriwad kallimaga ?

Kuid Eller pidi ometi uskuma preili Maara ja Riomari aland wahekorda, sest tihti nähti neid koos siin ja teisel. Ta täitus siis sapi ja wihaga. Ta muutus terawaks. Ta salwas igäüht, kus see talle wõimaldus. Ta on endamisi pettund kõigis. Ta ei warja seda. Ta on jäme.

Aga üksikutel kordadel ööseti, kui selts peaaegu tühi, kui kaaswõitlejad lahkund koju, Eller istub weel klaweri taga ja mängib endiseid laule.

Ja kuulaja hinge lööb wärin: kellele tuleb meelde kodu, wanemad, kellele esimene tundmaõpitud tütarlaps: juuksed langend patsides õlgadele, naer huultel. . . mil usuti, et armastus annab elule sisu ja mõjub puhastustulena.

Aga ajad on möödunud. Nüüd mõistetakse kõike teisiti. Sääraseid päewi mälestatakse ainult kui lapsepõlwe mängu ja rumalusi. . .

Eller laulab :

See oli siis, kui kahwat walgust
Kuu heitis tumenewwa õhe.
Kui unes ootsin hommik-algust —
See oli siis, kui oli sui . . .

See oli siis. . . kui ööbik luksus
All koplis hella õnnes;

werd süda südamele tuksus. . .
See oli siis, kui oli sui. . .
See oli siis, sa naerul läksid. . .
Ja mälestuse imelise
Helk südames — sa ise.
See oli siis, kui oli sui. . .
See oli siis, kui oli sui. . .

XI

Seltsis on järjekorraline kohwiõhtu. Preili Lein walmistus ette sellele juba paar päewa. Tal on uus ülikond. Kuid ta leiab, et see ei näi küllalt kena. Ta lahkub peegli eest ja tuleb jälle tagasi siia.

Ta on kerge ja hüplew. Täna tantsib ta ju noormehega, kelle mustad heitlikud silmad ei anna talle rahu öösetigi. Ja talle hakkab tunduma, et ta oma elu sidund on mõttes ja unedes juba oma wäljawalituga.

Miks ei peaks olema ta täna õnnelik? Ta andestab kõik noormehe üleannetused — ainult kui hoiuks alal ka tema jaoks koht selle südames.

Õhtupoolikul enne kõneall olewat kohwiõhtut Riomari öde külastab Amat. Nad käisid seltsis wallakoolis. Kuid Amast on saanud preili, teine on jäänud aga lihtsaks maatüdruks. See on külast sõitnud linna, kust pärit on ka preili Lein. Selle uudised ei ole aga rõõmüstawad. Ama ema on jäänud haigeks. Ja muu seas pool kogemata saab ta ka teada, et Riomar on kihlatud.

Ama ei suuda esialgu uskuda seda. Kuid kui kõneleb nii öde, siis peab ju olema tõsi. Sellega lõppeski nende kõne.

Jäänud üksi, Ama langeb woodile. Nagu luik, kelle on taband kuul, nii lamab walgena ta maas. Ta uned on murdud. Ta õnnetempel, mis ehitatud oli südamesse, warises kokku.

Ainult kask ta akna all lehwitab oksi, kummardab ladwaga ja kõneleb. Ta kõneleb elulaulu: sügisele järgneb jälle kewad ja lilled lööwad õitsele siis uuesti. Ööbik tuleb tagasi. Kägu kukub kuuse oksas. Ja wainult kostab jälle poiste-tüdrukute rõõmus laul, tants ja mäng.

Kuid Ama rind kisub kokku. Ta walu põletab. Nüüd tunneb ta, et miski ta sees peab murduma, miski mis paisund oli liig suureks.

On aeg walmistada wäljaminekuks. Iga silmapilk wõidakse tulla talle järele. Kuid mis jaoks weel end ehtida? Kelle jaoks weel seda?

Woorimees peatubki ta akende kohal tänaval. See on tema. See on Riomar. Keegi teine ei wõiks see ju olla.

Sammud lähenewad majale. Ama uksele koputatakse. See kuiwatab silmi ja soowib endamisi, et nüüd jätkuks talle jõudu, et wälja ei annaks ta end.

Ta katsub naeratada. Naeratabki. Aga omal silmad wees.

Uksele koputatakse uuesti. Sisse tuli Riomar.

„Palun wabandust, härra Riomar, teie wabandage, ma ei saa kahjuks kaasa tulla täna. Sain teate, et ema kodus haige.“ Ja Ama silmad täituwad pisaratest. „Teie õde oli siin.“

„Ta kõneles sellest ka minule, kuid nagu mina aru sain, eriti karta, weel vähem kurwastada pole siin põhjust.“

Ama waatab wälja. Ta näeb akna all kergelt õõtsuwat kaske iga ilmakaare poole. Ta ei suuda end walitseda. Ta katab kätega silmad.

„Amake, kallid Amake, mis jaoks pisaraid! Miks wõtate kõike kohe südamesse.“ Noorimees läheb ta juure, haarab õrnalt selle õlgadest ja trööstiwalt kõneleb:

„Armsake, pühin teie pisarad“... ja wõtabki taskurätiku ning pühib.

„Jätke mind üksi,“ palub preili.

„Ei, täna ei jäta ma teid üksi.“

„Mida teie siis minult soowite?“

„Et teie naerataksite jälle, ainult teie naeratust...“

„Ilus... Näete, ma naerangi juba.“ Ja preili üle oma pisare naeriski, tihkus ja naeris. „Kas nüüd jäite rahule? Kas nüüd jätate mu koju?“

„Ei. Meie sõidame koos, et muutuks tuju.“

„Ma ei wõi, ma ei suuda ometi, nagu näete“,
ärdus jälle Ama.

„Suudate, koos suudame. Teie lubasite ju.“

„Õigus, ma lubasin ju tulla... Ma tulen siis...“
sõnas Ama raskelt.

„Ei, sellepärast teie, preili, ei tule, et seda luband
olete. Kui teil aga tõepoolest erilisi põhjusi siin on?“...

„Ei ole erilisi põhjusi. Hää, ma tulen siis. Kuid
palun wabandada, ma säen enese wähe korda teie ees.“

Wähekese aja järele nad lahkusid toast ja sõit-
sid seltsi.

Kuldne noorus, rahwa uhkus ja lootus wiibis koos
pidulikis meeleolus. Kohal oli ka wilistlasi. Ka preili
Maara oli siin. Tantsiti. Riomar ühel silmapilgul jättis
preili Ama Sagari hoolde ja preili Maaral käe alt kinni
hoides lahkus kõrwalruumi. Ama tuju langeb silma-
pilkselt. Temaga ei osata enam kõnelda. Ja kui Rio-
mar saali tagasi tuli, leiab ta preili üksinda istumas.

„Tohin teiega tantsida?“ Küsib Riomar.

„Tänan. Palun aidake leida mu riided. Ma
lahkun.“

„Ei, preili, täna tantsime weel mured naeruks.“

„Ma palun, juhatage ainult, kus on riided.

Lähem üksi. Ei soowi saada saadetud.“

„Kahju, wäga kahju, kui lähete,“ lausub noormees,
sest preili kõnetoon muutus juba kaljukindlaks. „Aga
enne seda kas ei tantsiks meie wiimast walssi?“

„Wiimast walssi?... Hää küll.“

Nad tantsiwad. Nende üle heliseb muusika. Neis
enestes heliseb see. Preili on endiselt kahwatu. Ta
toetub noormehe õlale. Ta wajub sellele weel lähemale.
Ta tantsib ju wiimast walssi!

Wõib olla mitte üksi wiimast selle noormehega,
aga ka üliõpilaste seltskonnas. Kogu enese, kogu oma
hinge tantsiks ta sesse tantsu: oma tunded, ärasõidu
nukruse ja kibeduse seest... Ta on unustand sel silma-
pilgul kõik muu, ainult mitte oma walu...

Kuid ühel ringil jõudes uste alla wabastab Ama end noormehe käte wahelt ja ruttab riiteruumi. Siin wajub ta seinale nagu hukkamõistetud, kelle südame kohale üles tõstetud püss.

„Ulatage riided,“ sõnab ta ainult weel.

Ja koos lahkuwad nad seltsist. Istuwad woormehele ja sõidawad. Sõidul rahustub näiliselt Ama ja hakkab pool-naeratades kõnelema.

„Kuulsin täna weel suuremaidki uudiseid. Lubage, isand Riomar, et soowin teile õnne. Teie abiellute ju...“

„Kust kuulsite teie seda? Minu kihlustest on korduvalt kõneldud.“

„Teie õde kõneles seda mulle. Miks hoiate seda saladuses?“

Riomar waikib.

„Soowin teile palju õnne. Kogu südamest soowin seda. Teie olete nüüd õnnelik. Wõite olla väga õnnelik!... Kujutan seda enesele. Ja teie tulewasele prouale soowin samuti südamest õnne. Õnnelikud inimesed on nii suured sisemiselt, tugewad ja wastupidawad...“

Nad jõudsid Ama koju. See tõuseb woorimehelt. Riomar toetab teda maha astudes. Ja trepile tõustes ulatab noormehele käe.

„Kas tulete mind weel saatma, kui ära sõitma peaksin?“ Küsib ta.

„Tulen. Häämeelega!“

Kask akna all waikib. Ta seisab sirgena ja uhkena. Torm on tast üle käind. Ta seisab ja mõtleb, waikib ja uneleb. Ta seisab ja teab, et miski on temast weel tugewam, mille ees peab ta paenduma ja mille ees võib olla murdubki ta kord. Aga seni seisab ta uhkena ja unelewana.

Riomari hingele wajus raskus. Ta polnud warem tunnud midagi sarnast. Tekkind tunne oli talle täiesti uus. Ta tahab selgusele jõuda, millest see. Kuid asjata. On see halb eelaimdus? Ta jõuab tagasi seltsi. Kõik on kõige paremas tujus. Kuid kes teab, ehk näib see waatajale ainult nii. Ta käib läbi kõik ruumid. Igal

pool on inimesi. Ometi hakkab talle silma, et puudub Hugowilli. Teda pole nähtud siin mõnd aega juba.

Riomar saadab noormehed sellele järele. Mõne aja pärast ilmuwad nad tagasi. Hugowilli on kaasas.

See wõetakse wastu sõprade üldise rõõmsa terwitusega. Ja ka ta ise on rõõmus. Kohtleb kõigiga, tahab kõnelda igauhega. Ja igauhele on tal öelda midagi hääd.

Ta tuleb Riomari juurde ja ulatab sellele käe.

„Sa kartsid, et ma surra wõiksin.“

„Tõepoolest, sarnased kui sina, lahkuwad ikka siis kui seda keegi ette arwata ei oska.“

„Aga sina aimasid ette ometi!... Kuid jätame selle. Elawad kõik hästi? Nii preilid kui noormehed? Kuulsin, et preili Lein olla siin. Kuid ma ei näe teda.“

„Ta lahkus.“

„Juba!“

„Ta ema on kodus väga haige, peaaegu lootusetult. Teda oodatakse koju. Ja ta sõidab oletatawasti warsti.“

„Jääb kauaks sinna?“

Wõib olla jäädawalt. Kui ema sureb, siis ei pääse ta enam tagasi.“

„Nii siis, seda armast last ei näe meie enam... Kahju, kus ta liikus, sääl oli iluks ülikoolile, seltskonnale ja tuttawatele... Aga üks lahku, teine tuleb.“

Sel silmapilgul tulid samasse kõrwaltuppa preili Maara ja Eller. Riomar tegi preilile ruumi enese ja Hugowilli wahel sohvale. Preili istus siia. Eller asetis wahel eemale toolile. Sohwal istujate wahel sobis peagi jutt.

Mõne aja pärast ilmub siia ka Sagar. Muusika algab. Eller tõuseb ja palub preili tantsima. Riomar hoiab nagu tagasihoidwalt selle käest. Preili on tõusnud püsti. On ilmselt näha, et ei soowi minna ta tantsima kutsujaga, waid et jääks meelsamini siia Riomariiga. Ta waatab naeratades wiimasele otsa, nagu küsides sellelt nõu wõi oodates oma mineku hääskiitmist. Kuid tõusnud juba püsti, läheb ometi. Suu-

tes teha väljaminekuukse poole mõned sammud, tuleb Riomari ette Sagar ja lööb sellele käega näkku. See tõuseb üles. Preili Maara ehmutab ja lahkub kiirelt saali. Uksel Eller pöördub tagasi.

Riomar haarab Sagari õlast. On tunne, et nüüd võtab ta selle, tõstab õhku ja heidab põrandale. Heidab nii, et see enam ei tõuse ja üldse tõusta ei suuda. Ta käsi vajub ikka raskemalt teise õlale. Sõrmed tõmbuvad kokku. Haaravad selle luust ja lihast. Sagari huuled tõmbuvad siniseks. Kuid samal silmapilgul laseb Riomar selle lahti ja naeratab, nagu vaatleks ta enese ees mängukanni.

„Kas sellepärast lasite mind kutsuda, et võida näha seda, mis kohane pole meestele? On need mehed, kes naiste pärast kaotavad tasakaalu ja sõpruse?“ Hugowilli tõuseb, nähtawasti tahab ta lahkuda. Kuid Riomar haarab ta käewarrest.

„See oli ju nali? Lubasime koos walmistada üllatuse. See kukkus wälja küll halvasti, kujunedes wäikeseks arusaamatuseks.“

„Wabandage, et jään siiski teisele arwamisele.“

Sel silmapilgul waatas sisse kartlikult preili Maara. Ta leidis aga kõik noormehed siin naerwatena. Ta juurde tõttab Riomar.

„Wabandust, preili. Teie olite päält nägemas pilti, mis puhul teil tekkis eksiarwamine. Meie nimelt kemplesime warem omawahel, kas Sagar üldse midagi julgeb. Ta lubas tuua tõendusid. Lubas korraldada kõikide ees näiliselt skandaali, ja oma lubaduse taitis ta tõeks teha just teie ees. Sest teie ees tunduwat ta enesele nii mannetuna.“ Riomarile tundus, et kõik, mis ta wabanduseks wälja mõelnud, ometi ei sobi ja kuidagi talle eneselegi on halb kuulda. Kuid preili esialgu waatas küll umbusklikult ta otsa, pöördus siis Sagari poole. Ja kui see oma naeruga näis kõike kinnitawat, hakkas nagu uskuma, et Sagar toime saada wõiks sarnaste näotute naljadega, et näidata oma julgust.

Riomar juhib preili uuesti sohvale ja asetab teisele poole Sagari. Preili on juba unustand wahejuhtumise. Nad jutlewad. Sagar aga jääb ikka tõsisemaks ja sõnatumaks. Ja lõpuks tõuseb üles ja teatab kõigile, et Riomar waletas. Nemad pole üldse midagi ette kawat-send koos. Ja et tema löi tõsiselt. Siis lahkub ta siit, riietub ja kaob wälja. Tekkis piinlikkus kõikidele. Kuid kes endiselt sellele ainult naeratusega wastas, oli Riomar.

„Lõppude lõpuks on ju ükskõik, löi ta nalja wõi tõega. See jääb ikkagi ainult naljaks.“ Ja palub preili Maara tantsima. Tantsiwad. Ja selle lõpetamata toob ta preili Elleri juurde, wabandab ja lahkub teise ruumi.

Ta tõuseb üles, tuppä. Siin on koos noormehi, kelledel endil pole kaasa kutsutud preilisiid. Ta asub nende keskele. Ta haasib neid. Annab siis sisse korralikult kiituseks terasematele ja laituseks saamatuma-tele. Õpetab ja karistab neid nagu isa. Nad on kõik tujus. Nad käiwad ainult silmapilguks waatamas all teisi ja istuwad koos edasi.

Kui külalised lahkusid, kajas alt jumalagajätulaul.

Aeg kaob kiirelt, lähemale jõuab

Meil kiirel sammul lahkumise tund.

Su elulaew pea teistel laintel sõuab

Ja sõpre ringist näed sa waikselt und.

Klaas kätte, sõber sõbrale

Me joome õnne järele...

Ja kõik haarasid selle pääle ülewel klaasid. Nad jõid all lahkujate eest nende jälleägemise terwiseks. Hugowilli tuli üles. Leides Riomari siit noormeestega eest, asub samuti nende ringi. Ta ette ulatatakse kari-kas. Ta wõtab selle.

„Sinu terwiseks, Riomar! Jää truuks enesele! Ja kannä kaasas tuld, mis leegitseb. Süüta, sütita, sind kuulatakse. Kõnele, sest sinu sõnade taga seisab inime, kes tunneb teiste tundeid ja kes mõtleb teiste eest. Sa oled jäänud üliõpilaseks, nii nagu ta on: kergemeelne, ülekeew, jõuline, naerew, kes ikka ja jälle lööd käega. Sest mida jääb siis üle üliõpilasel muud

kui lüüa käega! Siin ela elu, mis ära ripub teistest. Ja sa tead, see elu kestab ainult mõned aastad. On see möödas, eks muutu me siis tõsisteks, tarkadeks ja korralikkudeks. Tean, paljud ei mõista meid. Meie tants tundub paljudelegi suure katku ennustajana.

Kuid waadake meie hingedesse. Lugege nendest! Siin seisawad weretähtedega kirjutatud kõrged soowid ja ennastohwerdaw teotahe. Jätke meile meie kerge-meelsus seni, kuni meie weel ei suuda teostada neid oma soowe sarnastena, nagu me soowime! Laske meid walmida! Meie kergemeelsusest ei jää meie hinge warje. Meie küpseme samuti korralikkudeks pereisadeks, eeskujulikeks naisteks ja emadeks.

Ainult see aeg jääb meile enestele siin, kus oleme koos. See ring jäägu ilu mehelikkuse ja teineteist austamise ringiks. Kuldtähtedega kirjutame sellele oma wiimased terwitused ja oma paremad soowid. See aeg siin on meie südametele, meie unedele ja pettumustele. Kes leiab siin oma igatsetu, see on leidnud suure waranduse. See on saanud waranduse omanikuks, mille najale laskudes naeratame wastu tulewikule.

Kes siin leidnud oma südameneiu, see lahkub õrnuste ja kallistuste hólma. Sääl ununewad sõbradki. Sest lilledemaal nopi lilli ja unedekojas unista ja pühatemplis põlwita. Ja süda armastades südant toob ohwriks talle kõik. Kuis soowiksin, mu sõbrad, et see lill teie rinnal, mille te noppind olete, et see liil püsiks sääl kaua ilusana ja närtsima lõömata; et teie unistus selle kohal püsiks endiselt walgena, warjudeta, pilwedeta ja et selle ees põlwitada wõiksite kaua. . . Ja et teie ohwimeelsus ei leiaks enesewõrdset sääl juures.

Kuid tuleb aeg, mil tulate tagasi jälle siia ringi. Tulate ümbersündinuina, teistsugustena. Sest üks koht teie südames on jäänud endiseks — see on sõprade ase.

Ka selle nimel peate läbi tegema tuleproowi. Teie satute seisukordadesse, kus wannute, neate ära oma lähemad inimesed. Teile tundub, et silmapilgul, mil tutvusite oma sõpradega, et sel silmapilgul tõmbus nõia-

ring teie südamele, mis toob õnnetusigi. Kes langeb siis wälja sest ringist. Kes teeb läbi aga kõik tuleproowid, ja meie ahel, kus käsi haarand talle ulatatud käe, see ahel ei katke siis ei tules ega surmas. Sest need käed on üksteisele naelutatud.

Ja sina, Riomar, sinu rinnal õitseb punane lillia mäejutlusest. . . Kanna seda, hoia seda noorte ees, jäädes ise nooreks! Kanna seda meie kaswawa, walmiwa uue põlwe ees, et sirguks see ilusamaks, tugewamaks, loowamaks ja elurõõmsamaks, kui seda on wanad! Meie rahwa, meie parema tulewiku nimel, meie noore põlwe kohustuste nimel — kanna seda, ja jää sellele truuks!“

Hugowillile wastab Riomar:

„Mine tea, ehk olen esimene, kes murrab truuduse sellele elule, mis elatud seni. Aga ma armastan, nagu sinagi, Hugowilli, armastan seda elu, nagu ta meil on. Armastan teda nii, et silmapilkudel unustan selle sees enese. Armastan selle puhast naeru, selle wõltsimatut usaldust, selle alles elule küpsend weretukset. . . Kuid täna tunduks kurba kusalgi. Nagu peaks keegi meie seast lahkuma ja nagu oleks keegi, kes on saamas äraandjaks. Teie wabandage mind. . . See on esimene kord, mil tunnen midagi säärast.“

„Elagu Riomar!“ kajab ringi. Ent Riomar wõttis lauvalt õllekannu ja ulatas selle Hugowillile. Nad jõid.

„Hugowilli, miks on su silmad täna nii augus ja sügawad? Warjad sa nende taga midagi?“

„Saladusi, ikka saladusi. . .“

„On neid raske warjata? Minu saladused on mulle seda.“

„Minu omi samuti.“

Kuid lahkume nüüd. . .“

„Hugowilli, tahaksin sinuga weeta kogu tänase öö. Tahaksin sinuga sõita jälle koos ükskõik kuhu, mustlaste juure, wõi maale möldritütre pulma. Mäletad weel neid! — Mäletad, mustlane kuulutas ette sulle surma.“

„Mäletan, miks ei mäleta...“

„Olen käinud halba teed. Aga olen walmis sõitma jälle samal teel,“ jätkab Riomar.

„Jääme terweks!“

„Sa tahad siis minna, Hugowilli?“

„Jah. Ma lähen.“ Ta tõusis. Riomar haaras ta kätte. Ja surudes wastamisi teineteise kätt tundsid mõlemad midagi nii imelikku, midagi sünget, mis waritses ja ootas ühte neist pimeduses.

Eller ja preili Maara, istund woorimehele, sõitsid linna mööda. Oli selge, rahulik ja kuuwalge öö. Üksikud pilwed hõljusid taewas, kuu ümber seisis lai walgusewõru, mis ennustab uut tormi.

„Kas olete mu ära unustand?“ küsib preili: „Teid näeb wiimasel ajal wäga harwa.“

„On käsil ümberhinnanguid. Olen wäsind unistamast ja unedewalust.“

Eller taganeb ikka weel oma armastusest. Preili mõistab seda.

„Kui kena kujutleda — jätkab Eller, nagu sõidak-sime praegu sõitu, mil täide läinud uned.“

Istudes kõrwuti, najatades teineteisele, hoides üks-teisest, ja ees ruttab hobu. Ja meil oleks ükskõik, kuhu sõita. Ainult et sõidaks ära siit, kus seni olnud mõle-mile kitsas.

Istuks hobustele ja ajaks ratsu, kuni wastu tuleb wesi. Siis hüppaks purjekasse ja päri tuule tuikel kaoks siniste ääretuste taha. Kui lõppend need, olgugi et neil lõppu pole, tõuseks lennukiga õhku ja jälle sõidaks edasi... najatades teineteisele, käsi haarand käest, hoides üksteisest.

Ja südame wõtaks ja heidaks ette meie teele. Ja õisi wõtaks ja need paiskaks jalgade ette. Ja uned wõtaks ja neist punuks endile lossi. Ja lossi palju tube.

Ja teenijad tuleksid, kumarduksid meie ette. Istuksime tõlda ja sõidaksime kirikusse. Uksed awanek-sid ise meie ees. Kirikuõpetaja ootaks meid altaris.

Läheksime ja põlwitaksime säääl. Ja õpetaja õnnistaks meid. . .

Ja siis sõidaksime jälle hobustel, purjekal ja lennukil. Ja jõuaksime uude maailma. Siin ehitaksime endile teise lossi. Ja lossi ees oleks suur lilleaed. Siin terwitaksime päikese tõusu ja jälleenägemist ütleksime selle loojaminekule.

Rinda paneksime siit teineteisele lilli, punund siit õitest endile sõrmused ja pärjad, sõidaksime jälle edasi.

Luulehobu ruttaks meie tõlla ees, ratsurid saadaksid meid järel. Ja kuldlaew hõbepurjede ja siidilipuga ootaks meid ookeani kaldal. Meie istuksime sisse ja sõidaksime jälle ääretul sinisel weewäljal. Ja jõuaksime selle lõppu, kuigi lõppu sellel pole. Istuksime siis lennukile ja sõidaksime õhus. Jõuaksime uude maailma. Siin ehitaksime endile kolmanda lossi. Selle ühte tuppä säeksime üles altari. Ja altarile süütaksime põlema püha tule. Ja selle ees põlwitaksime oma õnne ja armastuse eest. . .

Ja kõik need kolm lossi jääksid meile. Kõigis neis elaksime kordamööda. Ja teenijad tuleksid ja kummnarduksid meie ette. Meie läheksime aeda, kus õitsewad roosid. Meie tõuseksime kiriku. Meie saadaksime loojaminewale päikesele terwitusi. Ja põlwitaksime koos altari ees, millel igawesti põleks püha tuli meie armastusele ja õnnele. . .“

XII

Kui lill haiget saab, hakkab ta märkamatuult kuiwama. Kui tõuk punasema õuna südamesse asub, tõmbub see warsti kollaseks.

Preili Amat ei nähta wäljas. Loengutele ei lähe ta. Ööd-päewad jääwad tal magamata.

Kodunt saabus uus teade, et ema terwis on paranemisel ja et tal ei tarwitse lahkuda ülikoolist. Aga Ama ei õpi enam.

Ta oli hakand uskuma naiwi kergemeelsusega, et see, millest ta unistas, ka hiljem wõi warem läheb täide. Ta ei osand kahelda ega olla ettewaatlik. Ta uskus elu, kus kõik lõpeb hästi.

Siia sõitnud õppima, märkab aga ühel silmapilgul, et armastab. See paisus suureks. Ja ta tahtis seda hoida. Kuid see osutus eksituseks.

Ama päewad möödudwad nagu sügisöös. Need on hallid, segased ja ükslused. Ei ükski mõte, mis tekib ta pääs, wõi mille leiab raamatust, ei näi enam huwitawana. Ei ükski tunne suuda teda sisemiselt wallata.

Ta elu ette on tõusnud pilw. Kuid Ama lepib kõigega. Talle tundub, nagu pidigi kõik kujunema nii. Mida tema on wäärt?... Tema... metsatagusest, kus argipäew on nõudlik ja raske, kuid kus pühapäewad möödudwad märkamata.

Ta on harjund keelduma. Ainult kui süda säääl juures poleks nii hell...

Lund sajab wäljas. Algand on talw. Tuiskab. Inimestel on rutt tänawail, et jõuda tagasi sooja tuppa. Ja Ama tuba oli soe. Nii hää on istuda siin. Ainult kask akna all on kattund walgesse lumekuube. Möödus päewi. Preili Ama saab kolmanda teate kodust, et

teda siia oodatakse juba tõsiselt. Ta otsustab ka kohe ära sõita juba järgmisel päewal.

Ama Lein on täna wiimast päewa ülikoolis. Ta kuulab loenguid. Ja koju jõudes pakib asju, mis weel lahti. Nii nagu ta tuli, nii lahkub ta ka nüüd. Kuid siiski — kaasa wiia on tal weel mõndagi: mälestusi omale sügisöödeks üksinduses. . .

Ja õhtul Ama Lein jätab jumalaga oma wäikese, armsa ja walge toaga. Uksel seisatab ta wiiwu, waatab ringi oma mahajäetawat kodu. Ta pää wajub alla. Ta najatub seinale. Ta luksub. Rinde all on walus, nii kahju on. . .

„Aga see ju pidi olema nii. . .“ trööstib ta end. Ja nagu suwelind talwel kodutuna, jälle lahkub ta siit.

Jaama jõudes ootas teda Riomar ees. See aitas kanda ta pakid wagunisse.

Ja nii sõidabki ta!

„Wiige terwiseid maale!“ lausub noormees.

„Täna.“

„Jõudke tagasi warsti,“ soowib noormees.

„Uned toowad niigi mu jälle tagasi siia. . .“

Pühapäewa silmapilkudel näen kõike weel jälle. . .

Siis meelisklen päewadest Tartus. . .“

„Jääme nägemiseni!“ Ja nii nagu te praegu olete, õrnake lahkujana kodusse — suudleksin teid. Aga teie ei lubaks seda. . .“

„Luban,“ sosistab preili.

Riomar tõstis enese käte wahele Ama ja suudles teda. Nende hingedes tuksatus miski. Oli see lahku-misenukrus? Nad suudlesid kaua. Wabanedes warjab Ama näo ja tõuseb kiirelt wagunisse.

Rong wilistas. Juba liikuski. Ja Ama saadab terwiseid nüüd ülikoolile ja kõigile. . .

„Elage hästi! Öppige hästi!“ kordab ta. „Elage hästi, kes maha jääte siia!“

Seni oli möödunud ta elu walge lehena, kuhu midagi polnud kirjutatud. Nagu walge leht — lahkus ta ka siit. Kaunis oli teda näha ja meeldiw tast kuulda

— kuid kes meist teab, mis teda ees ootab, või kas üldse midagi teda ees ootab?

Riomar sammub kiirelt koju. Sest täna õhtuks ootab ta veel omale külalisi. Kuid ta silmade ees seisab lahkumise pilt. Ta hingele wajub raskust. Kas ehk on toimind ta halwasti? Ta pää on segi. Ta tuju on halb. Millestki või kellestki tunneb ta kahju. Mõndagi on nüüd möödas, mis kujuneda oleks wõinud teisiti. Ta wihastab lõpuks enese üle ja säälsamas kahjatseb end. Kuid lõppude lõpuks lööb üliõpilaslikult käega.

Jõgi on tõusnud üle äärte. Tänewad kahelpool on üleujutatud. Lähedal majade alumistesse kordadesse wesi ähwardab sisse tungida. Kaldal töötab ööd kui päewad pump, tõstes tagasi wett jõesängi. Eller waatleb weemängu ja selle tõusu. Nähtawasti on olnud suur torm. Alles täna lõppes sadu. Külmetab. Jääpangad sõidawad wee pinnal. Wool kannab edasi nad kiirelt. Sadamata laewastikuna peatuwad need silmapilguks, keerutawad ja jälle sõidawad edasi.

Üle silla sammudes märkab ta enese ees preili Maarat. Ta peatab selle. Nad lähewad nüüd koos. Preili ruttab koju. Eller saadab. Ja koju jõudes palub preili noormeest sisse astuda.

Mõne aja pärast waatab preili kella.

„Kas ootate?“

„Ei. Kuid otsekohene olles, on mul waja veel wälja minna.“

„Võin ma teid siis saata?“

„Ei, tänan. Ma lähen üksi.“

Noormees istub edasi.

„Aga nüüd peaksin ma minema,“ katkestab selle juba preili.

„Tean, kuhu teie lähete.“ Preili jääb küsiwalt noormehe otsa waatama.

„Teie lähete Riomari poole...“

„Mis puutub see teistesse, kuhu ma lähen,“ wastab trotsiwalt preili.

„Aga kui ma paluksin teid mitte minna. Ja kui see ei aita, siis takistaksin!“

„Teie ei mõista ise, millest kõnelete.“

„Kuid teie ei lähe täna enam Riomari poole! Kui lähete, hiilin järel. Hiilin akna ja ukse tagant. Ja ma ei wastuta siis enese tegude eest...“

Preili ärritus ja wihastas.

„Sagar käis ähwardamas käes rewolwer. Nüüd tulete ka teie!“

„Ma palun, ma wannun, te ei lähe.“

„Mispärast teie seda minult palute?“

„Ma ei saa sellest kõnelda. Kuid meie sõpruse, minu austuse nimel, preili, te ei lähe.“

„Teil pole ju ühtki asjalikku põhjust nimetada, miks ma minema ei peaks. Olete midagi wälja mõelnud ja soowite, et ma siis teid kuulaks. Olen soowinud minna ja lähen. Teie teete rumalusi.“

„Teie siis ei tee seda, mis palun!“ Eller lahkus jumalaga jätmata. Walus oli talle mõte, et preili Maara sarnaselt hilja läheb üksinda Riomari poole. Ta teadis, kuidas hindab ja wõtab see preilide hiliseid külaskäike enese poole. Ainult mõte sellest mõjus noormehele kui roikahoop pähe. Ja kes wastutab, et juhtuda ei wõiks sääl... .

Ellerile tundub, et nüüd on täis ka tema karikas. Ja tal ei jää üle muud, kui tunnistada nende wahekord lõpetatuks.

Aga mis siis, kui läheks nüüd Riomari poole ja ütleks sellele näkku, et on kaabakas, et see talitab halwasti. Ja kui see wõtaks seda naeruks, siis kutsuks ta wälja. Ja lumelagendikul... .

Aga see ei kõlba ju sõprade wahel. Juba mõte kui sarnane sellest on wäga rumal.

Aga seda tehakse ometi! Oma elu, oma tõdede, oma au, oma õnne ja armastuse nimel saadetakse ka sõbrale wastu kuul... . aga siis on ju kõige õigem wariitseda wastast nurgatagant, wõi lasta läbi lukuaugu. See on kuritegu, on roim. Kuid ometi on see kõige

sirgjoonelisem wastase kõrwalduswiis. Päälegi, kes südames sõda kannab ja kus suurt sõda peetakse — küsitakse sääl wiisakusest?

Kui Eller lahkus, tundus preili Maarale, et oli olnud halb. Ta oleks kõnelema pidanud teisiti. Ta tuju nagu hakkas langema. Ja tõepoolest, kas maksakski minna? küsib ta eneselt. Ta läks aga siiski.

Elleri kord paluw, kord alandlik, kord wihane ja ähwardaw hääl kostis ikka weel ta kõrwas. Öhtu on pime. Inimesed nagu warjud liiguwad tänawatel.

Preili Maara hakkab kuulma enese taga samme, nagu hiiliks keegi järel. Kord lähenewad need, kostuwad selja taga. Järelkäija ulatuks haarata ta õlast. Külma wärin läbistab ta keha. Kuid järelkäija sammud muutuwad aeglasemaiks. Ta jääb maha. Aga järgmise uulitsaristi kohalt saab see uut hoogu ja jõuab jälle preili selja taha.

Jõudes Riomari juurde, on preili higine ja wäriseb.

„Mis juhtus teiega teel?“ küsib noormees.

„Ei midagi. Keegi nagu käis mu kannul kätt hoides taskus ja näppu rewolwri. Kuid tundes ära mu, hakkas maha jääma, nagu soowides minu ja enese wahel lühikest wahemaad, et sihtida... Kuid loomulikult oli see mu enese ettekujutus...“

„Kes erutas teid, et kartma hakkasite?“ pärib noormees.

„Ei keegi.“

„Preili, teie salgate. Teid tingimata käis keegi erutamas.“

„Teil on õigus. Mu pool käidi.“

„Ja ähwardati?“

„Jah“

„Näidati rewolwrit ja lubati pimesdas järel hiilida?“

„Arwatawasti, kuid teid...“

„Mind? Mis eest siis?“ imestab Riomar.

„Et tulen teile külla nii hilja weel.“

Noormees naeratas kibedalt. Ta süütab põlema enesele paberossi, rahustub ja lausub:

„Palawad noormehed. Ilmsüütu südamete tra-
göödia.“

„Mul on wähe hirm teie pärast. . .“ lausub preili.

„Rumalus! Minu pärast? Minuga on kõik korras.“

„Aga kui näiteks hiilikis sisse keegi luukide prao
wahelt. Ja säääl ärritub.“

„Preili, teie jõuate siiski liialt kaugele.

Tohin paluda jooma minuga klaas teed.“

„Aga ei anta aru ju tegudest, mis korda saade-
takse erutatult. . .“

Sel silmapilgul kuuldus toas istujaile, et keegi aeg-
laste sammudega kõnnib nende ukse ees. Läheb wähe
eemale ja tuleb tagasi. Seisatub. Ja käib jälle edasi
tagasi. Nad kuulewad selle samme mõlemad. Kuid
nad joowad edasi teed, nagu ei paneks nad neid tähe-
legi. Preili närweerib silmnähtawalt. Ta meeoleu ja
närwilikkus kandub üle ka Riomarile. See suitsetab
wahepääl. Ja jälle joob. Kui waikiwad, on kuulda nii
selgelt seinakella tiksumine säälpool waheseina toast. Ja
see waikimine on iseenesest juba piinaw.

Riomar hakkab lõbusalt jutustama. Preili naerab
iga wõimaliku naljatuse puhul. Kuid on tunda, et see
naer on selleks, et kergendada nende ühist meeoleu.
Kuid meeoleu ometigi ei parane kuigi märgatawalt.
Tekib jutule waheaeg ja tупpa kajawad iga möödamineja
sammud. Nende seas käib üks ikka edasi ja tagasi
nende maja kohal. Ootab see kellegi wäljatulekut?
Mida kõnnib ta siin ees öösel ja sarnase külmas?

Lõpetades teejoomise istuwad nad sohwal. Kuid
painaw süngus nende üle pole weel kadund. Riomar
wabandab ühel silmapilgul ja awab ukse, minnes wälja.
Preili Maara aimab, see tahab teada, kes nende maja
ees kõnnib. Riomar tuleb tagasi. Ja nagu muu seas
tähendab, et politsei nähtawasti on oma seisukohti muut-
nud. Üks kõndiwat kogu aeg täna nende akende all.

„Tänatud!“ õhkab preili hingates täie kopsudega.
Ja korraga on nende jutt woolaw, kerge ja lõbus.

Juba on möödunud täielikult ärritus, nad on laskund omawahel mugawasse westlusse sohwal, kui äkki taob keegi waljult aknale. Haarab siis luukidest ja raputab, nagu soowiks neid maha kiskuda.

Preili Maara lööb näost walgeks. Riomar hüppab püsti, ruttab akna juurde ja küsib:

„Kes on säääl?“

„Mina, lase sisse! Lase kiirelt sisse!“

„Kes, sina?“

„Mina olen...“ ja jälle raputab see akna luuke.

„Sagar! Sina oled... Ma awan kohe ukсед.“
Riomar läheb awab wälisukse. Sisse tormab Sagar. Ta hingeldab.

„Mis siis lahti on!“ küsib Riomar. Nad jõuawad tuppa.

„Hugowilli! Tead...“ kuid siin märkab preili Maarat. Ta waikib ja hingeldab. Teised ootawad seletust üksisilmi ta otsa waadates, miks on ta ärritatud ja miks tormas ta sarnase hooga sisse. Kuid see nagu unustab, milleks siia tuli, läheb ulatab käe preilile, alandlikult säääl juures kummardades ja naeratades.

„Ei arwandki, et teid siin näha wõiksin,“ lausub ta.

„Aga Hugowilliga mis on?“ küsib Riomar.

Sagar tõmbub tõsiseks. Ja waiksel, surutud häälil lausub:

„Hugowilli... Hugowilli ootab, ootab sind Riomar kohe enese poole...“

„Mida ta ootab ja milleks ta ootab?“

Ja mispärast jooksed sa ringi ja lõhud teiste akende luuke?“ pärib edasi Riomar.

„Wabandage mind, kui seda tegin.“ Siin peatub Sagari pilk jälle preili Maaral.

Tal nagu on ütelda midagi jalustrabawat. Kuid nähes preili tundelikke silmi, et see wäriseb juba aimuste puhul, naeratab ta ainult. Ja selle oma naeratusega ta tahab lausuda, et juhtund pole midagi ja ei ole põhjust karta. Ümber pöördes lausub aga Riomarile:

„Sa tule kohe Hugowilli poole,“ ja lahkus.

„Arwatawasti käidi teid kutsumas wäga tähtsate asjaolude puhul,“ kõneleb preili. „Ma lahkun. Teie saadate mu wälja.“

Nad riietuwad koos ja lahkuwad.

„Aga nüüd lubate, et lähen üksi. Teie ei teeks hästi, kui weel saatma tulete mind. Teid wõib olla oodetakse wäga.“

„Preili, teie ei ela ju jumal teab kus. Päälegi ehk hakkab jälle keegi järel käima.“

„Teie pilkate ju mind! Wahest ka põhjendatult. Kuid mul tekkis tulles tõsiselt sünge tunne, nagu kawatsetakse, wõi nagu juhtuks kusagil. . . Teise sõnaga, oli wäga segane tunne.“

Sadas walget lund. Pikalt ja waikselt wajus see alla, nagu kewadel tuule ajal puudelt õite helmeid. Maja katused ja tänawad olid korraga kaetud.

„Kui ilus lumi!“

„Kui walge!“

Taewas on walge, maa on walge. Puud walgetes särkides. Kuused nagu jõuluküünlad. Jalgealune ruidiseb. Sajab näkku, kulmuldel peatub lund, hakkab siin sulama ja soojad piisad pesewad põski.

Woorimehed sõidawad saanides, hobustel kaelas kellad. Nende helin tugewneb kord ees, kord taga. See on muusika langewale lumele ja oodetud talwele.

Saatnud preili koju, ruttab Riomar kutsutuna kaaslase poole. Kuid teel linna südames kaaswõitlejad peawad lumesõda ja peatawad ta.

Neil on kawatus wälja sõita wõi teha esimene lumesõit. Ka Eller on nende seas. Kui Riomar neile seletada püüab, et peab ruttama Hugowilli poole ja kaasa sõita ei saa, wihastab see teisi.

Jõudes üksteisest lahkuda mõnikümmend sammu, peatus aga noormeeste salk. Nad hõikawad Riomari. Ka see seisatab. Nad teatawad, et ka nemad tulewad kaasa. Et wõtame ühes ka Hugowilli.

Lund sajab. Taewas on awand kõik aknad ja luugid. Wajub alla lund nagu pehmet puuwilla. Ikka kõrgemaks tõuseb selle kord tänawal.

Pool pimedatena, silmad täissadand ajawad neist mööda ja tagasi woorimehed. Kuljuste helin taandub ja jälle paisub.

Eller tuleb ja hakkab kinni Riomari käe alt. Teised jooksewad ja hullawad lumesajus.

„Kas tahad midagi teada,“ küsib äkki Riomar.

„Ei, jumala pärast. Tean, tunnen ju su wõimeid.“

„Muidugi preilidest mõtled... Mis kedagi pigistab, sellest ta ka mõtleb ja kõneleb.“

„Leidsid Ameerika!“

„Eller, wabasta mu käewars oma käest. Parem on käia wabalt.“

Eller laskis ette Riomari. Ta naeris ainult. Kuid paari silmapilgu järele sammus ta Riomariga jälle kohakuti.

„Ma wihkan sind!“ lausub ta.

„Miks kõneled seda mulle! Jää maha, mine koju magama! Ja maga wälja oma wiha. Kui see ei aita, siis...“

„Siis!...“

„Siis ole mees!“

Eller waikis.

Ta tuleb õpetama sind weel, kuidas oleksid sa mees, wõi kuidas mitte, mõtleb ta endamisi. Sest mees olles murra luid, löö teine sandiks, wõi lase ta maha. Wõi siis, salga maha, et sul on tundeid ja süda. Aga seisa nagu ebajumal, kelle sees kumiseb kõigile wastu tühjus, kuid kes ometigi enesele nõuab kõige wäärtuslikuma — siis oled sa eeskuju. Oled kangelane, oled wõitja elus, oled eluinime, kes kõnnib kindlal pinnal.

Eller jääb wiimaste noormeeste sekka. Ta wõtab pääst mütsi. Pähe sajab külma lund. Ta hõõrub oma meeleskohti. Need on juba walusad.

XIII

Keegi ei aimand, et Hugowilli neil päewil heitles oma raskemat heitlust, pidas wiimast sõda ja wõitles oma wiimase wõidu eest. Ta ööd möödusid magamata. Päewad on kanda tal nagu rasked kiwid. Ta heitluste lõpp hakkas wiimaks helisema pool kogemata kõrwus. Kuid siis see helin ei waikind enam. Ta wõitudest wiimane wõit pidi jõudma kätte nii, nagu see lähenes nüüd. Ja see lähenes heredal walgulsel helge lauluna.

Ta näeb surmaminejaid märtreid. Ta näeb ristile poodawaid. Nende päade allawajumist näeb ta. Nende were lõhna tunneb ta ka. Ja nende riste aitab ta püstitada, kuni kord jõuab enese kätte.

Surmaminejad kõnelewad temaga. Nad ulatawad wastu talle käed. Ja ta tõuseb. Suur walgus helgib ta ümber. Hele paistus särab ta päa kohal.

Ja rist on ta südamel. Ja oma kätel ja jalgadel tunneb ta naelte torkeid ja weres haawu. Ta kõneleb oma jumalaga. Ja jumal kuuleb teda. Siis sirutab ta wälja käe oma karika järele, mis enam mööda ei lähe.

Seni oli ta wõitlus raske, täis küsimusi, täis kahtlusi ja walu. Need ööd läbi ta sees põles kõikepõletaw tuli. Selles põles läbi see osa hingest, mis alla toob inimese ta kõrgelt aukohalt.

Ja kui sai tõeks, et ta maise elu lõpp on mööda pääsematu, et nüüd läheb ta ilusamale ja suursugusemale kodumaale; kui see weendumus sai tõeks, et ta joob tühjaks ise oma karika — siis asus hinge suur rahu, suur waikus ja suur äraleppimine.

Nende unetute wõitlusööde mõtteid ja tõdesid tah-tis jätta ta järelpõlwedele. Kuid nüüd, jõudes oma suurde waikusse igawese rahu ees, põletas ta kõik ära, mis kirjutand oli.

Ei mõte aita elu, kui see sigineb alt mullast. Päike ta sünnitand. Ja surra päikeses oma sünnitaja rüpes on ülim õnn. Aga päike pole veel jumal. Päike on looja. Jumal asub selles, mis päike loonud: inimese südames, õies, tuules, äikeses ja rahes.

Iga inimene kogu aeg püüab jumala poole, mis asub ta hinges ja südames. Saawutades jumala jõuab ta suurde waikusse ja sureb siis päikeses, selle äraseletatud walguses.

Sest mis on surm? — Elu, mis kustund, wõi elu, mis ärkab. Meie suure selleks, et ärgata uuesti. Üks põlw sureb, teine sünnib asemele. Ja elu jääb igaweks. Samuti nagu päew muutub ööks ja öö jälle päewaks — kuid mõlemad on nad ühe ja sama aja kaks palet. Nii on ka elamine ja surm surematuse wõi elu kaks palet.

Maailmas on ainus tõde, see on elu. Elage elu! Wõtke elult, mis teie oma ja mida suudate. Teie täidate sellega alles oma kohustuse elu wastu.

Ohwerdage elule! Teie surm olgu ka selleks, et elada igawesti.

Armastage elu ja armastage selle iluaega. Teie noorus on teie õitsmine.

Tuleb suwi, jõuab kätte sügis, mil peate kandma wilja. Teie rõõmus laul peab ehtima teie õitsemise ilu. Ja südamete laul on lauludest kõige ilusam.

Armastage nii, et teie südametel õitseks lilli...

Kui Riomar kaaslastega siia jõudis, leidis sõbra rahus magawana. Ta käed olid asetatud risti rinnale. Ta laual õitsesid lilled.

Ta süda oli läbi lastud. Ja kõrwal oli ta weregale kirjutatud wiimane kiri sõpradele.

„Tund tunni järele weereb aeg. Kuid minu äraminek on käes. Meie ei kohta teineteisega enam. Sest meie elulaul on alguse ja lõpuga. Kuid laulge seda! Laulge hästi mu sõbrad! Kuid ärge laulge kurbi laule. Ärge laulge minewikule ja surnutele. Laulge oma õnnele ja armastusele.

Tunnen, kuis kiigutawad mind lained, kuis ôõtsutawad mind pilwed... Kuulen, kuis heliseb ees muusika...

Aga mu wiimane palwe on teie eest!“

Noormehed wõtsid maha mütsid. Nende pääd wajusid rinnale.

Paar päewa hiljem oli seltsis Hugowilli kirstupanek. Ta walge puusärk oli asetatud keset saali. See uppus lilledesse ja pärgadesse. Künlad põlesid selle otstes. Kaaswõitlejad seisis ööd ja päewad läbi külgedel auwahtidena. Ilupuud seisis ringi.

Õhtul kogunesid siia Hugowilli omaksed, tuttawad ja kaaswõitlejad. Kõik tulid lilledega ja asetasis need puusärgile. Wilistlane-õpetaja pidas kõne. Ta kõneles neist wõitudest, mis Hugowilli siin saawutand, mille eest see wõitles oma elu kestes ja mille nimel ta lõpuks lahkus.

Õõseks jäid Riomar, Eller ja Sagar ühel ajal auwahtideks. Suurt saali, kus nad wiibisid, walgustasis ainult künlad, mis asetatud kirstu otstele. Need suutsid walgustada waewalt suurt ruumi. Oli widewik siin. Künlad wilkusid selles. Lilled lehkasis. Nende aroom täitis õhu.

Kõik olid lahkund. Nad on jälle neljakesi, nagu olnud korduvalt warem. Ainult et Hugowilli magab. Kaaslased awawad ta kirstu. Ja Hugowilli naeratab neile säält wastu. Ta suu nagu liiguks, kui kauem teda waatad.

„Sa lubasis pidada oma mäejutluse, kuid see jäi kuulmata...“ kõneleb surnuga Riomar ja märkab, et sellel puudub piip, mis oli Hugowilli alaliseks kaaslaseks.

„Sellest pidid sa ometi lahkuma...“

„Ta lepitais meid“ — lausub Eller, „et elaksime sõpradena. Ja täna siin ta surnukirstu ees, unustame, mis tõõsnud meie wahale halba. Ärme küsime, kes süüdi.“

Siin kirstu ääres nad leppisidki ära.

„Riomar, olen oma südames patustand sinu vastu“ — jätkab Eller. „Ma mõelsin, et wõiksin jääda su waenlaseks, et wõiksin, kui juhus saabub, sind tappagi...“

„Tean, see oli preili Maara puhul, et wõib olla toimisin selle preiliga halvasti. Kuid siin on asjaolusid, milledest ma olen waikind. Olen kihlatud.“

„Sina, Riomar?“

„Jah.“

„Ammu juba?“

„Ei. Too naine, kellega olen kihlatud, on preili Maarale wäga lähedal. Ja sellepärast sattusingi kokku temaga nii sagedasti ja koduselt.“

„Aga siis su wahekord preili...“

„Preili Amaga... Preili Amaga kohtasin meie ilusate lapsepõlwe mälestuste tõttu. Tahtsin wiia ta seltskonda, kust edasi läheks ta siis ise. Sest mulle tundus, et meie pole üksteisele. Olen eland palju, tema mitte. Ta nägi mind liialt kõrgel. Hiljem wõi warem oleksin langend ma säält alla. Ja wõib olla oleksin walmistand siis preilile, keda austasin kõigist rohkem, suurima pettumuse.“

Olin otsusele jõudnud, et senisele kergemeelsusele peab tulema lõpp. Tahtsin teha järsu pöörde. Selle pidin tegema oma mõistuse ja tötundmise järele. Ja säääl kerkis esile naine, kes mõistis, mida ma wajan. See ei tulnud unedega ega nõuetega. Wõib olla oli ka tema wäsind oma noorusest ja tahtis pöörduda järsult täiesti uue lehe oma elus.

Aga nüüd siin Hugowilli kirstu ees kuulen selle wiimast kõnet ja tunnen, et see mu kawatsus jääbki ainult selleks. Mu õde sõitis mulle järele. Sõidan koju. Wõib olla, kohtan ka preili Amaga weel.“

Kuuldes seda woolawad Elleri palesid mööda pisarad. Ta wajub Hugowilli kirstu ette. Aga see naeratab wastu. Awab nagu wähe silmad. Ja jälle liigutab suuga. Ta nagu tahab weel kõnelda. Teised mõistawad ta kõne sõnadetagi nagu alati. Nad näewad weel

kord koos weedetud öid, koos sõidetud teid, koos raeru, lõbusid ja seiklusi.

„Eller, kui mängiksid sa Hugowillile. Ta armastas muusikat,“ lausub Riomar. See läheb ja istub klaveri taha ja algab raskelt mängu. „Hugowilli armastas päält waadata ka tantse. Sagar tantsi,“ lausub edasi Riomar. Sagar tõuseb puusärgi äärest, läheb keskele saali põrandale. Eller mängib leinamarssi, Sagar tantsib põrandal selle järele. Mõlemad, nii mängija kui tantsija põski mööda weerewad pisarad. Pea tulewad aga tagasi nad puusärgi juurde ja laskuwad selle ette.

Oli öö. Künlad põlesid puusärgi ümber.

Aetud pühast lepitustungist Eller tuleb preili Maara poole. Ta kõne on kindel, nagu wiibiks ta uues walguses. Ta ees on awanend teine maailm, kus kõndida tahab ta tugewana.

„Tulin — lausub ta — et unustuseks muutuks meie senine eksimine ja kõnelemine üksteisest mööda. Meie senine tutvus on wääritu, et see edasi kestata wõiks. Kuid igalühel on õigus nõuda elult täit rahuldust.

Meile jääb üle kummalegi minna oma teed. Ja wõidelda — oma wõitlust wõites. . . wõi kaotades. Ja meie, kuidas me ka üksteisele ei suhtuks, usun, üksteisele soowida tahame ainult hääd. . .“

„Teie tulite minuga jätma jumalaga.“

„Ja.“

„Kui palju häid mälestusi. . . Kui palju kooselatud päewi.“

Ulatades üksteisele käed, haarasid nad tugewalt teineteisest. Siis langes preili noormehe rinnale.

„Miks mitte minna koos?“ lausus ta.

„Pole leitud wõimalikuna.“

Preili heitis käed noormehe kaela ümber.

„Armastan sind. Tean, sa armastad mind samuti. Jätad sa mu üksi?“

Nende silmadekõne on lepituspawe. Neis helgib tee unede maale. Neil sõidawad walged purje-

kad. . . Ja nad haarawad üksteisest ikka kõwem, nagu kartes, et keegi neid lahutada tahab. Nende südamed kannawad nad ära siit.

„Luba waadata su silmesse,“ sõnab noormees, libistab käe üle preili päa ja pöörab siis ära näo.

„See pole võimalik“, jatkub ta. „Und nägin sarnasena kogu aeg. See oli unistus. Saab siis uni tõeks?“

„Mu unelind!“ sõnab preili, laskub noormehe kõrwale sohvale, haarab selle päa ja silitab juukseid: „Oled kannatand, kuid nüüd on kõik möödas: Nüüd puhkad. Süles hoian su pääd. Unelaulu laulan su üle. . .“

„Mu kallim, mu armsam, ma pole wäsind. Ainult hell, nii hell on süda. Ja kerge on süda. Luba weel sind waadata. Tahaks waadata sind kaua, nagu seisaksime lahkumise ees, mille järel wõib olla ei näe enam üksteist. . . Oma silmesse tahaksin su waadata. Wõtaksin oma südame, ja seaksin ühte su südamega. Nii hell on hing. Nii haige on see. . .“

„Nüüd muutub kõik hääks.“

„Olen õnnelik, nii õnnelik olen.“

„Ka mina. . .“

„See on uni. Kardan, et ei kesta see lõpuni, waid ainult silmapilguks ja juba meie taga walmib uusi takistusi,“ lausub noormees.

„Miks kõneled õudsusi? Sa kahtled weel?“ Preili surub päa noormehe pale wastu. „Kui sa nii umbusaldad ja kahtled, ja juba ootad midagi, siis tulebki see kindlasti. Ma hakkan ka umbusaldama ja kahtlema.“

„Sa wabanda, wabanda mind. Usun, usun kõigest. Usun meie armastusse. Usun me suurde päewa, mis algab nüüd. Usun, et see jääb kestma. Luba ringi waadata selle silmapilgu puhul: oleme tõusnud elu hari-punkti. . .“

Ainult kord saabub see.

Warem mõtlesin, et kui mu see unelm saab tõeks, et sel silmapilgul peaksin surema. Kutsuks kokku kõik sõbrad. Pidutseks, laulaks ja tantsiks koos nendega öö.

Meie magamistuba oleks täis lilli. Kuid lillede taga varjul kaks puusärki. Ja hommikul päikese tõusul tantsides tantsu — wajuksid alla lilled ja nähtawale tuleksid kaks puusärki. . .“

Preili Maara kuulab ja pisarad wajuwad ta põskedele. Ta haarab noormehest ja seda suudeldes kõneleb:

„Milleks nüüd surra, kui sisu on elul? Elame oma kodule, mille nüüd ehitame. . .“

XIV

Hugowillt wiimane reis kantuna sõprade õlgadel kujunes talle uhkeks wõidukäiguks. Omaksed, sõbrad, kaaswõitlejad ja määratu hulk wõõraid ilmusid teda saatma. Leinas rahwamurd sammus puusärgi järel. Ta ees musta loori mähitud seltsi lipu järel kanti õites pärgi.

Kirikutrepile tõustes algas leinalaul. Ta kanti altari ette. Kirst oli päält kinnikaetud pärgadega.

Õpetaja kõneles siinse elu ajalikkusest ja teise, eesootawa elu igawikkusest.

Siin on hädameri, millest hing igatseb ära paremale maale ja ilusamasse kotta. Noor wõitleja on murdunud oma reisikepi ja jõudnud surmariiki. Kuid surmarg, kuhu ta on jõudnud, püsib ainult silmapilguks. Öö lahkub. Pimedus kaob. Uus päew algab. Uus päike tõuseb. Uus maailm ja uus elu on ees.

Ja wõitlejad, kes elus wõidelnud hääd wõitlust, tõusewad üles wõidupärjad pääs ilusale aujärjele. Surm on wõidetud. Elu on wõitnud. Surmawürst on löödud taganema. Ja walitsema jääb igawene elu. Jällenägemiseni — noor sõber!

Kui matusetalitus lõppes kirikus, kanti puusärk surnuaeda. Haud oli walmistatud suurte puude alla, nagu oleks uni siin kergem ja armsam. Ja puud laulsid unelaulu.

Lill närtsib wainul, kewad suri.

Aer murdus elulaewal sõitjal.

Nüüd masti tõmmat leinapuri —

Sõit wiimane see eluwõitjal.

Sa wäsind oled. Puhka rahus!

Ja kuigi jäädawalt meist lahus

Näed und nii imeliselt hella:

Et helistad sa kirikkella,
Kui meie haarand kaelast, käest;
Suu surut suule, alla mäest
Rist seljas kiirustame — haudadelle —
Me sinna jõudmist terwitad sa ees.
Kuid sinu lillis haud — me südames
Jääb kestwaks mälestuseks sõpradelle.

Surnukirst wajus alla laulu saatel. Sellele loobiti järele lilli. Siis täideti haud mullaga. Ja uus kalm kerkis üles paljude teiste sarnaste kõrwale.

Riomar tõuseb selle pääotsi, et sõprade nimel ütelda Hugowillile wiimaseid lahkumissõnu. Siinjuures tundub talle endale, et see kõne jääb ka temale wiimaseks sõprade ees. . .

„Kotkas puhkab. Ta lend on lennatud. Ta on wäsind. Ta tiiwad on lõigatud. Ta ei tõuse enam mõõtma sinetawaid taewakõrguseid ega lasku alla mere põhja leidma kalleid wäärtusi. Ta on jõudnud koju.

Inimese tee on käidud. Me seisame kalmu ääres. Hugowillit pole enam. Ta suri, et elaksime meie. Ta tahtis oma surmaga julgustada elama meid. Ta tahtis oma surma kaudu tagasi anda meie elule ta rõõmu. Ta tahtis näha enese ümber elujõudu ja õnne. Ta tahtis näha julgust wõitluses oma õnne eest ja täit elu, kus ei põgeneta kohustuste eest.

Oma hinges oli ta suurim elujaataja ja oma südames jõulisem eluinimene. Kuid ta oli loodud mõtlejaks. Elus oli sunnitud ometi ta jääma päältwaatajaks. Ta oli selleks, et weres-tuikawale elule kuulutada õigustust. Ja ta jäi lõpuni truuks enesele.

Ta suri naer huultel. Ja oma südamewerega kirjutas meile oma wiimase tõe. . . See oli kiidulaul elule. Laulge elulaule ja laulge hästi! Laulge oma õnnele ja armastusele. Need olid ta wiimased soowid. Neid jättis ta meile oma werega kirjutatult ja oma surmaga kinnitatud tõdedena.

Ta elu oli selleks, et süda saaks tagasi oma au-
koha.. Nii külm on inimesel ta kaaslase kõrval. Liig
palju on waimu kõikjal ja liig wähe soojust..

Ta surm oli selleks, et südamel kaswaks õisi ja
et armastus ühendaks jälle mehi ja naisi. Ja et elada tä-
hendaks — olla õnnelik...

Kotkas puhkab. Ta lend on lennatud. Ta on
jõudnud koju.